

DET KONGELIGE BARNE-
OG LIKESTILLINGSDEPARTEMENT

Prop. 167 L

(2016–2017)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Endringer i barnelova og straffeloven mv.
(bedre rettsvern for barn
mot vold og overgrep)

Innhold

1	Proposisjonens hovedinnhold..	5	5	Plikt for dommeren til å vurdere kontaktforbud	26
2	Bakgrunn	7	5.1	Innledning	26
2.1	Formål	7	5.2	Menneskerettigheter og Grunnloven	26
2.2	Høringen	7			
2.3	Kunnskap og forskning om vold og overgrep mot barn og unge	10	5.2.1	Barns menneskerettigheter – hensynet til barnets beste og vern av den personlige integritet ..	26
2.4	Rettsutviklingen mv.	10	5.2.2	Respekt for familielivet	27
3	Oversikt over rettskildene og gjeldende rett	12	5.3	Gjeldende rett	27
3.1	Innledning	12	5.3.1	Kontaktforbud – straffeloven §§ 57 og 58	27
3.2	Foreldres ansvar for å gi barn trygghet og omsorg	12	5.3.2	Plikt til å vurdere rettighetstap ...	28
3.3	Forelder som reiser sak. Barn som trenger beskyttelse	13	5.3.3	Mishandling i nære relasjoner – straffeloven § 282 bokstav b	28
3.4	Forholdet mellom barneloven og barnevernloven	14	5.4	Generelt om forslaget i høringsnotatet	28
3.5	Dommeres adgang til å gi opplysninger til barnevernet	15	5.5	Generelt om høringsinstansenes syn	29
3.5.1	Innledning	15	5.6	Bør påtalemyndigheten gis plikt til å forberede saken?	30
3.5.2	Tidligere utredninger mv.	15	5.6.1	Høringsforslaget	30
3.5.3	Rekkevidden av adgangen til å gi opplysninger	16	5.6.2	Høringsinstansenes syn	30
3.6	Politiets adgang til å gi opplysninger	17	5.6.3	Departementets vurderinger og forslag	31
3.6.1	Opplysninger til barnevernet	17	5.7	Hvilke straffebed skal gi grunnlag for en plikt til å vurdere kontaktforbud?	32
3.6.2	Opplysninger til private	17			
3.7	Menneskerettigheter og Grunnloven	17	5.7.1	Innledning	32
3.7.1	Oversikt	17	5.7.2	Straffebedene oppregnet i straffeloven § 319	33
3.7.2	Nærmere om barnets rettigheter .	19	5.7.3	Brudd på straffeloven § 282 bokstav b om mishandling i nære relasjoner	33
3.7.3	Nærmere om krav til saksbehandlingen	20	5.7.4	Skal flere straffebed enn straffeloven § 282 bokstav b og straffebedene oppregnet i § 319 omfattes?	35
4	Tap av foreldreansvar mv. ved alvorlig vold eller overgrep	21	5.8	Hvilken tilknytning kreves mellom gjerningspersonen og barnet?	37
4.1	Innledning	21	5.8.1	Høringsforslaget	37
4.2	Gjeldende rett	21	5.8.2	Høringsinstansenes syn	37
4.3	Forslaget i høringsnotatet	21	5.8.3	Departementets vurderinger og forslag	38
4.4	Høringsinstansenes syn	22			
4.5	Departementets vurderinger og forslag	23	6	Regulering av samvær når det ilegges kontaktforbud eller besøksforbud	39
4.5.1	Forslaget om tap av foreldreansvar mv.	23	6.1	Innledning	39
4.5.2	Unntak fra mekling ved sak om foreldreansvar mv. etter voldsdom	23	6.2	Gjeldende rett	39
4.5.3	Adgang til å medta sivilt krav i straffesak	24	6.3	Dansk og svensk rett	41
			6.4	Forslaget i høringsnotatet	42

6.5	Høringsinstansenes syn	42	8	Sak om foreldreansvar når forelder i utlandet ikke kan oppspores	56
6.6	Departementets vurderinger og forslag	42			
6.6.1	Forholdet mellom barneloven og forbud etter straffelovgivningen ...	42	8.1	Innledning	56
6.6.2	Nærmere om hvilken virkning et kontaktforbud eller besøksforbud har for samvær	43	8.2	Gjeldende rett	56
6.6.3	Når samvær likevel er tillatt fordi det unntaksvis er fastsatt i forbudet	43	8.3	Dansk og svensk rett	56
			8.4	Forslaget i høringsnotatet	57
			8.5	Høringsinstansenes syn	57
			8.6	Departementets vurderinger og forslag	58
7	Foreldreansvar etter dødsfall ..	45	8.6.1	Lovtekniske endringer	58
7.1	Innledning	45	8.6.2	Adgang til å reise sak i de aktuelle tilfellene	58
7.2	Gjeldende rett	45	9	Ikraftsetting- og overgangsbestemmelser	61
7.3	Dansk og svensk rett	47			
7.4	Forslaget i høringsnotatet	48	10	Økonomiske og administrative konsekvenser	62
7.5	Høringsinstansenes syn	49			
7.6	Departementets vurderinger og forslag	50	11	Merknader til de enkelte bestemmelser	63
7.6.1	Lovtekniske endringer mv.	50	11.1	Til barneloven	63
7.6.2	Når får gjenlevende foreldreansvaret uten at andre kan reise sak	50	11.2	Til skifteloven	70
7.6.3	Rammene for domstolens avgjørelse om foreldreansvar mv.	50	11.3	Til straffeloven	70
7.6.4	Nærmere om domstolens behandling mv.	51			
7.6.5	Særlig om saker der ingen har foreldreansvar for barnet	53			
7.6.6	Særlig om saker der en forelder har forvoldt den andres død	54			
7.6.7	Særlig om lovvalg	55			
				Forslag til lov om endringer i barnelova og straffeloven mv. (bedre rettsvern for barn mot vold og overgrep)	72

DET KONGELIGE BARNE-
OG LIKESTILLINGSDEPARTEMENT

Prop. 167 L

(2016–2017)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Endringer i barnelova og straffeloven mv. (bedre rettsvern for barn mot vold og overgrep)

*Tilråding fra Barne- og likestillingsdepartementet 1. september 2017,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

1 Proposisjonens hovedinnhold

Barne- og likestillingsdepartementet legger med dette fram forslag til endringer i barneloven og straffeloven mv. Proposisjonen er utarbeidet i samarbeid med Justis- og beredskapsdepartementet, som har bidratt med punktene 4.5.3 og 5.

Et overordnet formål med forslagene i proposisjonen er å bidra til bedre rettsvern for barn mot vold og overgrep. Barn har rett til beskyttelse, og myndighetene har en plikt til å sørge for at barn beskyttes mot utnyttelse, vold og mishandling. Forslag i denne proposisjonen bidrar til bedre oppfyllelse av myndighetenes plikt.

Plikt for domstolen til å vurdere kontaktforbud

Det foreslås i denne proposisjonen endringer i straffeloven. Forslaget innebærer at domstolen gis en plikt til å vurdere om den dømte, i volds- og overgrepssaker, skal ilegges kontaktforbud overfor barn. Domstolen har allerede i dag en selvstendig rett til å vurdere ileggelse av kontaktforbud. Rettens vurdering vil gjerne være foranlediget av at påtalemyndigheten eller bistandsadvoka-

ten tar opp spørsmålet og nedlegger påstand om at kontaktforbud ilegges sammen med straffekravet. Retten kan imidlertid også på eget initiativ ta opp spørsmålet. Etter lovforslaget vil retten i angitte volds- og overgrepssaker få en selvstendig plikt til å vurdere om det bør ilegges kontaktforbud overfor barn, uavhengig av om sakens aktører har nedlagt påstand om dette.

Regulering av samvær når det ilegges kontaktforbud eller besøksforbud

Departementet foreslår en ny bestemmelse i barneloven som regulerer virkningen av et kontaktforbud eller besøksforbud ilagt overfor barnet. Bestemmelsen innebærer at avtalt eller fastsatt samvær ikke kan gjennomføres, og at det heller ikke kan gjøres avtale om samvær. Avtalt eller fastsatt samvær er bare tillatt der det unntaksvis er fastsatt i forbudet. Et viktig formål med forslaget er å klargjøre gjeldende rett og sikre god sammenheng i regelverket. Bestemmelsen som foreslås vil kunne bidra til å sikre barnet beskyttelse i

tråd med forbudets formål. Dette vil igjen kunne hindre fortsatt eller ny kriminalitet mot barnet, og videre beskytte barnets helse.

Unntak fra krav om mekling når det reises sak om foreldreansvar mv. etter voldsdom

Departementet foreslår en endring i barneloven slik at forelder kan reise sak om foreldreansvar mv. uten mekling når en forelder er dømt i straffesak for alvorlig vold eller overgrep mot egne barn. I dag gjelder krav om mekling for å reise slik sak. De aktuelle sakene anses ikke å være egnet for mekling og nye bestemmelser innebærer at det blir enklere for forelder å reise sak for å beskytte barnet. En slik praktisk forenkling av saksanlegget kan medføre at flere reiser sak i de aktuelle tilfellene, og medføre at sakene kan behandles raskere, til barnets beste.

Enklere regler om foreldreansvar etter dødsfall

Departementet foreslår endringer i barnelovens bestemmelser om foreldreansvar etter dødsfall som i stor grad er forenklinger og klargjøring av gjeldende rett. Det foreslås også enkelte realitetsendringer. Blant annet foreslås det at gjenlevende forelders rettsstilling styrkes ved at andres adgang til å reise sak om foreldreansvar etter dødsfall innskrenkes. Dette gjelder når gjenlevende unntaksvis bor sammen med barnet ved dødsfallet uten å ha foreldreansvar og tildeles dette direkte i kraft av loven. Det foreslås videre klargjort i loven at domstolen kan tildele gjenlevende forelder foreldreansvar også når gjenlevende ikke tidligere har hatt foreldreansvaret. Det fremmes også et forslag om å klargjøre at

hensynet til barnets beste også gjelder der ingen har foreldreansvaret for barnet og det bare fremmes ett krav for domstolen. Dette er tilfeller hvor domstolen nå plikter å tildele foreldreansvaret til den som har framsatt kravet så lenge barnet ikke lider skade. Denne klargjøringen vil styrke barnets rettsvern.

Forelder kan reise sak om foreldreansvar når forelder i utlandet ikke kan oppspores

Departementet foreslår en endring i barneloven som presiserer at en forelder har adgang til å reise sak om foreldreansvar når det er uråd å komme fram til en avtale fordi den andre forelder ikke bor her i landet og ikke lar seg oppspore. Det gjelder i dag et krav om at det skal foreligge en uenighet for å reise saken, og endringen gjør det klart at det kan reises sak i de aktuelle tilfellene. Det er viktig at forelder i Norge kan ta nødvendige beslutninger på vegne av barnet sitt.

Det utredes forslag om lovendringer for å medta tap av foreldreansvar mv. som sivilt krav i straffesak

Departementet følger ikke opp forslaget om en ny bestemmelse i barneloven om tap av foreldreansvar mv. der en forelder er dømt for alvorlig vold eller overgrep mot egne barn. Høringsinstansene som uttalte seg mener imidlertid at det kan være behov for økt beskyttelse av barn mot vold og overgrep. Justis- og beredskapsdepartementet, i samarbeid med Barne- og likestillingsdepartementet, utreder derfor i stedet et forslag om lovendringer for å medta tap av foreldreansvar mv. som sivilt krav i straffesak.

2 Bakgrunn

2.1 Formål

Et overordnet formål med forslagene i proposisjonen er å bidra til bedre rettsvern for barn mot vold og overgrep. Det å utøve vold eller begå overgrep mot egne barn er normalt uforenlig med de omsorgsplikter som følger av foreldreansvaret. Barn har rett til beskyttelse, og myndighetene har en plikt til å sørge for at barn beskyttes mot utnyttelse, vold og mishandling. Forslag i denne proposisjonen bidrar til bedre oppfyllelse av myndighetenes plikt.

Formålet med forslaget om plikt for dommeren til å vurdere kontaktforbud er å gi barn bedre beskyttelse mot vold og overgrep. Dette er nærmere omtalt i punkt 5.1.

Selv om myndighetene har en plikt til å sørge for at barn beskyttes mot utnyttelse, vold og mishandling, har foreldre en nøkkelrolle når det gjelder beskyttelse av egne barn. Det er fastsatt i barnelovens bestemmelse om foreldreansvaret at foreldre skal gi barna omsorg og omtanke, og foreldrene er også de nærmeste til å sikre at barna beskyttes mot vold og overgrep. Det er også fastsatt at barn ikke må bli utsatt for vold eller på annen måte bli behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen utsettes for skade eller fare. Forslag i denne proposisjonen kan bidra til at foreldre settes bedre i stand til å beskytte egne barn. Dette gjelder blant annet forslaget om en endring i barneloven slik at forelder kan reise sak om foreldreansvar mv. uten mekling når den andre forelder er dømt i straffesak for alvorlig vold eller overgrep mot egne barn. Det gjelder også forslaget om en ny bestemmelse i barneloven som regulerer hvilken virkning et kontaktforbud eller besøksforbud ilagt overfor barnet, har for samvær etter barneloven.

Det er også et formål med denne proposisjonen å klargjøre gjeldende rett. Blant annet gjelder dette reglene om foreldreansvar etter dødsfall, og omtalen av dommeres adgang til å gi opplysninger til barneverntjenesten uhindret av taushetsplikt. Se punkt 7 og punkt 3.5.

2.2 Høringen

Forslag til endringer i barneloven mv. ble sendt på høring og publisert på regjeringen.no 2. november 2016 med frist for innspill 14. desember 2016, senere utvidet til 5. januar 2017. Høringsnotatet ble sendt til følgende instanser:

Departementene

Arbeids- og velferdsdirektoratet
Atferdssenteret (NUBU – Nasjonalt utviklings-
senter for barn og unge)
Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat),
regionene
Barneombudet
Barnesakkyndig kommisjon
Datatilsynet
Domstoladministrasjonen
Fylkesmennene
Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker
Helsedirektoratet
Høgskolen i Bergen
Høgskolen i Hedmark
Høgskolen i Lillehammer
Høgskolen i Oslo og Akershus
Høgskulen i Sogn og Fjordane
Høgskolen Stord/Haugesund
Høgskolen i Sørøst-Norge
Høgskolen i Østfold
Høyesterett
Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi)
Lagmannsrettene
Landets regionale helseforetak
Likestillings- og diskrimineringsombudet
Namsfogden i Oslo
Nasjonalt folkehelseinstitutt
Nasjonal kompetanseenhet for migrasjons- og
minoritetshelse (Nakmi)
Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten
Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk
stress (NKVTS)
Nordlandsforskning
Nord Universitet
Norges Forskningsråd (NFR)

Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter	Childwatch International – UiO
Norges Teknisk Naturvitenskapelige Universitet (NTNU)	Den norske Dommerforening
Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA v/ HiOA)	Den norske Legeforening
Norsk senter for barneforskning (NOSEB v/ NTNU)	Den norske tannlegeforening
Norsk senter for menneskerettigheter (SMR v/ UiO)	Diakonhjemmets høyskole (VID vitenskapelige høyskole)
Oslo byfogdembete	Fagforbundet
Politidirektoratet	Fellesorganisasjonen (FO)
Regionsenter for barn og ungdoms psykiske helse Øst og Sør (RBUP Øst og Sør)	Forandringsfabrikken
Regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS)	Forum for Barnekonvensjonen
Regionalt kunnskapssenter for barn og unge Vest (RKBU Vest v/ Uni Research)	Foreningen 2 Foreldre
Regionalt kunnskapssenter for barn og unge Nord (RKBU Nord v/ UiT)	Frelsesarmeens barne- og familievern
Regionalt kunnskapssenter for barn og unge Midt-Norge (RKBU Midt-Norge v/ NTNU)	FRI – Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold
Regjeringsadvokaten	Funksjonshemmedes fellesorganisasjon
Riksadvokaten	Gatejuristen
Riksrevisjonen	Innvandrerne Landsorganisasjon (INLO)
Sametinget	Juridisk Rådgivning for kvinner (JURK)
Sentralenheten for fylkesnemndene	Juss-Buss
Sivilombudsmannen	Jussformidlingen i Bergen
Skattedirektoratet	Jushjelpa i Midt-Norge
Statens helsetilsyn	Jushjelpa i Nord-Norge
Statens råd for likestilling av funksjonshemmede	Kirkens Bymisjon
Statens sivilrettsforvaltning (sentral vergemålsmyndighet)	KS
Statistisk sentralbyrå	Krisesentersekretariatet
Statsadvokatembetene	KUN Senter for kunnskap og likestilling
Sysselmannen på Svalbard	Kvinnefronten
Tingrettene	Kvinnegruppa Ottar
Universitetet i Agder	Landsforeningen for barnevernsbarn
Universitetet i Bergen	Landsgruppen av helsesøstre (LaH, NSF)
Universitetet i Oslo	Landsorganisasjonen (LO)
Universitetet i Stavanger	Landsrådet for norske barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU)
Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet	Likestilling Inkludering Mangfold (LIM)
Utdanningsdirektoratet	Likestillingssenteret
Utlendingsdirektoratet (UDI)	Mannsforum
Kommunene	Mental Helse
Longyearbyen lokalstyre	MiRA-Senteret Ressursenter for kvinner med minoritetsbakgrunn
Advokatforeningen	Nasjonalforeningen for folkehelsen
Akademikerne	Norges Juristforbund
Aleneforeldreforeningen	Norges Kvinne- og familieforbund
Alternativ til Vold	Norges Politilederlag
Amnesty International Norge	Norges Røde Kors
Antirasistisk senter	Norsk barne- og ungdomspsykiatrisk forening
	Norsk barnevernlederorganisasjon (NOBO)
	Norsk Barnevernsamband
	Norsk Fosterhjemsforening
	Norsk helse- og sosiallederlag
	Norsk Innvandrersforum
	Norsk kvinnesaksforening
	Norsk organisasjon for asylsøkere (NOAS)
	Norsk Psykologforening
	Norsk sykepleierforbund
	Norske Kvinners Sanitetsforening

Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO)
 Organisasjonen for barnevernsforeldre
 Organisasjonen for Private Barneverntiltak (OPB)
 Organisasjonen mot offentlig diskriminering
 (OMOD)
 Politiets fellesforbund
 PRESS – Redd Barna Ungdom
 Private Barnehagers Landsforbund
 Redd Barna
 Reform – ressurscenter for menn
 Rettspolitisk forening
 Rådet for psykisk helse
 Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn
 Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF)
 Sintef helse
 SOS Rasisme
 Stiftelsen Barnas rettigheter
 Stiftelsen Fellesskap mot seksuelle overgrep
 Stiftelsen Kirkens Familievern
 Stiftelsen Rettferd for taperne
 Stine Sofies stiftelse
 Sentre mot incest og seksuelle overgrep (SMISO)
 UNICEF Norge
 Unio
 Utdanningsforbundet
 Velferdsalliansen
 Voksne for Barn
 Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund (YS)

Under høringen ble også Ecpat, For fangers Pårø-
 rerende (FFP) og Politijuristene under Norges
 Juristforbund gjort oppmerksom på saken og
 anledningen til å avgi høringssvar.

Departementet mottok i alt 65 høringssvar. Føl-
 gende 55 instanser har avgitt realitetsuttalelse:

Agder lagmannsrett
 Asker og Bærum tingrett
 Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
 Barneombudet
 Bergen tingrett
 Borgarting lagmannsrett
 Bufetat, region vest
 Domstolsadministrasjonen
 Drammen tingrett
 Fylkesmannen i Oslo og Akershus
 Gulating lagmannsrett
 Helsedirektoratet
 Høgskolen i Oslo og Akershus
 Høyesterett
 Justis- og beredskapsdepartementet

Kongsberg og Eiker tingrett
 Kripos
 Kristiansand tingrett
 Nordland politidistrikt
 Nord-Troms tingrett
 Norges nasjonale institusjon for menneskerettig-
 heter
 NTNU
 Oslo politidistrikt
 Oslo tingrett
 Politidirektoratet
 Regionsenter for barn og unges psykiske helse
 Helseregion Øst og Sør
 Riksadvokaten
 Sametinget
 Sentralenheten for fylkesnemndene for barnevern
 og sosiale saker
 Statens sivilrettsforvaltning
 Sør-Trøndelag tingrett
 Utenriksdepartementet
 Utlendingsdirektoratet (UDI)

Asker kommune
 Bergen kommune
 Ringerike kommune
 Oslo kommune
 Ski kommune

Advokatforeningen
 Den norske Dommerforening
 Fagforbundet
 Fellesorganisasjonen (FO)
 Foreningen For Fangers Pårørende
 Foreningen 2 Foreldre
 Norsk psykologforening
 Norske Kvinners Sanitetsforening (N.K.S.)
 PBL (Private Barnehagers Landsforbund)
 Redd Barna
 Reform – ressurscenter for menn
 Sentre mot incest og seksuelle overgrep (Smiso
 Troms, Telemark, Hamar, Rogaland, Oppland,
 Hordaland, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag,
 Sogn og fjordane, SMI Oslo, Incestsenteret i
 Vestfold)
 Stiftelsen Alternativ til Vold
 Stiftelsen Barnas rettigheter
 Stine Sofies Stiftelse
 UNICEF Norge
 Voksne for Barn

Alle høringssvar er gjort tilgjengelig på regjerin-
 gen.no.

2.3 Kunnskap og forskning om vold og overgrep mot barn og unge

Vanligvis har det stor verdi for et barn å ha kontakt med begge foreldrene. Når en forelder utøver vold mot barnet, eller mot barnets forelder eller andre omsorgspersoner, kan imidlertid slik kontakt være skadelig.

Forskning har vist at barn i familier der det forekommer vold mellom voksne, på ulike måter erfarer og er bevisste på den volden som finner sted. Barn og ungdom som opplever vold i hjemmet omfatter også barn og ungdom som ser, hører og på andre måter opplever den volden som rettes mot en forelder eller andre omsorgspersoner. Barn kan ta skade av å være til stede når andre utsettes for vold, spesielt dersom voldsutøver eller den som utsettes er en av barnets foreldre eller andre omsorgspersoner.

Prop. 12 S (2016–2017) Opptrappingsplan mot vold og overgrep (2017–2021) viser til at det å bli utsatt for vold eller overgrep i barne- eller ungdomsalder er forbundet med økt risiko for en rekke psykiske og somatiske sykdommer og plager, inkludert posttraumatiske stressreaksjoner, depresjon, angst, atferdsvansker, spiseforstyrrelser og søvnproblemer. Det er vist til at det kan være ytterligere risiko for å utvikle vansker dersom barnet eller ungdommen har opplevd vold og overgrep over tid, og i forbindelse med sin omsorgssituasjon. Opptrappingsplanen viser til at vold og overgrep først og fremst får følger for den som rammes, men at vold og overgrep også er et samfunnsproblem og et folkehelseproblem. Vold har store kostnader i form av økt behov for hjelpe-tiltak i skolen, psykisk og fysisk helsehjelp, barneverntiltak, krisesenter tilbud, sosialtjenester og politiresurser.

Andelen barn og unge som blir utsatt for vold i oppveksten av egne foreldre, er ikke ubetydelig. Blant unge som deltok i UNGVold undersøkelsen i 2015 svarte 21 prosent at de hadde opplevd fysisk vold fra en forelder i løpet av oppveksten. (Mossige, S. og Stefansen, K. (2016). Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007–2015. NOVA Rapport nr. 5/16.) Seks prosent hadde opplevd grov vold fra minst én forelder (slag med knyttneve, gjenstand, fått juling). Åtte prosent hadde sett eller hørt en av foreldrene bli utsatt for fysisk partnervold minst én gang.

Ovennevnte understreker betydningen av å bruke alle tilgjengelige virkemidler for å forhindre at barn utsettes for vold. Det vises også til nærmere omtale av relevant forskning i Prop. 85 L

(2012–2013) Endringer i barnelova (barneperspektivet i foreldretvister) punkt 5.1 og NOU 2012: 5 Bedre beskyttelse av barns utvikling vedlegg 2.

2.4 Rettsutviklingen mv.

Når det gjelder ny rettsutvikling for å gi barn bedre rettsvern mot vold og overgrep, ble det foretatt viktige endringer i barneloven i 2014 som følge av Prop. 85 L (2012–2013) Endringer i barnelova (barneperspektivet i foreldretvister). Det ble blant annet gitt nye regler i barneloven om samvær under tilsyn. Det er også foretatt en presisering i barneloven av at det ikke skal ilegges tvangsbort der det er umulig å gjennomføre samvær, for eksempel der det er fare for at barnet blir utsatt for vold eller overgrep.

Det er også foretatt endringer i saksbehandlingsreglene i barneloven for å bidra til å sikre barnets beste i foreldretvister der barnet risikerer å bli utsatt for vold eller overgrep:

- Det ble tydeliggjort i loven at det kan være særlig aktuelt å oppnevne en egen representant for barnet i disse sakene.
- Det ble lovfestet regler om fritak for taushetsplikt for ansatte i barneverntjenesten som avgir vitneforklaringer i foreldretvister etter barneloven.
- Det ble foretatt en presisering av at det kan oppnevnes sakkyndig i de aktuelle sakene, og at staten dekker kostnadene til tradisjonell sakkyndig.
- Det ble også presisert at dommer bare skal mekle der saken er egnet for det, slik at det i utgangspunktet ikke skal mekles i saker der det er påstander om vold eller overgrep.

Det er også tydeliggjort i barneloven og i veileder Q-1211B om forholdet mellom barnevernloven og barneloven hvilken rolle barneverntjenesten har i foreldretvister. Det følger av barnelovens saksbehandlingsregler at domstolen kan be om dokumenter og uttalelser fra barneverntjenesten, og barneverntjenesten kan videre gi anbefalinger om omsorgsløsninger mv. etter barneloven. Barneverntjenesten kan også gi foreldrene støtte og bistand i de aktuelle sakene.

I Ot.prp. nr. 103 (2004–2005) Om lov om endringer i barnelova mv. (omfang av samvær, styrking av meklingsordningen, tiltak for å beskytte barn mot overgrep, foreldreansvar etter dødsfall, tilbakebetaling av barnebidrag mv.), var det et sentralt formål å beskytte barn mot over-

grep. Som følge av denne proposisjonen ble det presisert i loven at det ved avgjørelsen av saker om foreldreansvar, fast bosted og samvær, skal tas hensyn til at barnet ikke må utsettes for overgrep. Videre ble det lovfestet at dersom samvær ikke er til barnets beste, må retten avgjøre at det ikke skal være samvær.

Barnevernlovutvalgets NOU 2016: 16 Ny barnevernslov – Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse ble avgitt 29. september 2016. NOUen har vært på høring og er nå til oppfølging i departementet. Barnevernlovutvalget foreslår blant annet å gi det offentlige adgang til å pålegge hjelpetiltak også hos samværsforelder. Et hjelpetiltak kan for eksempel være pålegg om samvær med tilsyn, som kan være et viktig beskyttelsestiltak. Utvalget foreslår også en klargjøring av at akuttvedtak kan rettes mot samværsforelder.

Særdomsstolsutvalgets NOU 2017: 8 Særdomsstoler på nye områder ble avgitt 9. mars 2017. NOUen er sendt på høring med frist 1. desember 2017. Utvalget vurderer i punkt 20 om barnevern-

tjenesten kan bli partshjelper, ha partsrettigheter eller ha søksmålskompetanse i foreldretvister, men går ikke inn for at barneverntjenesten skal kunne ha en slik rolle i foreldretvister. Utvalget diskuterer også om fylkesnemnda, i forbindelse med en sak om omsorgsovertakelse, bør kunne fastsette at barnet skal ha fast bosted hos den andre forelderen. Et flertall i utvalget mener at fylkesnemnda bør kunne ha en slik mulighet i tilfeller der vilkårene for omsorgsovertakelse er oppfylt, og den forelderen som barnet hittil ikke har bodd hos, har omsorgsevne og ønsker å ha barnet boende hos seg.

For øvrig viser departementet til at NOU 2017: 12 Svikt og svik omtaler taushetsplikt, opplysningsplikt, opplysningsrett og avvergeplikt i punkt 12. Det foreslås der å utrede endringer når det gjelder tjenestenes opplysningsrett og opplysningsplikt, og det foreslås der å utrede endringer i bestemmelsen om avvergeplikt i straffeloven § 196.

3 Oversikt over rettskildene og gjeldende rett

3.1 Innledning

I punktene 3.2 og 3.3 gjøres det rede for utgangspunktet om foreldres ansvar etter barneloven for å gi barn trygghet og omsorg, og regler om saksbehandlingen av barnelovssaker mv. Det er flere bestemmelser i barneloven som regulerer domstolsbehandlingen i saker der barnet har vært eller risikerer å bli utsatt for vold eller overgrep og hvor formålet er å beskytte barna. Det er valgt å gi en samlet framstilling av disse reglene her fordi de er relevante for flere av forslagene til lovendringer. Det gjøres også rede for forholdet mellom barnevernloven og barneloven, se punkt 3.4.

I punkt 3.5 omtales dommeres adgang til å gi opplysninger til barnevernet, og i punkt 3.6 omtales politiets adgang til å gi opplysninger til barnevernet og private.

I punkt 3.7 omtales menneskerettighetene og Grunnloven.

3.2 Foreldres ansvar for å gi barn trygghet og omsorg

Ansvar for å gi barn trygghet og omsorg ligger i første rekke hos foreldrene.

Foreldreansvar er den rett og plikt foreldre har til å bestemme for barnet i personlige forhold. Foreldreansvaret innebærer blant annet en plikt til å gi barnet omsorg og omtanke. Det er spesifikt regulert at barnet ikke må bli utsatt for vold eller på annen måte bli behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen utsettes for skade eller fare.

Foreldre som ikke bor sammen, må bli enige om barnet skal bo fast hos begge eller hos en av dem og om eventuelt samvær, på bakgrunn av hva de mener er best for barnet. Foreldre som skal ha barnet boende fast hos seg, må ha foreldreansvar.

Barnet har rett til samvær med begge foreldre. Barnet har krav på omsorg og omtanke fra den som er sammen med barnet.

En forelder vil etter omstendighetene kunne ha behov for å reise sak for domstolen for å sikre

barnet beskyttelse. En forelder eller andre som mener at barnet ikke får god nok beskyttelse hos bosteds- eller samværsforelder, kan også sende en bekymringsmelding til barneverntjenesten, som da kan vurdere behovet for undersøkelser og tiltak. For øvrig kan reglene om kontaktforbud eller besøksforbud få anvendelse.

I tilfeller der en forelder er dømt for lovbrudd knyttet til vold, overgrep og personlig frihet vil barneverntjenesten ofte være kjent med saken og være i gang med undersøkelse eller ha fastsatt tiltak. Dette gjelder også når en forelder er mistenkt, siktet eller tiltalt for slike forbrytelser, og der forbrytelsene er begått overfor andre enn egne barn. Dersom foreldrene har felles foreldreansvar, er det imidlertid ikke hjemmel i barnevernloven for å frata bare den ene forelder foreldreansvaret. Barneverntjenesten har heller ikke hjemmel til å endre den privatrettslige bosteds- og samværsordningen mellom foreldrene. Denne kan endres ved at forelder reiser sak etter barneloven.

Forelder som reiser sak etter barneloven kan også be om midlertidig avgjørelse etter barneloven, og domstolen har plikt til å ta slik avgjørelse dersom det er en risiko for at barnet blir utsatt for vold eller på annen måte bli behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen utsettes for skade eller fare. Domstolen kan ta midlertidig avgjørelse før sak er reist hvis særlige grunner taler for det.

Avgjørelser om foreldreansvar, fast bosted og samvær skal først og fremst rette seg etter det som er best for barnet. Barnet har rett til å få informasjon og si sin mening i samsvar med reglene i barneloven. Ved avgjørelsen skal det tas hensyn til at barnet ikke må bli utsatt for eller på annen måte behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen utsettes for skade eller fare. Departementet understreket i Prop. 85 L (2012–2013) nødvendigheten av at domstolens avgjørelser fattes på et forsvarlig grunnlag, og at dette må omfatte oppdatert kunnskap og forskning om og tilstrekkelig utredning av saken, der også barnet høres og barnets mening vektlegges.

3.3 Forelder som reiser sak. Barn som trenger beskyttelse

Saksanlegg mv.

Hovedregelen i barneloven er at en av partene skal ha reist sak for at domstolen skal ta stilling til spørsmål om foreldreansvar, flytting med barnet ut av landet, fast bosted og samvær, jf. barneloven § 56. Det gjelder vilkår om at partene skal ha meklet på forhånd.

I en foreldrevist er det som hovedregel foreldrene som er parter i saken, jf. barneloven § 56. Se særlige regler i barneloven §§ 38, 63 og 45 om andres adgang til å reise sak.

Etter barneloven reises sak ved å inngi stevning til domstolen, jf. barneloven § 58. Det er færre krav til stevningen etter barneloven enn det som gjelder etter de alminnelige reglene i tvisteloven. Saksanlegg kan gjelde ett eller flere av spørsmålene; foreldreansvar, flytting med barnet ut av landet, hvem barnet skal bo fast sammen med eller samværsrett. Stevningen skal inneholde personalia, og vise hva uenigheten gjelder. I tillegg skal det gis en kort utgreiing om grunnlaget for uenigheten og saksøkerens påstand.

I en ordinær barnelovsak vil dommeren som regel kalle inn partene til ett eller flere saksforberedende møter for å klarlegge tvistepunktene, drøfte videre behandling av saken og eventuelt mekle mellom partene der saken er egnet for det, jf. barneloven § 61 første ledd nr. 1. Dersom saken ikke løses under saksforberedelsen, vil saken normalt behandles i et rettsmøte (hovedforhandling). Det følger imidlertid av barneloven § 61 første ledd nr. 8 at domstolen kan avsi dom uten hovedforhandling dersom partene samtykker til det og domstolen ser det som forsvarlig.

Utgangspunktet er at domstolen bare kan pådømme de krav partene har bragt inn, jf. tvisteloven § 11-4 andre punktum. Etter tvisteloven § 11-4 har partene ikke fri rådighet i saker om «barns rettsforhold etter barneloven». Det vil si at domstolen er bundet av de krav som er reist i saken, men er ikke bundet av partenes prosesshandlinger lenger enn dette er forenlig med de offentlige hensyn.

Realiteten i en foreldrevist for domstolen avgjøres ved dom, jf. lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) § 19-1. Foreldrene kan også inngå rettsforlik, jf. tvisteloven § 19-11.

Nærmere om behandlingsmåten i domstolen når barnet trenger beskyttelse

I tilfeller der en forelder er dømt for lovbrudd knyttet til vold, overgrep og krenkelse av personlig frihet og den andre forelderen reiser sak om foreldreansvar mv., vil det være nødvendig å tilpasse saksbehandlingen etter forholdene i saken. Reglene i barneloven gir muligheter for å tilpasse saksbehandlingen til den konkrete saken. Det er foretatt flere endringer i barneloven med formål å gi barn økt beskyttelse mot vold og overgrep. Se nærmere i punkt 2.4.

De aktuelle sakene vil ofte ikke egne seg for mekling. I merknaden til barneloven § 61 første ledd nr. 1 i Prop. 85 L (2012–2013) uttaler departementet:

«Enkelte saker er av en slik karakter at de ikke egner seg for mekling. Dette gjelder særlig i saker med volds- og overgrepssproblematikk, og i øvrige saker der barnet trenger beskyttelse. I tilfeller hvor beskyttelse av barnet er avgjørende, vil saken ofte ikke være egnet for mekling. I slike saker er det behov for å få sakene grundig belyst, og å få denne avgjort ved hovedforhandling.»

Når det gjelder oppnevning av sakkyndig etter barneloven § 61 første ledd nr. 3, er det presisert i loven at oppnevning kan skje blant annet når det foreligger påstander om vold eller overgrep.

Det følger av barneloven § 61 første ledd nr. 5 at det kan være særlig aktuelt å oppnevne en egen representant for barnet i saker der det er grunn til å tro at barnet er utsatt for vold eller på annen måte blir behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen utsettes for skade eller fare. Barnets representant skal få alle sakens dokumenter og kan komme med råd og forslag om hvordan saken kan behandles for å ivareta interessene til barnet.

Det følger av barnelovens saksbehandlingsregler at domstolen bør innhente uttalelser fra barneverntjenesten og sosialtjenesten der det trengs. Barneverntjenesten kan gi anbefalinger om omsorgsløsninger mv. etter barneloven. Se nærmere i barneloven § 61 første ledd nr. 6.

Det er fastsatt regler om fritak for taushetsplikt for ansatte i barneverntjenesten som avgir vitneforklaringer i foreldrevister etter barneloven. Se nærmere i barneloven § 61 a. Ansatte i barneverntjenesten kan ha opplysninger om barnet og familien som kan være av vesentlig betydning for å belyse saker etter barneloven. Barneverntjenestens viktigste oppgave i en foreldrevist

vil være å bidra til sakens opplysning ut fra deres kjennskap til barnet og familien. Se nærmere i Prop. 85 L (2012–2013) punkt 9.5.4, hvor departementet også understreket at bestemmelsen i barneloven § 61 a vil tydeliggjøre barneverntjenestens ansvar for å bidra med barnevernfaglige vurderinger i en tvist mellom foreldrene. Se også veileder Q-1211B om forholdet mellom barneloven og barneloven.

Barneverntjenesten kan også gi foreldrene støtte og bistand i de aktuelle sakene, se nedenfor.

3.4 Forholdet mellom barneloven og barnevernloven

Det er foreldrene som har hovedansvaret for barnets oppvekst og omsorg. Se punkt 3.2. Samtidig har barneverntjenesten ansvar for å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid. Dette følger av barnevernloven § 1-1.

Barneverntjenesten har ikke hjemmel til å endre den privatrettslige bosteds- og samværsordningen mellom foreldrene. Hvilke tiltak som kan iverksettes etter barnevernloven, og overfor hvem, beror på hva som er avtalt eller fastsatt om foreldreansvar og fast bosted etter reglene i barneloven.

Vedtak om omsorgsovertakelse kan bare rettes mot bostedsforelderen. I forbindelse med en omsorgsovertakelse skal fylkesnemnda ta stilling til samvær etter barnevernloven § 4-19. Det er også hjemmel i barnevernloven § 4-20 for å frata foreldrene foreldreansvaret etter en omsorgsovertakelse. Dersom foreldrene har felles foreldreansvar, er det imidlertid ikke hjemmel for å frata bare den ene forelder foreldreansvaret.

Barneverntjenestens virkemidler er mer begrenset overfor samværsforelder enn overfor bostedsforelder. Barnevernloven åpner ikke for å iverksette barneverntiltak mot en samværsforelder uten dennes samtykke med unntak for akuttvedtak. Dette innebærer blant annet at barneverntjenesten og fylkesnemnda ikke kan pålegge tiltak i samværshjemmet eller endre en samværsordning som er fastsatt eller avtalt mellom foreldrene.

Nærmere om bekymring for barnets situasjon hos samværsforelder

Dersom barneverntjenesten mottar en melding om bekymring for barn som er hos samværsforel-

der, må denne behandles som enhver annen melding, jf. barnevernloven § 4-2. Hvis barneverntjenesten finner grunn til å undersøke saken nærmere, må undersøkelsen gjennomføres overfor begge foreldre og i begge hjem etter reglene i barnevernloven § 4-3. På samme måte som i enhver annen undersøkelsessak, må barneverntjenesten oppsummere sin undersøkelse med en sammenfatning av informasjonen som er innhentet, og de barnevernfaglige vurderinger som er gjort.

Hvis barneverntjenesten mener at det er behov for å sette inn hjelpetiltak i samværshjemmet, jf. barnevernloven § 4-4 andre ledd, forutsetter dette samtykke fra begge foreldrene. Foreligger slikt samtykke, kan det offentlige etter barnevernloven sette inn tiltak i samværshjemmet, som for eksempel tilsyn eller samspillveiledning. Fylkesnemnda kan pålegge hjelpetiltak, men ikke overfor samværsforelder etter barnevernloven § 4-4 tredje ledd. Barnevernlovutvalget foreslår en utvidelse ved at pålegg også kan rettes mot samværsforelder, jf. NOU 2016: 16 punkt 16.5.3.

En undersøkelse av barnets omsorgssituasjon kan også resultere i at barneverntjenesten anbefaler bostedsforelderen å beskytte barnet mot samvær. Når en slik anbefaling gis, må det samtidig gis veiledning om hvordan bostedsforelderen må gå fram etter barneloven for å endre samværsordningen. Barnevernloven gir ikke hjemmel til å endre en samværsordning eller «stans» samvær, men barneverntjenesten kan råde partene til å finne en bedre egnet ordning, eller gi støtte og bistand i forbindelse med en eventuell sak om foreldreansvar mv. Dersom bostedsforelder ikke beskytter barnet mot vold eller overgrep under samvær, kan dette gi grunnlag for tiltak rettet mot bostedsforelder, for eksempel omsorgsovertakelse.

Barneverntjenestens leder og påtalemyndigheten kan imidlertid fatte et midlertidig akuttvedtak dersom det er fare for at et barn kan bli vesentlig skadelidende ved å forbli i hjemmet. Dette gjelder også der barnet befinner seg i en akutt faresituasjon utenfor barnets faste bosted. Det kan dermed også fattes et slik vedtak i forbindelse med et samvær. Midlertidige akuttvedtak er sånn sett et unntak fra regelen om at barnevernloven ikke åpner for å rette tvangsvedtak mot samværsforelderen. Bestemmelsen kan blant annet være aktuell i tilfeller der det er fare for at et barn kan bli utsatt for vold eller overgrep under samvær. (Se NOU 2016: 16 punkt 12.7.3.)

Barneverntjenesten kan også bidra gjennom barnevernfaglige vurderinger og ved å gi råd og anbefalinger i den enkelte sak, herunder om hva

bostedsforelder bør gjøre for å beskytte barnet mot vold og overgrep hos samværsforelder. Barneverntjenestens rolle i foreldretvister for domstolen er omtalt ovenfor.

3.5 Dommeres adgang til å gi opplysninger til barnevernet

3.5.1 Innledning

Barneverntjenesten skal sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, og bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår. For at barneverntjenesten skal kunne utføre oppgavene sine, er de avhengige av å få opplysninger om barn som utsettes for risiko. Det er viktig at andre offentlige myndigheter gir opplysninger til barneverntjenesten når det er behov for det og adgang til det. Dommeres kjennskap til mulighetene for å gi opplysninger til barnverntjenesten uhindret av taushetsplikt kan være viktig for å bidra til økt beskyttelse av barn.

Spørsmålet i dette punktet er hvilken adgang (rett) dommere har til å gi opplysninger til barneverntjenesten uten hinder av taushetsplikt. Det er en viss usikkerhet i praksis om rekkevidden av denne adgangen. Departementet ønsker derfor å gi en nærmere omtale av adgangen til å gi opplysninger til barneverntjenesten. Spørsmålet gjelder særlig forholdet mellom domstoloven, forvaltningsloven og barnevernloven.

Spørsmålet om en eventuell plikt for dommere til å gi opplysninger til barnevernet er ikke tema her, men det vises til at spørsmålet tidligere er omtalt i høringsnotater, se nærmere i neste punkt.

3.5.2 Tidligere utredninger mv.

Spørsmålet om en opplysningsplikt eller -rett for dommere til barnevernet ble hørt i et høringsnotat av 12. oktober 2012 om forslag til endringer i barneloven for å gi barn bedre beskyttelse mot vold og overgrep. Bakgrunnen for forslaget var blant annet en henvendelse fra Domstolsadministrasjonen (DA) der det ble bedt om en avklaring og regulering av dommeres plikt og rett til å melde bekymring til barneverntjenesten. Departementet uttalte i høringsnotatet av 2012 at det var uklart om dommere etter gjeldende rett har opplysningsplikt eller -rett.

I høringsnotatet av 2012 ble det foreslått å klargjøre at også dommere skulle omfattes av opplysningsplikten til barnevernet etter barnevernloven

§ 6-4. Det ble foreslått å innta følgende bestemmelse i domstoloven ny § 63 b:

«Dommere skal av eget tiltak, uten hinder av taushetsplikt, gi opplysninger til kommunens barneverntjeneste når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt, jf. barnevernloven § 4-10, § 4-11 og § 4-12. Det samme gjelder når et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker, jf. barnevernloven § 4-24. Barnevernloven § 6-4 andre ledd tredje og fjerde punktum gjelder tilsvarende.»

De fleste høringsinstansene var positive til forslaget. Datatilsynet og flere av domstolene mente imidlertid at en slik endring vil være problematisk ut fra dommerens uavhengige rolle og kunne svekke tilliten til domstolene. Borgarting lagmannsrett uttalte:

«Det bør ikke innføres en opplysnings- og meldeplikt for dommere til barnevernet. En slik plikt vil være problematisk i forhold til dommerens uavhengighet, og vil også i den enkelte sak lett kunne skape problemer i forhold til habilitetsreglene. Det er også en risiko for at forslaget om det blir vedtatt, generelt vil svekke folks tillit til domstolene og dommerens upartiskhet.»

Forslaget i høringsnotatet av 2012 ble ikke fulgt opp, jf. Prop. 85 L (2012–2013) punkt 2.3.

Departementet sendte 6. oktober 2016 på høring et notat med forslag til endringer i opplysningsplikten til barnevernet. Oslo tingrett ber i sitt hørings svar departementet om å foreta en avklaring av at dommere har adgang til å melde bekymring til barneverntjenesten i alle saker der dommeren mener det er nødvendig (melderett). Tingretten etterlyser også en drøftelse av forholdet mellom barnevernloven § 6-4 (meldeplikt) og barneloven § 61 a (fritak for taushetsplikt for barnverntjenesten i foreldretvister). Fra Oslo tingretts hørings svar siteres:

«Etter tingrettens syn bør dommere ha anledning til på eget initiativ å melde fra til barnevernet dersom det avdekkes bekymringsfulle forhold for barnet uten at det nødvendigvis finnes et nødrettslig grunnlag for bekymringsmeldingen. Behovet vil særlig være tydelig i saker etter barneloven, og særlig de sakene der det ikke er oppnevnt en sakkyndig. Også i andre saker som domstolene behandler, vil det

fra tid til annen fremkomme opplysninger om bekymringsfulle forhold for barn som barneverntjenesten ikke nødvendigvis kjenner til, og der melderett kan være en aktuell problemstilling.

Oslo tingrett ber om at departementet sørger for at det blir foretatt en avklaring av at dommere har adgang til å melde bekymring til barneverntjenesten i alle saker der dommeren mener det er nødvendig, også i tilfeller hvor avvergeplikten etter straffeloven § 196 ikke slår inn.»

Bergen tingrett har i sitt høringssvar til høringsnotatet av 2. november 2016 pekt på at det muligens kan være et tiltak at domstolene pålegges en meldeplikt til barnevernet dersom det avdekkes bekymringsfulle forhold rundt et barn, det være seg straffesaker eller sivile saker, herunder foreldretvister.

For øvrig vises det til at NOU 2017: 12 omtaler taushetsplikt, opplysningsplikt, opplysningsrett og avvergeplikt i punkt 12. Det foreslås der å utrede endringer når det gjelder tjenestenes opplysningsrett og opplysningsplikt, og det foreslås å utrede endringer i bestemmelsen om avvergeplikt i straffeloven § 196.

3.5.3 Rekkevidden av adgangen til å gi opplysninger

Utgangspunktet i domstoloven § 63 a første ledd er at dommere og andre som utfører tjeneste eller arbeid for et dommerkontor plikter å hindre at andre får adgang eller kjennskap til det de i forbindelse med tjenesten eller arbeidet får vite om noens personlige forhold.

Bestemmelsen om dommeres taushetsplikt gjelder ikke for noe som er kommet fram i rettsmøte eller en rettsavgjørelse, jf. domstoloven § 63 a tredje ledd. Domstoloven § 63 a tredje ledd presiserer offentlighetsprinsippet, altså at rettergang skal være offentlig. Eventuelle begrensninger som bør tillates i offentlighetsprinsippet, gjennomføres først og fremst ved reglene om lukkede dører, forbud mot offentlig gjengivelse og i visse tilfeller ved begrensninger i adgangen til å få utskrift av rettsavgjørelser, jf. Ot.prp. nr. 55 (1997–98) Om lov om endringer i rettergangslovene m m (kildevern og offentlighet i rettspleien) punkt 7.2, merknadene til domstoloven § 63 a tredje ledd. Dersom opplysningene som dommeren ønsker å gi til barneverntjenesten er kommet fram i rettsmøte eller rettsavgjørelse, er taushetsplikten i domstoloven

§ 63 a ikke til hinder for at dommeren gir opplysninger til barneverntjenesten.

Ifølge domstoloven § 63 a andre ledd får forvaltningsloven §§ 13 til 13 e tilsvarende anvendelse. Det innebærer at de begrensninger i taushetsplikten som følger av forvaltningsloven §§ 13 til 13 e også gjelder for taushetsplikten etter domstoloven § 63 a.

Det bemerkes at forvaltningsloven § 13 a åpner for begrensninger i taushetsplikten når det ikke er behov for beskyttelse, for eksempel der opplysningene gjøres kjent for dem som de direkte gjelder, eller for andre i den utstrekning de som har krav på taushet samtykker.

Domstoloven § 63 a, jf. forvaltningsloven § 13 b første ledd nr. 2 og nr. 6, gir dommeren adgang til å gi opplysninger til barneverntjenesten uhindret av taushetsplikt.

Taushetsplikten er ikke til hinder for «at opplysningene brukes for å oppnå det formål de er gitt eller innhentet for, bl.a. kan brukes i forbindelse med saksforberedelse, avgjørelse, gjennomføring av avgjørelsen, oppfølging og kontroll», jf. forvaltningsloven § 13 b nr. 2. Bestemmelsen er ikke avgrenset til informasjonsutveksling innad i samme forvaltningsorgan, men forutsetningen er at opplysningene gis som ledd i saksbehandlingen, og at hensikten med kommunikasjonen er å oppnå det formålet opplysningene er gitt eller innhentet for. I forarbeidene til domstoloven § 63 a, i Ot.prp. nr. 55 (1997–98) punkt 7.2, er det uttalt at taushetsplikten ikke er til hinder for at opplysningene gjøres kjent for andre innenfor rammen av gjøremål etter rettergangslovgivningen.

Ifølge forvaltningsloven § 13 b nr. 6 er taushetsplikten heller ikke til hinder for «at forvaltningsorganet anmelder eller gir opplysninger (jfr. også nr. 5) om lovbrudd til påtalemyndigheten eller vedkommende kontrollmyndighet, når det finnes ønskelig av allmenne omsyn eller forfølgning av lovbruddet har naturlig sammenheng med avgiverorganets oppgaver». Denne bestemmelsen åpner for at domstolen kan gi opplysninger om lovbrudd til barneverntjenesten som kontrollmyndighet.

Det er domstolen som må foreta en vurdering av om forvaltningslovens begrensninger i taushetsplikten gjør seg gjeldende i det konkrete tilfellet.

Også dommere er omfattet av den generelle avvergeplikten i straffeloven § 196 til å avverge et straffbart forhold. Avvergingsplikten gjelder uten hensyn til taushetsplikt. Den primære avvergingshandlingen er anmeldelse til politiet, men avverging kan også skje på annen måte, for eksempel

ved å melde fra til barneverntjenesten. Det vises også til statens plikter etter EMK artikkel 3 om beskyttelse mot umenneskelig og nedverdiggende behandling.

Som gjennomgangen viser, har domstolen anledning til å melde fra til barnevernet i nærmere bestemte tilfeller. Det er domstolen som må foreta den nærmere vurderingen. Etter omstendighetene vil dommeren også ha en plikt etter straffeloven § 196 til å melde fra, for eksempel til barneverntjenesten.

3.6 Politiets adgang til å gi opplysninger

3.6.1 Opplysninger til barnevernet

Det følger av lov 28. mai 2010 nr. 16 om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten (politiregisterloven) § 30 at taushetsplikten ikke er til hinder for at opplysninger utleveres til andre offentlige organer i deres interesse, dersom dette er nødvendig for å fremme mottakerorganets oppgaver etter lov eller for å hindre at virksomhet blir utøvd på en uforsvarlig måte. I medhold av politiregisterloven § 30 kan det blant annet utleveres opplysninger til barnevernmyndighetene i forbindelse med barneverntjenestens ivaretagelse av sine oppgaver etter barnevernloven, jf. politiregisterforskriften § 9-6 første ledd nr. 7.

Det framgår av forskriften § 10-1 at forskriften kapittel 10 gjelder «politiets og påtalemyndighetens» plikt til å utlevere opplysninger etter eget tiltak.

Bestemmelsen i forskriften §§ 10-2 og 10-3 gjelder underrettningsplikt til barneverntjenesten i spesielle tilfeller. Forskriften § 10-2 gjelder der det settes i gang etterforskning mot unge personer som ikke er av bagatelmessig art. Det følger av politiregisterforskriften § 10-3 at dersom politiet får kjennskap til eller mistanke om at barn mishandles av foreldre, foresatte eller andre som barnet bor sammen med, skal det straks gis underretning om dette til kommunens barneverntjeneste. Tilsvarende gjelder når politiet får kjennskap til eller mistanke om at barnet har vært utsatt for seksuallovbrudd fra en av de nevnte personer.

3.6.2 Opplysninger til private

Politiet har adgang til å gi opplysninger til private uten hinder av taushetsplikt på nærmere angitte vilkår.

Det er fastsatt i politiregisterloven § 27 første ledd at taushetsplikt ikke er til hinder for at poli-

tiet utleverer opplysninger dersom det er nødvendig for å avverge et lovbrudd. Det følger av politiregisterloven § 27 andre ledd nr. 2 at politiet kan gi opplysninger til private dersom det er nødvendig for å forebygge lovbrudd og andre løsninger må antas å være utilstrekkelige. Det er etter tredje ledd et vilkår at utlevering er forholdsmessig i den konkrete situasjonen, og det skal særlig legges vekt på om opplysningene formidles til en mottaker som er underlagt taushetsplikt, hvordan det kan forventes at mottaker benytter opplysningene og om opplysningene etter sin art eller kilde er beheftet med usikkerhet.

Det kan være et spørsmål om politiet har adgang til å underrette når det er en risiko for at barnet kan utsettes for mishandling eller seksuallovbrudd. Som eksempel kan nevnes at en person som er dømt for alvorlig vold eller overgrep mot barn, blir samboer eller gifter seg med en ny person som har barn, og politiet vurderer at en straffesak eller dom, eventuelt sammen med andre holdepunkter, tilsier at det er en risiko for at nye barn kan bli utsatt for vold eller overgrep. Politiet har etter gjeldende rett en adgang til å utlevere opplysninger for å avverge eller forebygge lovbrudd, jf. politiregisterloven § 27. Etter en konkret vurdering vil slike forhold kunne omfattes av bestemmelsen.

Politiregisterforskriften § 9-3 andre ledd utdyper når politiet kan gi opplysninger til private etter politiregisterloven § 27 andre ledd nr. 2. Det forutsettes der at politiet må anse utleveringen som «strengt nødvendig» for å forebygge lovbruddet.

3.7 Menneskerettigheter og Grunnloven

3.7.1 Oversikt

Grunnloven

Det følger av legalitetsprinsippet at offentlige myndigheter ikke kan gripe inn overfor borgerne i individuelle tilfeller uten å ha hjemmel for det i formell lov. I 2014 ble legalitetsprinsippet tatt inn i Grunnloven § 113.

Grunnloven § 104 regulerer barns menneskerettigheter, og bestemmelsen lyder:

«Barn har krav på respekt for sitt menneskeverd. De har rett til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv, og deres mening skal tillegges vekt i overensstemmelse med deres alder og utvikling.

Ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.

Barn har rett til vern om sin personlige integritet. Statens myndigheter skal legge forholdene til rette for barnets utvikling, herunder sikre at barnet får den nødvendige økonomiske, sosiale og helsemessige trygghet, fortrinnsvis i egen familie.»

Grunnloven beskytter retten til privatliv og familieliv i § 102. Bestemmelsen kom inn ved grunnlovsreformen i 2014, og bygger blant annet på FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 17 og den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 8. I dommen i Rt. 2015 s. 93 avsnitt 57 legger Høyesterett til grunn at Grunnloven § 102 skal tolkes i lys av de folkerettslige forbildene.

Det er ikke gitt noen generell hjemmel til å begrense menneskerettighetene som følger av Grunnloven, men det framgår klart av forarbeidene at Grunnlovens rettighetsbestemmelser ikke kan leses uten visse begrensninger, og at man ikke har ment at det ikke er adgang til å gi lovregler som griper inn i de grunnlovfestede rettighetene, så fremt det er saklig og forholdsmessig. Høyesterett har forutsatt at det er adgang til å gjøre inngrep i menneskerettigheter som følger av Grunnloven, dersom inngrepet har hjemmel i lov, ivaretar et legitimt formål og er forholdsmessig, se blant annet Høyesteretts dom 27. september 2016 (HR-2016-2017-A) avsnitt 57 med videre henvisninger (flertallet) og avsnitt 78 (mindretallet). En lignende vurdering av om det er tillatt å gripe inn skal gjøres etter EMK artikkel 8 nr. 2.

Internasjonale forpliktelser

Fem sentrale menneskerettighetskonvensjoner gjelder som norsk lov og går foran annen norsk lov ved eventuell motstrid, jf. §§ 2 og 3 i lov 21. mai 1999 nr. 30 om menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven).

Av disse fem er det særlig EMK, SP og FNs barnekonvensjon som er relevante for forslagene som denne proposisjonen gjelder. Vi går ikke nærmere inn på rettighetene etter SP, da SP ikke antas å gi sterkere vern av de aktuelle rettighetene enn EMK.

Den sentrale bestemmelsen i EMK når det gjelder foreldreansvar, bosted og samvær er artikkel 8 om barnets og forelders rett til respekt for privatliv og familieliv. Avbrytelse av kontakten mellom et barn og dets foreldre og mellom for-

eldre betraktes som et «inngrep» i retten til familieliv som er omfattet av artikkel 8 nr. 1.

EMK artikkel 8 nr. 2 oppstiller vilkår for å gjøre inngrep i retten etter artikkel 8 nr. 1. Slike inngrep må for det første være «i samsvar med loven». I dette ligger at inngrepet må ha grunnlag i en formell nasjonal norm som er tilgjengelig og gir forutsigbarhet for innbyggerne. Videre må inngrepet være «nødvendig i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale sikkerhet, offentlige trygghet eller landets økonomiske velferd, for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter». I kravet til nødvendighet ligger blant annet at det må være forholdsmessighet mellom inngrepet og den samfunnsmessige verdien av dette. Det kreves ikke at inngrepet er uunnværlig, men det må være et tvungende samfunnsmessig behov, og inngrepet må være proporsjonalt med formålet som inngrepet skal ivareta.

I vurderingen av om et inngrep er nødvendig i et demokratisk samfunn har Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD) slått fast at hensynet til barnets beste alltid vil være av «crucial importance». Se EMDs dom Bronda mot Italia hvor domstolen uttaler:

«The Court reiterates that in determining whether the impugned measures were «necessary in a democratic society», it has to consider whether, in the light of the case as a whole, the reasons adduced to justify them were relevant and sufficient for the purposes of paragraph 2 of Article 8. Undoubtedly, consideration of what is in the best interest of the child is always of crucial importance.»

Retten til samvær og kontakt mellom barn og forelder, og hvilke inngrep i denne retten som er tillatt etter nasjonal lov, må veies opp mot andre rettigheter barnet har, for eksempel retten til liv i EMK artikkel 2, vern mot umenneskelig behandling etter EMK artikkel 3 og vern av familie- og privatliv, herunder beskyttelse av personlig integritet etter artikkel 8.

FNs barnekonvensjon gir barn et særlig menneskerettsvern, og inneholder både bestemmelser om alminnelige menneskerettigheter og om særlige rettigheter for barn. Se nærmere i punkt 3.7, der også barnekonvensjonen artikkel 19, og artiklene 7 og 9 er omtalt.

Grunnloven § 95 og EMK artikkel 6 fastsetter grunnprinsippet om rett til en rettfærdig rettergang ved avgjørelsen av borgerlige rettigheter og

plikter og straffesiktelsler. Disse bestemmelsene sikrer tilgang til domstoler og stiller krav til behandlingsmåten. EMD har også utledet krav til saksbehandlingen av artikkel 8.

Menneskerettighetene er nærmere vurdert i proposisjonen i forbindelse med de enkelte forslag.

3.7.2 Nærmere om barnets rettigheter

Fortalen til barnekonvensjonen viser til at «barn bør vokse opp i et familiemiljø, i en atmosfære av glede, kjærlighet og forståelse for å sikre full og harmonisk utvikling av deres personlighet». Barn har en grunnleggende rett til beskyttelse nedfelt i barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 2. Det følger også av barnekonvensjonen artikkel 19 at myndighetene har en plikt til å treffe alle mulige tiltak for å beskytte barn mot fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller forsømmelig behandling, mishandling eller utnyttning, herunder seksuelt misbruk. Barnets rett etter barnekonvensjonen til beskyttelse mot vold og overgrep er også en del av vurderingen av barnets beste etter barnekonvensjonen artikkel 3.

Barn har etter barnekonvensjonen artikkel 7 nr. 1 rett til å kjenne sine foreldre og «få omsorg fra dem» og myndighetene skal ifølge artikkel 9 nr. 1 første punktum «sikre at barn ikke blir skilt fra sine foreldre mot deres vilje, unntatt når kompetente myndigheter, som er underlagt rettslig prøving, i samsvar med gjeldende lover og saksbehandlingsregler, beslutter at slik atskillelse er nødvendig av hensyn til barnets beste.» Slik beslutning kan ifølge artikkel 9 nr. 1 andre punktum «være nødvendig i særlige tilfeller som for eksempel ved foreldres mishandling eller vanskjøtsel av barnet, eller dersom foreldrene lever atskilt og det må treffes en avgjørelse om hvor barnet skal bo.» Selv om et barn er atskilt fra en eller begge foreldrene skal myndighetene respektere den rett barnet har til å opprettholde personlig forbindelse og direkte kontakt med begge foreldrene regelmessig, med mindre dette er i strid med barnets beste. Barnekonvensjonen artikkel 9 nr. 2 stiller krav til saksbehandlingen av saker om atskillelse ved at samtlige berørte parter, også barnet, skal gis anledning til å delta i saksbehandlingen og framføre sine synspunkter.

Av fortalen til barnekonvensjonen går det også fram at «barn på grunn av sin fysiske og psykiske umodenhet har behov for spesielle beskyttelsestiltak og særlig omsorg, herunder egnet lovfestet beskyttelse både før og etter fødselen».

Det framgår av artikkel 34 i barnekonvensjonen at partene påtar seg å beskytte barnet mot alle former for seksuell utnyttning og seksuelt misbruk. For dette formål skal partene særlig treffe alle egnede tiltak for å hindre at noen tilskynder eller tvinger et barn til å delta i enhver form for ulovlig seksuell aktivitet eller utnytter barn ved å bruke dem til prostitusjon eller andre ulovlige seksuelle handlinger. Det framgår endelig av artikkel 36 at partene skal beskytte barnet mot alle former for utnyttning som kan skade barnets ve og vel.

FNs barnekonvensjon bygger blant annet på et prinsipp om at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn i alle handlinger som berører barnet, jf. konvensjonens artikkel 3 nr. 1:

«Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.»

Bestemmelsen har flere funksjoner, herunder at barnets beste som et grunnleggende prinsipp, skal reflekteres i lovgivningen og i alle avgjørelser vedrørende barnet. Samtidig skal barnets beste inngå i fortolkningen og anvendelsen av andre bestemmelser i konvensjonen. Hensynet til barnets beste skal være grunnleggende, men skal ikke nødvendigvis være det eneste kriterium ved avgjørelsen av konkrete saker om barnets forhold.

Det må foretas en konkret og individuell avveining av de ulike rettighetene i barnekonvensjonen, men hensynet til barnets beste skal alltid være grunnleggende, jf. FNs barnekomité generell kommentar nr. 14. I barnekomiteens generelle kommentar nr. 13 om vold mot barn understreker komiteen familiens primære rolle i omsorgen for barn, men uttaler også at vold mot barn ofte utøves innad i familien. Derfor understreker komiteen at det kan være nødvendig å gripe inn i familien der et barn utsettes for vold eller overgrep av familiemedlemmer.

Det kan utledes av EMDs praksis at vernet mot umenneskelig og nedverdiggende behandling i EMK artikkel 3 innebærer at myndighetene etter omstendighetene har en positiv plikt til å beskytte barn mot vold og overgrep. Det vises i denne sammenheng til omtalen i NOU 2008: 9 Med barnet i fokus, Vedlegg 2 punkt 3.2.2. Karl Harald Søvig omtaler der dommer i EMD om statens ansvar for manglende barneverntiltak og mener at «de samme vurderingsnormene vil være relevante i barnefordelingstvister».

3.7.3 Nærmere om krav til saksbehandlingen

Avgjørelser som innebærer inngrep i grunnleggende menneskeretter, må bygge på en forsvarlig saksbehandling, jf. Grunnloven § 95 første ledd og EMK artikkel 6. Grunnloven og EMK gir anvisning på grunnleggende prosessuelle garantier.

Grunnloven § 95 bestemmer at:

«Enhver har rett til å få sin sak avgjort av en uavhengig og upartisk domstol innen rimelig tid. Rettergangen skal være rettferdig og offentlig. Retten kan likevel lukke rettsmøtet dersom hensynet til partenes privatliv eller tungtveiende allmenne interesser gjør det nødvendig.

Statens myndigheter skal sikre domstolenes og dommernes uavhengighet og upartiskhet.»

Grunnloven § 95 bygger på EMK artikkel 6 nr. 1 om retten til en rettferdig rettergang som fastsettes:

«For å få avgjort sine borgerlige rettigheter og plikter eller en straffesiktelse mot seg, har enhver rett til en rettferdig og offentlig rettergang innen rimelig tid ved en uavhengig og upartisk domstol opprettet ved lov.»

Et sentralt aspekt ved retten til en rettferdig rettergang er kravet om kontradiktorisk saksbehandling. Dette følger av sikker praksis fra EMD. Med kontradiktorisk saksbehandling menes at begge parter må få anledning til å gjøre rede for sitt syn på saken overfor den dømmende rett, det må være adgang til å uttale seg om den andre partens anførsler og bevis, og det må være adgang for partene til å uttale seg om opplysninger fra andre enn sakens parter, for eksempel barneverntjenesten.

Det er ikke fastsatt egne krav til saksbehandlingen i EMK artikkel 8. Det følger imidlertid av praksis fra EMD at saksbehandlingen som leder til et eventuelt inngrep må være rettferdig og sikre den nødvendige respekt for de vernede interessene i artikkel 8 nr. 1. Momenter i denne vurderingen er om foreldrene har vært involvert i beslutningsprosessen på en slik måte at de er gitt tilstrekkelig anledning til å ivareta sine interesser og om saken er godt nok opplyst.

4 Tap av foreldreansvar mv. ved alvorlig vold eller overgrep

4.1 Innledning

Departementet følger ikke opp forslaget om en ny bestemmelse i barneloven om tap av foreldreansvar mv. der en forelder er dømt for alvorlig vold eller overgrep mot egne barn. Nedenfor gjennomgås likevel forslaget slik det ble hørt og de innspill og innvendinger som kom i høringen. Se punktene 4.3, 4.4 og 4.5.1.

Departementet foreslår imidlertid å følge opp enkelte deler av forslaget.

Departementet foreslår en endring i barneloven slik at forelder kan reise sak om foreldreansvar mv. uten mekling når den andre forelderen er dømt i straffesak for alvorlig vold eller overgrep mot egne barn. Departementet mener at denne delen av forslaget bør følges opp selv om forslaget om en ny bestemmelse i barneloven om tap av foreldreansvar mv. ikke følges opp. Hvilke straffebestemmelser mv. som skal omfattes, fastsettes i forskrift. Se punkt 4.5.2.

Justis- og beredskapsdepartementet vil, i samarbeid med Barne- og likestillingsdepartementet, vurdere å følge opp forslaget om politiets plikt til å underrette barneverntjenesten når forelder dømmes i straffesak for alvorlig vold eller overgrep mot egne barn. En slik plikt for politiet kan bidra til at barneverntjenesten blir kjent med flere tilfeller der det kan være behov for å vurdere tiltak, og vurderer behovet for å gi foreldrene støtte og bistand i en eventuell sak om foreldreansvar mv.

Justis- og beredskapsdepartementet, i samarbeid med Barne- likestillingsdepartementet, ser også nærmere på et forslag om å medta tap av samværsrett og/eller foreldreansvar som sivilt krav i straffesak. Se punkt 4.5.3.

4.2 Gjeldende rett

Etter dagens regelverk vil en dom i straffesak for vold eller overgrep mot egne barn ikke uten videre få betydning for foreldreansvaret, retten til å ha barnet boende fast hos seg og samværsrett etter barneloven.

Dom i en straffesak vil alltid kunne danne grunnlag for endring eller tap når det gjelder foreldreansvar, fast bosted og samværsrett etter de ordinære bestemmelsene i barneloven. Dette forutsetter at forelder selv reiser sak ved å fremme en stevning for domstolen. Forelder kan også be om midlertidig avgjørelse, og domstolen har plikt til å treffe slik avgjørelse når barnet blir utsatt for eller det er en risiko for vold eller overgrep. I en ordinær sak etter barneloven er det ikke nødvendig at det foreligger dom for et straffbart forhold. Beviskravet er ikke så høyt i sivile saker som i straffesaker.

En forelder eller andre som mener at barnet ikke får god nok beskyttelse hos bosteds- eller samværsforelder – for eksempel at barnet ikke beskyttes godt nok mot en steforelder – kan også melde bekymring til barneverntjenesten som har plikt til å undersøke og gripe inn når barn utsettes for omsorgssvikt. I alvorlige volds- og overgrepssaker vil barneverntjenesten ofte være kjent med saken og være i gang med undersøkelse eller ha fastsatt tiltak før det foreligger dom i straffesaken.

For øvrig kan reglene om kontaktforbud få anvendelse.

Se nærmere om gjeldende rett i punktene 3.2, 3.3 og 3.4, herunder om barneverntjenestens rolle i foreldretvister.

4.3 Forslaget i høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsnotatet at det innføres en ny bestemmelse i barneloven om at domstolen, etter å ha fått en underretning fra politiet, av eget tiltak (*ex officio*) skal igangsette og avgjøre sak om foreldreansvar, retten til å ha barnet boende fast hos seg og samværsrett der en forelder er dømt for alvorlig vold eller overgrep. Domstolen har en sammenlignbar plikt i saker om foreldreansvar der en forelder har drept den andre. Departementet antok i høringsnotatet at resultatet i slik sak normalt vil være tap av alle rettigheter under ett, men med unntak for tilfeller der «ei anna avgjerd klart er til beste for barnet.»

Hensikten med forslaget var å gi det offentlige en anledning som ikke finnes i dagens regelverk til å gripe inn i det privatrettslige forholdet mellom foreldrene for å beskytte barn mot vold og overgrep. Departementet uttalte i høringsnotatet at det å utøve vold eller begå overgrep mot egne barn, normalt er uforenlig med de omsorgsplikter som følger av foreldreansvaret. Forslaget var avgrenset til å gjelde svært alvorlige forbrytelser.

Det ble foreslått at saken tas opp ved domstolen etter underretning fra politiet, etter objektive vilkår i loven. Politiets plikt til å underrette tingretten ble foreslått forankret i politiregisterforskriften. Departementet foreslo også at politiet skal underrette barneverntjenesten i de samme tilfellene.

Forslaget som ble hørt gjelder foreldre. Der andre enn foreldre unntaksvis har foreldreansvar, retten til å ha barnet boende fast hos seg eller samværsrett etter barneloven, bør tapsreglene også omfatte disse ifølge høringsnotatet. Forslaget i høringsnotatet gjelder vold og overgrep begått mot egne barn. Egne barn ble i høringsnotatet definert som biologiske og adopterte barn, fosterbarn og stebarn, og personer under 18 år som står under personens omsorg, myndighet eller oppsikt.

Departementet foreslo i høringsnotatet at ordningen avgrenses til alvorlig vold eller overgrep. Departementet foreslo i høringsnotatet at ordningen skal gjelde ved domfellelse for brudd på straffeloven § 253 (tvangsekteskap), 255 (grov frihetsberøvelse), § 258 (grov menneskehandel), § 259 (slaveri), § 274 (grov kroppsskade), § 275 (drap), § 283 (grov mishandling i nære relasjoner), § 285 (grov kjønnslemlestelse), § 291 (voldtekt), § 294 (grovt uaktsom voldtekt), § 299 (voldtekt av barn under 14 år), § 302 (seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år), § 312 (incest), § 314 (seksuell omgang mellom nærstående). Det ble uttalt i høringsnotatet at medvirkning omfattes. Likeså tilfeller der lovbryteren overføres til tvungent psykisk helsevern eller idømmes tvungen omsorg, jf. straffeloven §§ 62 og 63.

Departementet stilte i høringsnotatet spørsmål om det bør være krav om rettskraftig dom i straffesaken for at tingretten skal ha plikt til å ta sak om foreldreansvar, fast bosted og samvær til behandling, og ba særskilt om innspill fra høringsinstansene på dette punkt.

Departementet vurderte i høringsnotatet to alternativer når det gjelder hvem som skal være sakens parter, og uttalte at alternativet der begge foreldre er parter er å foretrekke.

Det ble forutsatt at politiet og barneverntjenesten bidrar med å opplyse saken, at barn høres i tråd med de alminnelige reglene for dette i barneloven, og at domstolen kan oppnevne en representant for barnet etter barneloven § 61 første ledd nr 5. Departementet foreslo i høringsnotatet en lovfesting av at domstolen bør innhente uttalelse fra den kommunale barneverntjenesten der det trengs, før det tas avgjørelse. Det ble uttalt at dette vil gi en klar retningslinje for domstolen om at slik innhenting må vurderes og også som regel bør skje.

Departementet foreslo en adgang til å inngå rettsforlik så fremt dette går ut på fullt tap av alle rettigheter overfor barnet, under forutsetning av at dommeren finner rettsforliket ubetenkelig.

Departementet foreslo i høringsnotatet en åpning for å avgjøre disse sakene uten hovedforhandling, selv om partene ikke samtykker til det. For øvrig foreslo departementet at avgjørelsen treffes i dom, etter hovedforhandling på vanlig måte.

Når det gjelder saksomkostninger, foreslo departementet i høringsnotatet at de alminnelige reglene gjelder.

Departementet foreslo også at det fastsettes i loven at dersom en avgjørelse om tap av rettigheter vil ha som følge at en forelder får foreldreansvar alene, skal denne forelderens også ha omsorgen for barnet. Det ble også foreslått at domstolen i slike tilfelle skal gi melding til den kommunale barneverntjenesten dersom det er grunn til å tro at barnet ikke vil få nødvendig omsorg og omtanke.

Når det gjelder de få og spesielle tilfellene der dommen innebærer at ingen har foreldreansvar for barnet, foreslo departementet i høringsnotatet at domstolen skal gi melding til barneverntjenesten og fylkesmannen (vergemålsmyndighet).

Departementet foreslo i høringsnotatet også at det fastsettes i loven at dommen eller rettsforliket i den aktuelle sakstypen bare kan endres ved at det reises sak for domstolen, og at det kreves sterke grunner for endring. Videre ble det foreslått at foreldrene ikke kan inngå avtale i strid med dommen.

4.4 Høringsinstansenes syn

Høringsinstansene som uttaler seg er enige i intensjonen i lovforslaget og gir støtte til at det er behov for å vurdere muligheter for hvordan beskyttelsen av barn kan økes.

Følgende høringsinstanser støtter forslaget, men flere har merknader til forslaget innretning: *Alternativ til Vold, Asker kommune, Bergen kommune, Bufetat region vest, Fagforbundet, Fellesorganisasjonen, KRIPOS, Nordland politidistrikt, Norsk psykologforening, Norske kvinners sanitetsforening, NTNU, Oslo kommune, Politidirektoratet, Private barnehagers landsforbund, Reform – ressurscenter for menn, Regionsenter for barn og unges psykiske helse, Ringerike kommune, Sentrene mot seksuelle overgrep og incest, Ski kommune, Stiftelsen barnas rettigheter, Stine Sofies stiftelse, Utlendingsdirektoratet og Voksne for barn.*

Følgende høringsinstanser støtter ikke forslaget: *Advokatforeningen, Agder lagmannsrett, Asker og Bærum tingrett, Barneombudet, Bergen tingrett, Borgarting lagmannsrett, Dommerforeningen, Domstoladministrasjonen, Drammen tingrett, Foreningen 2 Foreldre, Gulating lagmannsrett, Høgskolen i Oslo og Akershus, Høyesterett, Kongsberg og Eiker tingrett, Kristiansand tingrett, Nord-Troms tingrett, Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter, Oslo tingrett, Redd barna, Samediggi (Sametinget) og Sør-Trøndelag tingrett.*

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Foreningen for fangers pårørende, Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Helsedirektoratet, Justis- og beredskapsdepartementet, Statens sivilrettsforvaltning og Unicef har enkelte kritiske merknader til forslaget.

Sentralenheten for fylkesnemndene uttaler at Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker er delt i sitt syn på forslaget.

Hovedinnvendingene fra høringsinstansene er særlig:

- Forslaget reiser prinsipielle spørsmål om domstolens rolle som ikke er tilstrekkelig utredet. Flere høringsinstanser peker på at forslaget bryter med norsk rettstradisjon hvor det er partene som reiser sak for domstolene. En ordning der domstolen behandler saken etter underretning fra politiet, har ansvaret for sakens opplysning og skal treffe en avgjørelse, kan så tvil om domstolens nøytralitet og upartiskhet, og føre til at tilliten til domstolene svekkes.
- Flere høringsinstanser mener at barnevernet er bedre egnet til å vurdere rettighetstap og at barnevernet bør gis søksmålskompetanse. Høringsinstansene peker også på andre alternativer som for eksempel andre metoder som vil gjøre parten i stand til å reise sak selv. I den forbindelse nevnes muligheten for å gi rutinemessig informasjon om straffedommen, fulgt av mulighet for å innvilge fri sakførsel og bistand for å vurdere barnets behov.

- Forslaget kan føre til at sakene ikke vil bli tilstrekkelig opplyst. Det reises spørsmål om hensynet til sakens opplysning, til kontradiksjon og til at domstolen skal ha et forsvarlig avgjørelsesgrunnlag, er tilfredsstillende sikret.
- Forslaget kan ha problematiske sider til menneskerettighetene. Forslaget legger opp til en vurdering av hensynet til barnets beste som ikke er tilstrekkelig individuell ved at det legges en markert føring for utfallet av saken. Det vises også til at forslaget kan komme i konflikt med retten til familieliv etter EMK artikkel 8.
- Forslaget vil ikke sikre barn beskyttelse i perioden fram til rettskraftig dom i straffesaken foreligger. Det vises til at domstolen først skal ta sak om tap av foreldreansvar mv. til behandling etter at det foreligger rettskraftig straffedom.
- Forslaget påfører både den dømte og ikke-dømte forelder store økonomiske utgifter. Flere høringsinstanser mener saksomkostningene bør dekkes av det offentlige.

4.5 Departementets vurderinger og forslag

4.5.1 Forslaget om tap av foreldreansvar mv.

Departementet følger ikke opp forslaget i høringsnotatet av 2. november 2016 om en ny bestemmelse i barneloven om tap av foreldreansvar mv. der en forelder er dømt for alvorlig vold eller overgrep mot egne barn. Mange høringsinstanser hadde sterke innvendinger til forslaget. Departementet ser at den foreslåtte regelen kan ha problematiske sider mot det tradisjonelle systemet i sivilprosessen. Justis- og beredskapsdepartementet, i samarbeid med Barne- og likestillingsdepartementet, utreder derfor i stedet et forslag som ble hørt i 2012 om å medta tap av samværsrett og/eller foreldreansvar som sivilt krav i straffesak. Se nærmere i punkt 4.5.3.

4.5.2 Unntak fra mekling ved sak om foreldreansvar mv. etter voldsdom

Departementet foreslår å følge opp forslaget om en endring i barneloven slik at forelder kan reise sak om foreldreansvar mv. uten mekling dersom en forelder er dømt i straffesak for alvorlig vold eller overgrep mot egne barn. Det foreslås at nærmere bestemmelser om hvilke tilfeller som er omfattet, fastsettes i forskrift.

Barneloven gir muligheter for å tilpasse saksbehandlingen til den konkrete saken, men mek-

ling er et lovbestemt krav. De aktuelle sakene, der en forelder er dømt for lovbrudd knyttet til vold, overgrep og krenkelse av personlig frihet, vil ofte ikke egne seg for mekling. Se punkt 3.3 om behandlingsmåten i foreldretvister der barnet trenger beskyttelse, og om mekling. Selv om barneloven gir muligheter for å tilpasse saksbehandlingen til den konkrete saken, og det er mulig å kreve midlertidig avgjørelse for å beskytte barnet ved behov, kan det være grunn til også å følge opp forslaget om unntak fra vilkåret om mekling for å gi barn bedre rettsvern mot vold og overgrep. Unntak fra mekling innebærer at det blir enklere for forelder å reise slik sak for å beskytte barnet. En slik praktisk forenkling av saksanlegget kan medføre at flere reiser sak i de aktuelle tilfellene, og medføre at sakene kan behandles raskere, til barnets beste. Departementet mener derfor at denne delen av forslaget bør følges opp selv om forslaget om en ny bestemmelse i barneloven om tap av foreldreansvar mv. ikke følges opp. De høringsinstansene som uttaler seg om unntak fra kravet om mekling, støtter dette.

I høringsnotatet ble det lagt til grunn at det bør stilles krav om rettskraftig dom i straffesaken for at domstolen skal ta opp sak om tap av foreldreansvar mv. uten at forelder reiser sak. Unntaket fra mekling i de aktuelle sakene i høringsnotatet ble derfor, på tilsvarende måte, knyttet til rettskraftig dom i straffesaken. Høringsinstansene ble imidlertid oppfordret til å gi innspill på dette punkt. Flere høringsinstanser peker i forbindelse med forslaget om tap av foreldreansvar mv. på at det også kan være behov for beskyttelse på et tidligere tidspunkt. Departementet er enig i dette og mener det bør være tilstrekkelig at det er avsagt dom i saken for at unntaket for meklingsplikt skal gjelde.

Også på et tidligere stadium, for eksempel der det er tatt ut siktelse eller tiltale for vold eller overgrep, kan det være aktuelt å reise sak om tap av foreldreansvar mv. for å beskytte barnet. I disse tilfellene kan det etter de vanlige reglene være aktuelt at en eller begge foreldre møter sammen med fullmektig eller at det mekles separat, jf. forskrift 18. desember 2006 nr. 1478 om mekling etter ekteskapsloven og barneloven § 7 første ledd. I rundskriv Q-2008-2 til forskriften er det særlig nevnt at dette kan være aktuelt i saker med vold og overgrep. Reglene i barneloven om behandlingsmåten av saker skal ivareta de særskilte behovene i disse alvorlige sakene, også barnets behov for beskyttelse. Det vises til omtalen i punkt 3. Departementet viser i den forbindelse blant annet til den plikten domstolene har etter

barneloven § 60 første ledd fjerde punktum til å ta en midlertidig avgjørelse etter krav fra en part dersom det er en risiko for at barnet blir utsatt for vold eller på annen måte bli behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen utsettes for skade eller fare. Retten kan også ta midlertidig avgjørelse før sak er reist, jf. tredje punktum.

Spørsmålet om unntaket for mekling bør gjelde allerede fra tidspunktet for siktelse eller tiltale, er for øvrig noe det kan ses nærmere på.

Departementet viser til at vilkåret om meklingsattest følger av den alminnelige bestemmelsen i barneloven § 56. Det følger av barneloven § 51 at departementet kan gi forskrifter om mekling, også om unntak fra *møteplikten* i særlige tilfeller, men forskriftshjemmelen gjelder ikke unntak fra vilkåret om mekling. Det foreslås derfor at unntaket fra vilkåret om mekling fastsettes i barneloven § 56. Dette kan fastsettes ved en uttømmende oppregning i barneloven § 56 av de straffebestemmelser som ble hørt i høringsnotatet 2. november 2016. Alternativet til dette er en formulering i barneloven § 56 der det gjøres unntak fra vilkår om mekling der forelder «er dømt for alvorleg vald eller overgrep mot eigne barn etter straffeloven eller i slike høve er overført til tvungent psykisk helsevern eller idømt tvungen omsorg», og der detaljer fastsettes i forskrift. Det siste alternativet anses som mest hensiktsmessig, også lovteknisk.

Se lovutkastet til barneloven § 56 og merknaden til bestemmelsen i punkt 11.1.

4.5.3 Adgang til å medta sivil krav i straffesak

Barn som har blitt utsatt for alvorlig vold eller overgrep fra sine omsorgspersoner, må beskyttes mot nye krenkelser.

Det følger av regjeringens Sundvolden-plattform 16. oktober 2013 at regjeringen vil «[u]trede en lovendring med sikte på endring av foreldreretten og samværsretten til barn der far/stefar eller mor/stemor har blitt dømt for alvorlige overgrep mot egne barn/stebarn.»

Som omtalt ovenfor, har mange høringsinstanser sterke innvendinger mot forslaget i høringsnotatet 2. november 2016 om tap av foreldreansvar mv., og forslaget følges ikke opp. Høringsinstansene som uttaler seg, mener imidlertid at det kan være behov for økt beskyttelse av barn mot vold og overgrep.

Justis- og beredskapsdepartementet, i samarbeid med Barne- og likestillingsdepartementet, utreder derfor et forslag om å medta tap av samværsrett og/eller foreldreansvar som sivil krav i

straffesak og/eller etter initiativ fra påtalemyndigheten.

Det vises til høringsnotat 12. oktober 2012, der det blant annet ble utredet og foreslått endringer i straffeprosessloven og barneloven for å gi adgang til å medta tap av samværsrett og/eller foreldreansvar som sivilt krav i straffesak.

Selv om forslaget møtte motstand og ikke ble fulgt opp, er det blant annet på grunn av innsigelsene til forslaget som ble hørt i 2016, grunn til å utrede om adgangen til å medta sivilt krav i straffesak bør høres på nytt.

Departementet legger til grunn at det som oftest ikke vil være til barnets beste at en forelder som er dømt for alvorlig vold eller overgrep, beholder foreldreansvar og/eller samværsrett. Forslaget kan sikre at spørsmålet blir behandlet og at det blir foretatt en konkret vurdering av domstolen i forbindelse med straffesaken. Det kan dermed bidra til å sikre barn bedre beskyttelse mot vold og overgrep, i tråd med regjeringens Sundvolden-plattform.

5 Plikt for dommeren til å vurdere kontaktforbud

5.1 Innledning

Justis- og beredskapsdepartementet foreslår med dette endringer i straffeloven § 282 og § 319. Forslaget innebærer at domstolen gis en plikt til å vurdere om den dømte, i volds- og overgrepssaker, skal ilegges kontaktforbud overfor barn. Domstolen har allerede i dag en selvstendig *rett* til å vurdere ileggelse av kontaktforbud. Rettens vurdering vil gjerne være foranlediget av at påtalemyndigheten eller bistandsadvokaten tar opp spørsmålet og nedlegger påstand om at kontaktforbud ilegges sammen med straffekravet. Retten kan imidlertid også på eget initiativ ta opp spørsmålet. Etter lovforslaget vil retten i angitte volds- og overgrepssaker få en selvstendig *plikt* til å vurdere om det bør ilegges kontaktforbud overfor barn, uavhengig av om sakens aktører har nedlagt påstand om dette. Se punkt 5.6.

Spørsmål om hvilke straffebud som skal gi grunnlag for en plikt til å vurdere kontaktforbud, er omtalt i punkt 5.7. Spørsmål om hvilken tilknytning som kreves mellom gjerningspersonen og barnet, er omtalt i punkt 5.8.

Formålet med forslaget er å gi barn bedre beskyttelse mot vold og overgrep. Behovet for å innføre en vurderingsplikt må ses i sammenheng med at domstolens behandling av straffesaker kan reise en rekke ulike og komplekse bevis- og rettsspørsmål tilknyttet de lovbrudd som skal pådømmes. Spørsmålet om ileggelse av kontaktforbud kan derfor bli oversett av sakens aktører. Kontaktforbud gir et vern mot å bli utsatt for nye lovbrudd fra den dømte, slik at videre krenkelser avverges. Innføring av en plikt for dommeren til å vurdere ileggelse av kontaktforbud, vil kunne medføre at spørsmålet blir vurdert hyppigere enn i dag. Dette kan føre til at kontaktforbud, der det er grunnlag for det, ilegges i flere volds- og overgrepssaker, noe som vil kunne gi barn bedre beskyttelse mot ny vold og nye overgrep. Det kan dessuten medføre at påtalemyndigheten eller bistandsadvokaten får incentiv til oftere på egen hånd å ta opp og prosedere spørsmålet om kontaktforbud.

5.2 Menneskerettigheter og Grunnloven

5.2.1 Barns menneskerettigheter – hensynet til barnets beste og vern av den personlige integritet

Barns menneskerettigheter ble i 2014 grunnlovsfestet i en egen bestemmelse, Grunnloven § 104, se punkt 3.7.1.

Bakgrunnen for regelen fremgår av Rapport fra Menneskerettighetsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven (Dok. nr. 16 (2011–2012)). Om siste ledd uttaler Menneskerettighetsutvalget i rapportens punkt 32.5.5 på side 193:

«Det vil være innlysende at vernet om den personlige integritet omfatter rett til beskyttelse mot alvorlige integritetskrenkelser som vold, mishandling og seksuell utnyttelse. [...]

Uttrykket «rett til vern» peker på at statens myndigheter har plikt til å sørge for et regelverk og for håndhevelse av et regelverk som på best mulig måte kan verne barnet fra utnyttelse, vold og mishandling.»

Barns rettigheter er dessuten særskilt regulert i FNs barnekonvensjon 20. november 1989, som i henhold til menneskerettsloven § 3 har forrang overfor annen lovgivning. Barnekonvensjonen bygger blant annet på et prinsipp om at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn i alle beslutninger som berører barnet, herunder beslutninger som treffes av lovgivende organer og domstolene, jf. konvensjonen artikkel 3 nr. 1. Etter barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 2 har barn en grunnleggende rett til beskyttelse og omsorg. Artikkel 19 fastslår særskilt barnets krav på vern mot fysisk og psykisk vold og overgrep. Det fastsettes blant annet at staten plikter å treffe alle egnede lovgivningsmessige tiltak for å beskytte barnet mot «alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller forsettlig behandling, mishandling eller utnyttelse, herunder seksuelt misbruk, mens en eller begge foreldre, verge(r) eller eventuell annen per-

son har omsorgen for barnet». Etter artikkel 34 skal barns personlige integritet også være beskyttet mot alle former for seksuell utnyttelse og seksuelt misbruk.

Departementet har benyttet barnets beste som styrende prinsipp for utformingen av lovforslaget. Å gi dommeren plikt til å påse at ileggelse av kontaktforbud blir vurdert i alvorlige volds- og overgrepssaker i tråd med forslaget, vil etter departementets syn bidra til oppfyllelse av de menneskerettslige forpliktelsene som staten har påtatt seg.

5.2.2 Respekt for familielivet

Kontaktforbud representerer et inngrep overfor den som ilegges forbudet. Grunnloven § 102 og EMK artikkel 8 fastsetter begrensninger i adgangen til å foreta inngrep i den enkeltes rettsfære. Grunnloven § 102 første ledd første punktum fastsetter at enhver «har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin kommunikasjon». Bestemmelsen har en tilnærmet identisk ordlyd som EMK artikkel 8 nr. 1 som gir «rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin korrespondanse». Grunnloven § 102 annet ledd fastsetter videre at «[s]tatens myndigheter skal sikre et vern om den personlige integritet».

Etter ordlyden gir Grunnloven § 102 uttrykk for et omfattende vern, men det er på det rene at vernet ikke er absolutt. Vernet etter § 102 første ledd første punktum vil bero på en vurdering av om inngrepet i de vernede interesser ivaretar et legitimt formål, er forholdsmessig og har tilstrekkelig hjemmel, jf. Rt. 2014 side 1105 (avsnitt 28) og Rt. 2015 side 93 (avsnitt 60). EMK artikkel 8 nr. 2 gir adgang til å gjøre inngrep i retten til privatliv etter artikkel 8 nr. 1 forutsatt at inngrepet «er i samsvar med loven og er nødvendig i et demokratisk samfunn» av hensyn til et av formålene bestemmelsen nevner. Å «forebygge uorden eller kriminalitet» eller «å beskytte andres rettigheter og friheter» anses å være de mest aktuelle alternativene ved vurderingen av forslaget.

Etter departementets vurdering vil en innføring av en plikt til å vurdere kontaktforbud, og også selve ileggelsen av kontaktforbud overfor den dømte, representere et legitimt formål etter Grunnloven § 102 og EMK artikkel 8. Departementet legger videre til grunn at lovforslaget, slik det nå er avgrenset til å gjelde lovbrudd oppregnet i straffeloven § 282 bokstav b og § 319, utgjør et nødvendig og forholdsmessig inngrep etter Grunnloven § 102 og EMK artikkel 8 nr. 2. Inngrepet har tilstrekkelig hjemmel og er et forholdsmessig tiltak for å

beskytte barnets interesser og verne det mot de aktuelle typer lovbrudd forslaget gjelder.

Departementet finner derfor at en plikt til å vurdere kontaktforbud er i samsvar med Grunnloven § 102 og EMK artikkel 8.

5.3 Gjeldende rett

5.3.1 Kontaktforbud – straffeloven §§ 57 og 58

Etter straffeloven § 57 første ledd kan det ilegges kontaktforbud dersom det er «grunn til å tro» at den dømte ellers vil «begå en straffbar handling overfor en annen person», eller alternativt «forfølge en annen person» eller «på annet vis krenke en annens fred». Forbudet kan etter § 57 annet ledd gå ut på at vedkommende forbys «å oppholde seg i bestemte områder» eller «å forfølge, besøke eller på annet vis kontakte en annen person». § 57 tredje ledd fastsetter at dersom det er «nærliggende fare» for at den dømte vil begå en straffbar handling overfor en annen person, kan den skyldige også forbys å oppholde seg i sitt eget hjem.

Kravet om at det foreligger «grunn til å tro» at gjerningspersonen vil begå en handling som nevnt i første ledd bokstav a til c, representerer ikke et krav om sannsynlighetsovervekt, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 456. Det er tilstrekkelig at det konkrete saksforholdet gir grunnlag for å tro at gjerningspersonen vil begå en slik handling, jf. Ot.prp. nr. 109 (2001–2002) side 44. Ofte vil det være de straffbare forholdene som lovbryster blir dømt for, som gir grunn til å frykte nye lovbrudd, men også andre forhold kan inngå i rettens avgjørelsesgrunnlag. Uttrykket «nærliggende fare» i § 57 tredje ledd innebærer derimot et krav om sannsynlighetsovervekt, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 456. Terskelen for å ilegge kontaktforbud er dermed forhøyet i disse tilfellene.

Vilkåret «den som har begått en straffbar handling» i § 57 første ledd innebærer at retten må ha funnet at både de objektive og subjektive vilkårene for straff er oppfylt, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 455. Utilregnelige kan dermed ikke idømmes kontaktforbud, jf. også Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 329–330.

Kontaktforbudet vil som regel ta sikte på å beskytte det fornærmede barnet mot videre krenkelse. Kontaktforbudet kan likevel også ilegges for å beskytte andre barn. Det stilles ikke krav om tilknytning mellom barnet som er fornærmet ved lovbruddet og det barnet som den dømte ilegges kontaktforbud overfor.

Straffeloven § 57 fjerde ledd fastsetter at kontaktforbudet kan begrenses på nærmere angitte vilkår. Videre fastsetter § 57 femte ledd første punktum at «[d]ersom det anses nødvendig for at kontaktforbudet skal bli overholdt, kan retten bestemme at den kontaktforbudet retter seg mot, skal ilegges elektronisk kontroll i hele eller deler av perioden kontaktforbudet gjelder for». § 57 femte ledd annet punktum fastsetter at kontrollen bare kan omfatte registrering av opplysninger om at den domfelte beveger seg innenfor områder omfattet av kontaktforbudet eller i nærheten av fornærmede, og opplysninger om uteblitte signaler fra kontrollutstyret.

Straffeloven § 57 sjette ledd fastsetter at kontaktforbud kan ilegges som eneste straff hvis det ikke er fastsatt en minstestraft på fengsel i 1 år eller mer for handlingen. Departementet har antatt at det ikke ofte vil være aktuelt å benytte kontaktforbud som eneste straff, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 456.

Videre følger det av straffeloven § 58 annet ledd at tap av retten til kontakt etter § 57 kan ilegges for en bestemt tid inntil 5 år, eller «når særlige grunner tilsier det, på ubestemt tid». Elektronisk kontroll kan likevel ikke ilegges på ubestemt tid. Forbud mot opphold i eget hjem etter § 57 tredje ledd kan bare ilegges for en bestemt tid inntil 1 år.

Tap av retten til kontakt etter § 57 kan prøves på ny av tingretten etter 3 år, jf. § 58 tredje ledd. Påbud om elektronisk kontroll kan prøves på ny av tingretten etter 6 måneder.

5.3.2 Plikt til å vurdere rettighetstap

Straffeloven § 319 ilegger domstolen en plikt til å vurdere idømmelse av tap av retten til å inneha en stilling eller utøve en virksomhet eller aktivitet når noen kjennes skyldig i en straffbar handling etter straffeloven §§ 299, 302, 304 eller 305. Disse straffebudene inngår i kapittel 26 om seksuallovbrudd og gjelder henholdsvis voldtekt av barn under 14 år, seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år, seksuell handling med barn under 16 år og seksuelt krenkende atferd mv. overfor barn under 16 år.

Bestemmelsen er en videreføring av straffeloven 1902 § 207, som ble innført i 2000. Det fremgår av Ot.prp. nr. 28 (1999–2000) side 119 at bestemmelsen skal bidra til å styrke barns rettsvern mot seksuelle overgrep.

Straffeloven § 319 er utelukkende en prosessuell regel som ikke legger føringer for utfallet av vurderingen av om rettighetstap bør ilegges, jf. Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) side 450. Bestemmel-

sen «pålegger bare en plikt til å vurdere spørsmålet om rettighetstap, og sier ingenting om hvilket utfall rettens vurdering bør få», jf. Ot.prp. nr. 28 (1999–2000) side 119–120. Vilklårene for å idømme rettighetstap må fortsatt være oppfylt. Bestemmelsen medfører heller ikke noen lovfestet plikt for påtalemyndigheten til å vurdere eller til å nedlegge påstand om rettighetstap i de saks typer som omfattes. Departementet uttalte imidlertid at det vil «være naturlig at påtalemyndigheten under forberedelsen og iretteføringen av disse sakene vurderer spørsmålet, slik at grunnlaget for rettens beslutning blir best mulig».

5.3.3 Mishandling i nære relasjoner – straffeloven § 282 bokstav b

Straffeloven § 282 bokstav b omhandler mishandling i nære relasjoner. Bestemmelsen fastsetter at den som «ved trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser, alvorlig eller gjentatt mishandler [...] sin eller nåværende eller tidligere ektefelles eller samboers slektning i rett nedstigende linje», straffes med fengsel inntil 6 år. Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 219 første ledd, men med en forhøyet strafferamme. Den tar primært sikte på å fange opp mishandling som strekker seg over tid («alvorlig eller gjentatt»), men bestemmelsen begrenser seg ikke til det, jf. Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) side 45–46. Også enkelttilfeller kan omfattes, forutsatt at krenkelsen er grov.

Paragraf 282 bokstav a til e angir personkretsen som er beskyttet av bestemmelsen. Bokstav b beskytter slektning i rett nedstigende linje til gjerningspersonen eller til nåværende eller tidligere ektefelle eller samboer.

5.4 Generelt om forslaget i høringsnotatet

I høringsnotatet punkt 7.3 foreslo departementet at gjeldende straffelov § 319, om plikt til å vurdere rettighetstap ved domfellelse for visse angitte alvorlige lovbrudd mot barn, utvides til også å gjelde plikt til å vurdere kontaktforbud. Plikten til å vurdere kontaktforbud ble dermed foreslått å gjelde for de samme lovbrudd som dem som danner grunnlag for plikten til å vurdere rettighetstap. Dette gjelder:

- Straffeloven § 299 (voldtekt av barn under 14 år)
- Straffeloven § 302 (seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år)

- Straffeloven § 304 (seksuell handling med barn under 16 år)
- Straffeloven § 305 (seksuelt krenkende atferd mv. overfor barn under 16 år)

Departementet presiserte at det verken i forslaget eller i straffeloven § 57 er et krav om tilknytning mellom det barnet som er fornærmet ved lovbruddet og det barnet som den dømte kan ilegges kontaktforbud overfor.

Departementet foreslo videre at plikten til å vurdere kontaktforbud skulle gjelde ved domfellelse etter straffeloven § 282 bokstav b (mishandling overfor egen eller ektefellens eller samboerens slektning i rett nedstigende linje). Endringen ble foreslått innført gjennom et nytt annet ledd i § 282.

Som begrunnelse for forslagene viste departementet til følgende:

«Departementet finner at det ved de ovennevnte lovbrudd gjør seg gjeldende et særskilt behov for å verne barnet mot at gjerningspersonen begår nye overgrep og voldshandlinger. Disse representerer sterke integritetskrenkelser mot barnet. Dette tilsier at barnets interesser bør tillegges stor vekt. Ved at dommeren i de omhandlede sakene ilegges en plikt til å vurdere kontaktforbud for å beskytte barnet, sikres det at spørsmålet om kontaktforbud faktisk blir vurdert når noen domfelles for vold eller overgrep mot barn, slik at det ikke er avgjørende hvorvidt sakens øvrige aktører finner grunn til å ta opp spørsmålet.

Vurderingsplikten vil kunne medføre at kontaktforbud blir ilagt i flere saker der det er grunnlag for det, og bidra til bedre beskyttelse av barn mot nye straffbare handlinger i fremtiden. Det kan eksempelvis være aktuelt å ilegge den dømte et oppholdsforbud i eget hjem dersom barnet bor på samme adresse. Men det kan også være aktuelt å gi kontaktforbudet en videre rekkevidde, for eksempel ved at den dømte forbyr å oppholde seg i nærmiljøet der barnet bor. Særlig gjelder dette hvis det er tale om et lite lokalsamfunn. Det vil da kunne være nødvendig at den skyldige, for at forbudet skal kunne gi et effektivt og tilstrekkelig vern for barnet, forbyr å oppholde seg på samme sted eller i samme kommune som barnet.

Behovet for å innføre en vurderingsplikt må ses i sammenheng med at domstolens behandling av straffesaker kan reise en rekke ulike og komplekse bevis- og rettsspørsmål tilknyttet de straffbare forhold som skal pådømmes. Spør-

målet om illeggelse av kontaktforbud kan derfor lett bli oversett av sakens aktører. En plikt for domstolen til å vurdere illeggelse av kontaktforbud vil kunne medføre at sakens parter, herunder påtalemyndigheten eller bistandsadvokaten, oftere på egen hånd vil ta opp og prosedere spørsmålet om illeggelse av kontaktforbud for domstolen.»

Departementet ba om høringsinstansenes syn på om vurderingsplikten for retten også burde gjelde for andre volds- og seksuallovbrudd enn de som er angitt i straffeloven § 282 bokstav b og § 319.

Det fremgikk videre i høringsnotatet at departementet vurderte å innskrenke rekkevidden av vurderingsplikten til kun å gjelde de tilfellene der den dømte er barnets forelder eller steforelder. Det ble likevel ikke foreslått en slik begrensning under henvisning til at «dagens samlivsformer kan reise flere avgrensingsproblemer, herunder blant annet hvilke krav til samlivsforholdets varighet og karakter som må oppfylles for å kunne anses som en steforelder til barnet». Det ble lagt avgjørende vekt på at det kan tenkes tilfeller hvor det «ut fra den dømtes tilknytning til barnet eller dets omsorgssituasjon foreligger et aktuelt behov for å vurdere og eventuelt ilegge besøksforbud». Det ble bedt om høringsinstansenes syn på dette.

5.5 Generelt om høringsinstansenes syn

Av de 31 høringsinstansene som har realitetsmerknader til departementets forslag om domstolens plikt til å vurdere kontaktforbud, gir følgende 18 instanser sin uttrykkelige støtte til forslaget slik det ble skissert i høringsnotatet: *Asker kommune, Bufetat Region Vest, Fellesorganisasjonen, Kripos, Nordland politidistrikt, Norsk psykologforening, Norske kvinners Sanitetsforening, Oslo kommune, Oslo politidistrikt, Politidirektoratet, Private Barnehagers Landsforbund, Reform – ressurscenter for menn, Regionsenter for barn og unges psykiske helse, Ringerike kommune, Sentralenheten for fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker, Sentre mot incest og seksuelle overgrep, Stiftelsen Barnas rettigheter og Stine Sofies Stiftelse.*

En rekke høringsinstanser støtter forslaget formål om å øke den offentlige beskyttelsen av volds- og overgrepsutsatte barn. *Stiftelsen Barnas rettigheter* uttrykker for eksempel:

«Forslaget og begrunnelsen for det bygger på en erkjennelse av at staten har ansvaret for å

beskytte barn mot vold og overgrep, og at dette må være det grunnleggende premiss også for utformingen av prosessreglene».

Flere høringsinstanser peker på at dagens regelverk ikke er tilstrekkelig beskyttende. *Oslo kommune* uttaler at forslaget «vil bedre dagens regelverk, som ikke i tilstrekkelig grad beskytter barna». *Stine Sofies Stiftelse* peker på at dommerens rett til å vurdere kontaktforbud etter stiftelsens vurdering ikke er tilstrekkelig beskyttende for barna:

«Dette har til nå vært avhengig av om de andre aktørene tar dette opp, og adgangen brukes for sjelden. Det er tale om alvorlige straffbare handlinger som absolutt bør utløse kontaktforbud overfor det utsatte barnet.»

Oslo politidistrikt utdyper oppfatningen av dagens regelverk slik:

«Det er etter vår oppfatning et godt lovforslag å gi dommerne en plikt til å vurdere kontaktforbud i straffesaker hvor noen domfelles for vold og overgrep mot barn. Lovendringen er viktig for å styrke barns rettssikkerhet da vår erfaring er at spørsmålet om å ilegge kontaktforbud, i alt for liten grad er tema i retten. Dette kan skyldes at partene gjerne allerede har et besøksforbud ilagt av politiet, noe som også ofte forlenges etter at sakene er rettskraftige. Både av hensyn til effektivitet og rettsikkerhet for samtlige parter mener vi at retten i større grad bør ta stilling til en mer langvarig innskrenkning i en persons alminnelige bevegelses- eller handlefrihet, mens besøksforbud fortsetter å være politiets virkemiddel under etterforskningen.»

Oslo tingrett og *Sør-Trøndelag tingrett* støtter forslaget under forutsetning om at det innføres en korresponderende plikt for påtalemyndigheten til å forberede spørsmålet om kontaktforbud.

Enkelte høringsinstanser gir uttrykk for at de ikke har noen innvendinger eller vesentlige innvendinger mot forslaget, eller at de ikke finner det betenkelig, herunder *Agder lagmannsrett*, *Domstoladministrasjonen*, *Gulating lagmannsrett*, *Kristiansand tingrett* og *Riksadvokaten*.

Av de 31 høringsinstansene som har realitetsmerknader til høringsforslaget om kontaktforbud, er det kun *Drammen tingrett* som ikke støtter forslaget. Motforestillingene synes å være begrunnet med prinsipielle oppfatninger om at de involvertes kontradiksjonsrett ville vidløftiggjøre

hovedforhandlingen i for stor grad, og en bekymring for at dommeren ikke vil oppfattes som nøytral og objektiv.

I tillegg til innspill vedrørende høringsforslagets innhold ytrer *Politidirektoratet* og *Oslo politidistrikt* ønske om en nærmere regulering av praktiske problemstillinger knyttet til bruken av elektronisk kontroll i forbindelse med kontaktforbud, jf. straffeloven § 57 tredje ledd. Spørsmål vedrørende vilkårene for elektronisk kontroll i kontaktforbudsperioden og den praktiske gjennomføringen av denne, skriver seg til det materielle innholdet i reglene om ileggelse av kontaktforbud.

5.6 Bør påtalemyndigheten gis plikt til å forberede saken?

5.6.1 Høringsforslaget

I høringsnotatet pkt. 7.3 side 59 fremhevet departementet at det straffeprosessuelle prinsippet om kontradiksjon også gjelder i spørsmål om kontaktforbud:

«Departementet mener at kontaktforbud etter straffeloven § 57 kan utgjøre et så vidtgående inngrep at hensynet til kontradiksjon tilsier at forbudet ikke kan ilegges den det gjelder uten at vedkommende først har fått anledning til å uttale seg. Departementet finner derfor grunn til å fremheve at det må være et naturlig utslag av ileggelse av plikt til å vurdere kontaktforbud at den dømte gis tilstrekkelig anledning til å uttale seg. Dersom det er aktuelt å ilegge kontaktforbud som innebærer at det gis forbud mot å oppholde seg i eget hjem, jf. straffeloven § 57 tredje ledd, følger det dessuten av straffeprosessloven § 100 b annet ledd at den som forbudet er rettet mot har rett til forsvarer. I en volds- eller sedelighetssak vil det imidlertid allerede være oppnevnt en forsvarer, som da også kan ivareta den tiltaltes interesser ved spørsmålet om ileggelse av kontaktforbud.»

Departementet har i høringsnotatet ikke foreslått å innføre en korresponderende plikt for påtalemyndigheten til å forberede spørsmålet om kontaktforbud for retten.

5.6.2 Høringsinstansenes syn

Av de nevnte 31 instansene som har realitetsmerknader er det bare *Drammen tingrett* som går mot forslaget. Tingretten uttaler følgende:

«Det er foreslått at retten ex officio skal ta opp spørsmålet om kontaktforbud overfor tiltalte i saker som kan lede til dom for alvorlige forbrytelser mot barnet.

Det er prinsipielt uheldig at dommeren skal måtte ta dette opp under en hovedforhandling. Dommeren skal fremstå som objektiv og nøytral og spørsmålet vil allerede være vurdert av bistandsadvokat og påtalemyndighet. Ut fra nyere rettspraksis kan man vanskelig tenke seg at det kan idømmes kontaktforbud overfor barnet, uten at dette er hørt. Det vises her til FIR-2016-336-U og Borgarting lagmannsretts kjennelse i sak 16-179129ADM-DRAM. Der som dette skal kunne idømmes på dommerens initiativ under straffesaken må man enten få tak i barnet og innhente uttalelse under hovedforhandlingen, eller så må denne utsettes/ eventuelt reassumeres. Intet av dette fremstår som heldig.»

Oslo tingrett og *Sør-Trøndelag tingrett* har påpekt at en plikt for retten til å vurdere ileggelse av kontaktforbud har lite for seg hvis ikke påtalemyndigheten samtidig pålegges en plikt til å forberede spørsmålet for retten. Synspunktet synes å være begrunnet i en oppfatning om at en plikt til å vurdere kontaktforbud kan skape utfordringer for avvikling av hovedforhandlingen.

Oslo tingrett uttaler:

«Oslo tingrett vil for det første påpeke at en slik plikt for retten har lite for seg hvis ikke påtalemyndigheten samtidig pålegges en plikt til å forberede spørsmålet for retten. Det må fremlegges informasjon om gjeldende samværsavtale eller avgjørelse og legges til rette for at barnet høres. Videre må det innhentes synspunkter fra den/de som har foreldreansvaret til barnet, og også gjøres forberedelser til at disse kan føres som vitner for retten om dette anses ønskelig. Er ikke spørsmålet tilstrekkelig opplyst vil dommerne måtte velge mellom å utsette hovedforhandlingen, eller konkludere med at det ikke skal idømmes kontaktforbud. En utsettelse av hovedforhandlingen vil av hensyn til de berørte som regel være lite ønskelig.»

Sør-Trøndelag tingretts uttalelse går i samme retning:

«En plikt til å vurdere kontaktforbud forutsetter uansett at påtalemyndigheten samtidig

pålegges en plikt til å forberede spørsmålet for retten, dvs at det gis informasjon om gjeldende samværløsning, barnet må høres og synspunktet til den/de som har foreldreansvaret til barnet må innhentes.»

Domstoladministrasjonen gir på sin side uttrykk for at hensynet til kontradiksjon og forsvarlig saksbehandling ivaretas på en tilfredsstillende måte:

«Domstoladministrasjonen har ikke vesentlige innvendinger til forslaget om at domstolen skal vurdere rettighetstap og kontaktforbud i forbindelse med straffesak, jf forslag til endringer i straffeloven §§ 319 og 282 annet ledd. Selv om tematikken utvides til å gjelde kontaktforbud, vil det neppe i særlig grad vidløftiggjøre hovedforhandlingen, og hensynet til kontradiksjon og rettssikker prosess vil være ivaretatt.»

5.6.3 Departementets vurderinger og forslag

Departementet understreker at hensynet til materielt riktige avgjørelser er en helt sentral målsetting i straffeprosessretten. Partenes kontradiksjonsrett – at en part gis mulighet til å uttale seg om motpartens framstilling av saken – er et viktig virkemiddel for å sikre at dommeren fatter avgjørelser på et korrekt og fyllestgjørende saksgrunnlag. Ileggelse av kontaktforbud er en strafferettslig reaksjon, jf. straffeloven § 29 første ledd bokstav f. De alminnelige straffeprosessuelle prinsippene om forsvarlig, kontradiktorisk og tillitvekkende saksbehandling for å oppnå materielt riktige avgjørelser gjelder på vanlig måte.

Departementet kan imidlertid ikke se at det vil være prinsipielt betenkelig ut fra de særlige krav som hefter ved dommergjeringen at dommeren gis en plikt til å vurdere kontaktforbud i de omhandlede sakstypene. Det er kun tale om å gi en plikt for retten til å *vurdere* ileggelse av kontaktforbud. I praksis kan det være tilstrekkelig for retten å minne partene om rettens plikt, slik at partene får anledning til å uttale seg.

Allerede etter gjeldende rett er det vanlig at påtalemyndigheten eller bistandsadvokaten selv forbereder og reiser spørsmål om kontaktforbud. Det er grunn til å tro at den foreslåtte plikten for dommeren til å vurdere kontaktforbud i seg selv vil føre til at spørsmålet om kontaktforbud oftere tas opp av påtalemyndigheten selv. Også bistandsadvokaten får økt incentiv til å ta opp spørsmålet.

Det vil kunne bli nødvendig å innhente barnets syn før kontaktforbud idømmes. Det samme gjelder synspunkter fra den eller de som har den daglige omsorgen eller foreldreansvaret for barnet. Avviklingen av saken og tilrettelegging av vitneførsel under hovedforhandlingen må ta hensyn til dette. I saker som omhandler alvorlig kriminalitet mot barn, vil imidlertid bevisførselen allerede kunne omfatte barnet og den eller de som har den daglige omsorgen eller foreldreansvaret. Dersom dette ikke er tilfelle, og det ikke er utsikt til at tilfredsstillende kontradiksjon lar seg gjennomføre selv om avsigelsen av dom utsettes vesentlig, legger departementet til grunn at det kun unntaksvis vil være formålstjenlig å utsette behandlingen av saken. Dommeren vil i et slikt tilfelle kunne konkludere med at det ikke skal idømmes kontaktforbud. Påtalemyndigheten kan da, om nødvendig, treffe beslutning om å ilegge besøksforbud etter straffeprosesslovens regler.

Departementet kan etter dette ikke se at de praktiske vanskeligheter som i noen tilfeller vil kunne oppstå som følge av en plikt til å vurdere kontaktforbud, tilsier at regelen ikke kan innføres. Departementet finner støtte for dette synet blant de høringsinstanser som støtter forslaget og ikke har reist vesentlige innvendinger. Domstoladministrasjonen har eksempelvis vist til at en plikt til å vurdere kontaktforbud «neppe i særlig grad [vil] vidløftiggjøre hovedforhandlingen» og at «hensynet til kontradiksjon og rettssikker prosess vil være ivaretatt».

Oslo tingrett og Sør-Trøndelag tingrett har tatt til orde for at påtalemyndigheten uansett bør pålegges en plikt til å forberede spørsmålet om kontaktforbud for retten. Departementet utelukker ikke at en plikt for påtalemyndigheten til på forhånd å forberede spørsmålet om kontaktforbud, ville kunne virke effektiviserende på behandlingen av spørsmålet i retten. Departementet slutter seg likevel ikke til Oslo tingretts og Sør-Trøndelag tingretts innspill på dette punktet. I likhet med Domstoladministrasjonen mener departementet at slik forslaget er formulert, er kravet til forsvarlig, kontradiktorisk og tillitvekkende behandling av kontaktforbudsspørsmålet ivaretatt.

Ved innføringen av plikt til å vurdere rettighetstap i straffeloven 1902 § 207, som er videreført i gjeldende straffelov § 319, ble det uttalt at forslaget «medfører ingen lovfestet plikt for påtalemyndigheten til å vurdere eller til å nedlegge påstand om rettighetstap» i de tilfellene som utkastet omfattet, jf. Ot.prp. nr. 28 (1999–2000) side 120. Videre ble det uttalt:

«Men det vil etter departementets syn være naturlig at påtalemyndigheten under forberedelsen og irettføringen av disse sakene vurderer spørsmålet, slik at grunnlaget for rettens beslutning blir best mulig.»

Departementet kan ikke se at dette stiller seg annerledes dersom straffeloven § 319 utvides til også å omfatte plikt til å vurdere kontaktforbud. Det vil være naturlig at påtalemyndigheten forbereder saken også med dommerens plikt til å vurdere kontaktforbud for øye. Departementet finner ikke grunnlag for endre den prinsipielle tilnærmingen til straffeloven § 319 og foreslår ikke å innføre en lovfestet plikt for påtalemyndigheten til å vurdere spørsmålet om ileggelse av kontaktforbud.

5.7 Hvilke straffebud skal gi grunnlag for en plikt til å vurdere kontaktforbud?

5.7.1 Innledning

Rekkevidden av dommerens vurderingsplikt beror på omfanget av hvilke straffebud som aktualisererplikten.

Barn har et menneskerettslig krav på vern mot krenkelser av sin personlige integritet, jf. bl.a. Grunnloven § 104 og FNs barnekonvensjon artikkel 19. Den foreslåtte ordningen om vurderingsplikt balanserer likevel på et krysningsspunkt mellom hensynet til vern om barnets personlige integritet og hensynet til at både barn og gjerningsperson også har rett til respekt for sitt privat- og familieliv, jf. særlig Grunnloven § 102 første ledd og EMK art. 8 nr. 1. For å ivareta og balansere rettighetene til alle de berørte på en forsvarlig måte, må det derfor foretas en viss avgrensning i hvilke straffebud som skal gi grunnlag for en vurderingsplikt for dommeren.

I høringsnotatet la departementet til grunn at vurderingsplikten utløses ved brudd på straffebudene oppregnet i straffeloven § 319 samt § 282 bokstav b. Høringsinstansene er delt i synet på hvilke straffebud som bør utløse en vurderingsplikt for dommeren.

20 av høringsinstansene har ingen innvendinger mot den foreslåtte rekkevidden av hvilke straffebestemmelser som skal gi grunnlag for en vurderingsplikt. Dette gjelder: *Agder lagmannsrett, Asker kommune, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Bufetat, region vest, Domstoladministrasjonen, Fellesorganisasjonen, Gulating lagmannsrett, Kristiansand tingrett, Norsk psykologforening,*

Norske Kvinners Sanitetsforening, Organisasjonen Voksne for barn, Oslo kommune, Private barnehagers landsforbund, Reform – ressursenter for menn, Regionsenter for barn og unges psykiske helse, Riksadvokaten, Ringerike kommune, Sentralenheten for fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker, Sentre mot incest og seksuelle overgrep og Stiftelsen barnas rettigheter.

Fem høringsinstanser mener at vurderingsplikten bør rekke videre og utløses av brudd på flere straffebede enn foreslått. Tre høringsinstanser mener at vurderingsplikten bør være snevrere, ved ikke å omfatte straffeloven § 282 bokstav b.

5.7.2 Straffebudene oppregnet i straffeloven § 319

5.7.2.1 Høringsinstansenes syn

Samtlige høringsinstanser som støtter forslaget er enige med departementet i at straffebudene oppregnet i straffeloven § 319, dvs. straffeloven § 299 (voldtekt av barn under 14 år), § 302 (seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år), § 304 (seksuell handling med barn under 16 år) og § 305 (seksuelt krenkende atferd mv. overfor barn under 16 år), bør gi grunnlag for plikt til å vurdere kontaktforbud.

5.7.2.2 Departementets vurderinger og forslag

Departementet er av samme oppfatning som de høringsinstanser som støtter forslaget om kontaktforbud. Straffebudene som i dag utløser en plikt til vurdering av rettighetstap i § 319 bør også utløse en plikt til å vurdere ileggelse av kontaktforbud. Disse straffebudene gjelder alvorlige seksuelle lovbrudd som innebærer sterke integritets-krenkelser mot barna som utsettes for dem, hvor behovet for vern generelt anses stort.

Departementet foreslår etter dette i samsvar med høringsnotatet at dagens § 319 om plikt til å vurdere rettighetstap der noen kjennes skyldig i en straffbar handling etter straffeloven §§ 299, 302, 304 eller 305, utvides til også å gjelde vurdering av om kontaktforbud skal idømmes.

5.7.3 Brudd på straffeloven § 282 bokstav b om mishandling i nære relasjoner

5.7.3.1 Høringsinstansenes syn

20 høringsinstanser har ingen innvendinger mot de foreslåtte straffebestemmelsene som skal gi

grunnlag for vurderingsplikt. Tre høringsinstanser tar derimot til orde for at rekkevidden bør være snevrere enn i forslaget, ved at brudd på § 282 bokstav b ikke bør utløse en vurderingsplikt. Dette er *Oslo tingrett, Sør-Trøndelag tingrett og Nordland politidistrikt.*

Oslo tingrett begrunner skepsisen i at saker om overtredelse av straffeloven § 282 bokstav b gjelder tilfeller av særegent kompleks og komplisert karakter, og påpeker at det kan finnes andre offentlige ordninger som kan beskytte barna på en mer hensiktsmessig måte enn kontaktforbud:

«Oslo tingrett viser videre til at barneloven har saksbehandlingsregler som sikrer en god og forsvarlig behandling av hvilket samvær mellom barn og foreldre som er til det beste for et barn. I saker som gjelder mishandling i nære relasjoner vil det finnes tilfeller der det likevel kan være aktuelt med ulike former for samvær mellom tiltalte og det fornærmede barnet. Det vises til at denne typen straffesaker ofte er komplekse og kompliserte, at de kan gjelde begge barnets foreldre, og at dommen kan gjelde medvirkning. Avhengig av sakens alvor, vil det finnes tilfeller der det er aktuelt å prøve ut samvær med tilsyn i en periode. Hvis retten finner at det ikke er noen risiko for at barnet igjen vil bli utsatt for mishandling, vil det kunne være aktuelt med en opptrapping av samvær hvis dette anses til barnets beste. Basert på disse sakenes kompleksitet vil det være lite heldig, og ikke nødvendigvis til barnets beste, om dette spørsmålet skulle avgjøres etter en mer overfladisk behandling av dette spørsmålet i en straffesak. Oslo tingrett mener derfor at retten ikke bør ha en slik plikt i saker som gjelder overtredelse av straffeloven § 282 b.»

Også Sør-Trøndelag tingrett stiller seg negative til at § 282 bokstav b skal utløse en vurderingsplikt, ut fra tanker om sakstypens variasjonsbredde, kontradiksjons- og effektivitetshensyn og at det kan finnes samværsordninger som vil være en bedre løsning for barnet:

«Sør-Trøndelag tingrett mener at plikten til å vurdere kontaktforbud bør begrenses til saker om seksuelle overgrep, slik at den ikke gjelder saker som gjelder overtredelse av straffeloven § 282 første ledd bokstav b (mishandling overfor egen eller ektefellens eller samboerens slektning i rett nedstigende linje). I saker som gjelder seksuelle overgrep mot barn er det lite trolig at det vil være aktuelt med samvær. I

saker som gjelder mishandling i nære relasjoner er erfaringen fra saker etter barneloven at vurderingen er for kompleks til at den egner seg for en mer overflatisk behandling i en straffesak. En plikt til å vurdere kontaktforbud forutsetter uansett at påtalemyndigheten samtidig pålegges en plikt til å forberede spørsmålet for retten, dvs at det gis informasjon om gjeldende samværsløsning, barnet må høres og synspunktet til den/de som har foreldreansvaret til barnet må innhentes.»

Nordland politidistrikt stiller seg tvilende til om det er nødvendig at bestemmelsen aktualiserer en vurderingsplikt på bakgrunn av sakstypens varierende karakter og forholdet til andre offentlige ordninger:

«Nordland politidistrikt er mer usikker på om det er nødvendig å innføre en plikt for domstolen til å vurdere kontaktforbud i alle slike saker. Dette er en sakstype med store variasjoner i alvorlighetsgrad. Reaksjonene for slike lovbrudd kan sprike fra påtaleunntatelser til lenge ubetingede fengselsstraffer. I høringsnotatet s. 24 siste avsnitt reiser departementet de særskilte problemstillingene som slår inn hvor foreldrene bor sammen, uten at det går særlig dypere inn i dette. Saker om overtredelse av straffeloven § 282 bokstav b gjelder i mange tilfeller situasjoner hvor foreldrene bor sammen og hvor det kan være flere søsken uten at alle har blitt utsatt for mishandling. I mange tilfeller er det også tale om såkalt «oppdragervold» og da særlig i familier med utenlandsk bakgrunn. Parallelt med en straffesak, iverksettes det ofte tiltak overfor aktuell familie gjennom andre instanser med tettere oppfølging og veiledning. Familiesituasjonen kan være vesentlig endret på tidspunktet for dom i forhold til hvordan det var da politiet åpnet etterforskning. Idet variasjonene i denne type saker er så vidt store, kan det være uheldig å innføre en plikt til å vurdere kontaktforbud i samtlige saker etter straffeloven § 282 bokstav b).»

5.7.3.2 Departementets vurderinger og forslag

Departementet merker seg innspillene fra Oslo tingrett, Sør-Trøndelag tingrett og Nordland politidistrikt om at saker som gjelder mishandling i nære relasjoner er komplekse og kan variere sterkt i forøvelsesmåter og dels også alvorlighetsgrad. Departementet har også merket seg innvendningene om at det kan finnes offentlige ordninger

som er bedre egnet til å ivareta barnets beste ved brudd på § 282 bokstav b.

Departementet er enig i at handlingsmønstrene som utgjør brudd på § 282 kan være komplekse og ulikeartede. Et kjennetegn ved § 282 er nettopp den sammensatte volds- og trusselsituasjonen som offeret kan oppleve. Departementets utgangspunkt er imidlertid at en forelders/steforelders mishandling av sitt barn/stebarn normalt innebærer en alvorlig krenkelse av barnets fysiske og/eller psykiske integritet og trygghet. At volden i § 282 bokstav b-tilfellene kommer fra det som normalt er en av barnets nærmeste omsorgspersoner, i hjemmet hvor barnet skal kunne føle seg trygt, gjør krenkelsen svært alvorlig. Etter departementets syn vil slike handlinger normalt kunne aktualisere et behov for å vurdere om det av hensyn til barnets beste bør ilegges kontaktforbud for en periode.

Departementet er enig med høringsinstansene i at hensynet til barnets beste er det styrende prinsippet ved vurderingen av om det skal ilegges kontaktforbud overfor barnet. Departementet slutter seg til høringsinstansenes syn om at kontaktforbud etter en konkret vurdering ikke bør ilegges dersom det finnes andre mindre inngripende offentlige ordninger som ivaretar hensynet til barnets beste, herunder barnets rett til beskyttelse mot vold og overgrep, eventuelt slik at kontakten med barnets omsorgsperson(er) ikke avbrytes.

Departementet understreker imidlertid at forslaget utelukkende er av prosessuell karakter. Forslaget innebærer at dommeren pålegges en plikt til å påse at spørsmålet om kontaktforbud blir behandlet, og innebærer således ingen endringer i selve vurderingen av om kontaktforbud bør ilegges i den konkrete sak. Om kontaktforbud bør ilegges beror på om de materielle vilkårene i straffeloven § 57 er oppfylt, som ikke er gjenstand for endring i forslaget. Dersom en konkret vurdering av situasjonen på domstidspunktet tilsier at andre offentlige ordninger er bedre egnet til å ivareta barnets beste, er dette et relevant moment etter § 57, og ikke noe som påvirkes av innføring av en vurderingsplikt i § 282 annet ledd. Departementet legger derfor ikke avgjørende vekt på høringsinstansens innvendinger tilknyttet alternative offentlige ordninger til beskyttelse av barnet.

De tre nevnte høringsinstansene ytrer bekymring for at spørsmålet om kontaktforbud kan bli for overfladisk behandlet i straffesaken, og at det derfor ikke bør innføres en vurderingsplikt i § 282 annet ledd. Oslo tingrett peker eksempelvis på

barnelovens saksbehandlingsregler ved spørsmål om samværrett, og uttaler at det vil være uheldig om de komplekse sakene etter § 282 bokstav b vil behandles overfladisk i en straffesak. Departementet understreker at illeggelse av kontaktforbud er en strafferettslig reaksjon som ilegges i straffeprosessens former, også i dag. Departementet minner om at domstolen allerede i dag har en rett til å vurdere kontaktforbud ved brudd på straffeloven § 282 bokstav b, jf. § 57.

Departementet slutter seg for øvrig til viktigheten av en forsvarlig saksbehandling som ivaretar hensynet til partenes, herunder barnets, kontradiksjonsrett. At grunnleggende straffeprosesuelle prinsipper ivaretas er en forutsetning fra departementets side. Departementet legger derfor ikke avgjørende vekt på disse innvendingene.

Departementet foreslår i samsvar med høringsnotatet etter dette at § 282 utvides med et nytt annet ledd, som fastsetter at retten plikter å vurdere illeggelse av kontaktforbud dersom noen kjennes skyldig i overtredelse av § 282 første ledd bokstav b.

5.7.4 Skal flere straffebud enn straffeloven § 282 bokstav b og straffebudene oppregnet i § 319 omfattes?

5.7.4.1 Høringsforslaget

I høringsnotatet uttalte departementet:

«Departementet foreslår at plikten til å vurdere illeggelse av kontaktforbud skal gjelde for alle seksuallovbrudd som nevnt i straffeloven § 319. Departementet ber om høringsinstansenes syn på om vurderingsplikten for retten også skal gjelde for andre volds- og seksuallovbrudd enn de som er angitt i straffeloven § 319 og § 282 bokstav b. Departementet har lagt til grunn at hensynene som begrunner oppregningen av lovbruddene ved plikt til vurdering av rettighetstap også gjør seg gjeldende for plikten til vurdering av kontaktforbud.»

5.7.4.2 Høringsinstansenes syn

Fem høringsinstanser mener at vurderingsplikten bør rekke videre enn i høringsnotatet, ved at domfellelse for flere lovbrudd enn straffeloven § 282 og straffebudene oppregnet i § 319 bør utløse vurderingsplikt. Dette er *Bergen kommune, Kripos, Oslo politidistrikt, Politidirektoratet og Stine Sofies Stiftelse*.

Bergen kommune tar utgangspunkt i risikoen for at barnet utsettes for fare, og mener i den forbindelse at faren er tilstrekkelig kvalifisert ved brudd på flere straffebud enn departementet har foreslått:

«Bergen kommune mener at det også ved kontaktforbud må tas utgangspunkt i risiko for den som skal beskyttes ved forbudet, og målet må være å kunne avskjære samvær som vil sette barnet i fare. Dette vil gjelde en rekke grove volds- og seksuallovbrudd og integritetskrenkelser ut over de som er nevnt i straffeloven § 319 og § 282 bokstav b. Kommunen vil i den forbindelse særlig peke på grov vold som typisk skjer i affekt. Personer med sterke affektreaksjoner og lav grense for å utøve vold kan være farlige for barnet i samværssituasjonen.

Bergen kommune mener at også straffeloven §§ 255 (grov frihetsberøvelse) og 274 (grov kroppsskade) bør vurderes omfattet. Dette er straffbare handlinger som utgjør en kvalifisert krenkelse av barns integritet og frihet, og dette gjenspeiles også i strafferammen.»

Også Kripos mener at flere straffebud bør kunne utløse en vurderingsplikt. Kripos påpeker for det første at det kan finnes gode grunner for at plikten til å vurdere kontaktforbud etter § 57 skal være videre enn plikten til å vurdere rettighetstap etter § 56, i motsetning til hva departementet la til grunn i høringsnotatet. Kripos foreslår videre å harmonisere lovbruddene som danner grunnlag for rettens plikt til å vurdere tap av foreldres ansvar mv. etter barneloven og lovbruddene som skal danne grunnlag for dommerens plikt til å vurdere kontaktforbud:

«Etter Kripos' oppfatning er det ikke nødvendigvis samme hensyn som gjør seg gjeldende for vurderingen av rettighetstap etter straffeloven § 56 (tap av retten til å ha en stilling eller utøve en virksomhet eller aktivitet), som for vurderingen av kontaktforbud etter straffeloven § 57. Mens rettighetstap idømmes både av individualpreventive og allmenpreventive hensyn, hvorav de allmenpreventive i noen tilfeller kan være mest fremtredende, representerer kontaktforbud først og fremst et vern for den fornærmede mot å bli utsatt for nye straffbare handlinger fra den dømte. Etter Kripos' oppfatning fremstår ikke oppregningen av lovbrudd i straffeloven § 319 (og straffeloven § 282 b) nødvendigvis som uttømmende for hvilke lov-

brudd som bør utløse en plikt for retten til å vurdere om den dømte bør ilegges kontaktforbud. For eksempel er straffeloven § 299 (voldtekt av barn under 14 år), § 302 (seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år) og straffeloven § 304 (seksuell handling med barn under 16 år) med i oppregningen i § 319, mens § 291 (voldtekt av barn over 14 år) ikke er med. Videre er heller ingen lovbrudd om kroppsskade med i oppregningen i § 319. I departementets oppregning av lovbrudd under punkt 6.2.4 i høringsnotatet finner man grove volds- og seksuallovbrudd som ikke vil rammes av departementets forslag om ny § 319 og § 282 annet ledd (plikt til å vurdere kontaktforbud) i straffeloven, men som er foreslått å utløse en plikt for tingretten til å igangsette sak om foreldreansvar mv. Kripos foreslår at de lovbrudd som skal utløse plikt for retten til å vurdere kontaktforbud harmoniseres med de lovbrudd som er foreslått at skal utløse en tilsvarende plikt til å igangsette sak om foreldreansvar mv. (jf. opplistingen i høringsnotatets punkt 6.2.4).»

Politidirektoratet slutter seg til Kripos sin uttalelse på dette punktet.

Oslo politidistrikt uttaler:

«Av hensyn til barns rettssikkerhet, foreslås at rettens plikt til å vurdere om kontaktforbud skal ilegges, omfatter flere lovbestemmelser enn de foreslåtte i pkt 7.3.

I mange saker hvor for eksempel regime i §282/283 ikke bevises men domfellelsen for eksempel gjelder enkeltovertrедelser av vold og/eller trusler, er det av like stor betydning for de barna som rammes å få vurdert denne beskyttelsen av retten. Det foreslås at retten også gis plikt til å vurdere kontaktforbud i saker som gjelder straffeloven §§ 263/264, 271/272/273/274, 266a, 252, 253, 255, 256, og 261.»

Stine Sofies Stiftelse mener også at det materielle virkeområdet bør være større, og kommer med forslag til hvilke bestemmelser som bør vurderes omfattet:

«Stiftelsen mener at bestemmelsene om voldtekt, drap og incest også bør nevnes. Det må også vurderes om bestemmelsen om grooming skal kunne utløse et kontaktforbud.»

5.7.4.3 Departementets vurderinger og forslag

Departementet er enig i at hensynet til barnets beste vil kunne ha betydning for avgrensningen av vurderingsplikts rekkevidde, jf. Grunnloven § 104 og FNs barnekonvensjon artikkel 3, 19 og 32. Den foreslåtte ordningen om rettens vurderingsplikt balanserer likevel på et krysningspunkt mellom hensynet til vern om barnets personlige integritet og hensynet til at både barn og foreldre også har krav på respekt for sitt privat- og familieliv, jf. særlig Grunnloven § 102 første ledd og EMK art. 8 nr. 1. For å ivareta og balansere rettighetene til alle de berørte på en forsvarlig måte, bør det foretas en viss avgrensning i hvilke straffebud som gir grunnlag for en vurderingsplikt.

Departementet vil påpeke at bakgrunnen for forslaget om å innføre en plikt til å vurdere kontaktforbud, er å styrke barns interesser i saker som omhandler sterke integritetskrenkelser mot barnet. Dette under henvisning til at den *rett* som domstolen i dag har til å vurdere slik illeggelse i noen tilfeller kan innebære at barnets interesser ikke blir tilstrekkelig ivaretatt. Det er følgelig ikke intensjonen i forslaget å innføre vurderingsplikt i alle alvorlige straffesaker som omhandler barn. Spørsmålet blir derfor i hvilke sakstyper dommere og partene *ikke* bør stå fritt til å vurdere om kontaktforbud skal ilegges.

Departementet viser til at straffeloven § 302 (seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år) er nevnt i § 319. § 302 omfatter de to lovbruddskategorier som er nevnt i § 299 bokstav a og b. Videre er seksuell handling med barn under 16 år oppregnet i § 319. For seksuallovbruddenes vedkommende finner departementet derfor oppregningen i straffeloven § 319 tilstrekkelig og dekkende for plikten til å vurdere kontaktforbud.

Spørsmålet er om domstolens plikt til å vurdere å idømme kontaktforbud bør gjelde også ved andre typer overtrедelser. Til forslaget om at kroppskrenkelser og kroppsskade skal omfattes, bemerkes at disse sakstypene vil kunne være innbyrdes svært ulike i art og omfang. En regel om plikt til å vurdere kontaktforbud i disse sakstypene vil bli for vidtrekkende under henvisning til lovbruddenes kompleksitet. Det samme gjelder etter departementets syn for grov frihetsberøvelse og omsorgsunndragelse.

Til de øvrige sakstyper som er foreslått omfattet av forslaget, er departementet kommet til at bestemmelsen om vurderingsplikt vil gis en videre rekkevidde enn nødvendig om også disse skal omfattes. Til innspillene fra Oslo politidistrikt og Stine Sofies Stiftelse bemerkes at det for flere

av de nevnte lovbruddskategorier ofte vil være klart at det vil være grunnlag for å vurdere kontaktforbud, da lovbrøyteren gjennom den straffbare handlingen har vist seg uegnet til videre kontakt og samvær med barn. Det er dessuten etter departementets syn ikke selvstendig grunn til å gi en regel om plikt til å vurdere kontaktforbud et for omfattende anvendelsesområde. Regelen bør begrenses til tilfeller hvor det gjør seg gjeldende et særlig behov. Et for vidt anvendelsesområde vil dessuten kunne få utilsiktede ressursmessige konsekvenser for domstolenes behandling av straffesaker. Departementet understreker likevel at den avgrensningen som foretas, ikke innebærer at de øvrige lovbruddene ikke er alvorlige. Domfellelse for ethvert volds- og seksuallovbrudd overfor barn er alvorlig, og kan innebære at domfelte ikke bør ha kontakt med barn. Departementet understreker i den forbindelse at dommerens rett til å vurdere kontaktforbud, og påtalemyndighetens og fornærmedes mulighet til å begjære dette vurdert, selvsagt er til stede også etter lovendringen.

Til innspillene fra *Politidirektoratet* og *Oslo politidistrikt* knyttet til regulering av praktiske problemstillinger tilknyttet bruken av elektronisk kontroll i forbindelse med kontaktforbud, bemerkes at dette skriver seg til det materielle innholdet i reglene om illeggelse av kontaktforbud. Proposisjonen tar ikke sikte på å behandle eller regulere dette. Departementet går derfor ikke nærmere inn på de problemstillinger som her reises.

5.8 Hvilken tilknytning kreves mellom gjerningspersonen og barnet?

5.8.1 Høringsforslaget

Vurderingsplikten rekkevidde beror ikke bare på hvilke straffebud som utløser vurderingsplikt, men også på hvilken krets av barn kontaktforbudet skal gjelde for. Det må derfor fastlegges hvilken tilknytning som eventuelt kreves mellom lovbrøyteren og barnet som eventuelt bør beskyttes av et kontaktforbud.

Når det gjelder relasjonen mellom lovbrøyteren som skal vurderes ilagt kontaktforbud og barnet som skal vurderes beskyttet, la departementet i høringsnotatet punkt 7.3 for det første til grunn:

«Departementet har vurdert å innskrenke rekkevidden av vurderingsplikten til kun å gjelde de tilfeller der den dømte er barnets forelder eller steforelder, men har kommet til at en ikke

vil foreslå en slik begrensning. Det vises til at dagens samlivsformer kan reise flere avgrensingsproblemer, herunder blant annet hvilke krav til samlivsforholdets varighet og karakter som må oppfylles for å kunne anses som en steforelder til barnet. Videre kommer også at det i praksis kan tenkes tilfeller hvor den dømte verken er forelder eller steforelder, men at det likevel ut fra den dømtes tilknytning til barnet eller dets omsorgssituasjon foreligger et aktuelt behov for å vurdere og eventuelt ilegge besøksforbud. Det bes om høringsinstansenes syn på dette.»

I vurderingen av rekkevidden på kretsen av barn som skal kunne beskyttes av plikten til å vurdere kontaktforbud uttalte departementet:

«Verken i det foreliggende forslaget eller i straffeloven § 57 er det krav om tilknytning mellom det barn som er fornærmet ved lovbruddet og det barn som den dømte kan ilegges kontaktforbud overfor. Plikten oppstår alene ved domfellelse for det aktuelle lovbruddet. Dette innebærer at et kontaktforbud kan omfatte også eventuelle andre barn som den dømte har i sin husstand.»

5.8.2 Høringsinstansenes syn

Samtlige høringsinstanser med realitetsmerknader til forslaget støtter departementets høringsforslag om ikke å begrense vurderingsplikten slik at den kun utløses i tilfellene hvor gjerningspersonen er barnets forelder eller steforelder.

Oslo kommune ser departementets begrunnelse om at det sentrale for hvilke barn som kan beskyttes av vurderingsplikten, bør være om det er aktuelt å vurdere kontaktforbud ut fra hensynet til barnets beste, og presiserer:

«Kommunen ser ingen grunn til å skille mellom biologiske eller psykologiske, juridiske eller faktiske foreldre.»

Nordland politidistrikt støtter forslaget om ikke å begrense vurderingsplikten ut fra tilknytningen gjerningspersonen har med barnet:

«Nordland politidistrikt støtter den foreslåtte endring av straffeloven § 319. Vi ser ingen grunn til å innskrenke personkretsen til de tilfeller der den dømte er barnets forelder eller steforelder. Slik bestemmelsen er foreslått vil den gjelde uavhengig hva slags relasjon den

domfelte har til barnet. Det må også være det riktige. Terskelen for å ilegge kontaktforbud bør snarere være lavere overfor domfelte med en mer perifer relasjon til barnet enn en forelder eller steforelder. Grunnloven § 102 og EMK artikkel 8 fastsetter begrensinger i adgangen til å foreta inngrep i den enkeltes rettsfære. Dette slår ikke like tungt inn dersom den domfelte har en mer perifer relasjon til det fornærmede barn.»

Politidirektoratet slutter seg til Nordland politidistrikt sin uttalelse, og uttaler:

«Politidirektoratet støtter departementets forslag om ikke å innskrenke rekkevidden av vurderingsplikten til kun å gjelde de tilfeller der den dømte er barnets forelder eller steforelder. Hensynet til barnets rettssikkerhet, tilsier at vurderingsplikten bør gjelde uavhengig av hva slags relasjon den domfelte har til barnet.»

Også *Stine Sofies Stiftelse* er enig i at dommerens plikt til å vurdere kontaktforbud bør gjelde prinsipielt uavhengig av en eventuell foreldretilknytning mellom gjerningspersonen og barnet. Stiftelsen uttaler:

«Stiftelsen er svært positiv til at forbudet også kan omfatte oppholdsforbud i eget hjem der barnet bor på samme adresse, og forbud mot opphold i nærmiljøet der barnet bor. Stiftelsen har mottatt flere henvendelser den siste tiden hvor gjerningspersonen flytter tilbake i nærområdet. Det er derfor viktig at begrensingen ikke gjelder kun barnets forelder eller steforelder, da det kan tenkes at den dømte likevel har en tilknytning til barnet eller barnets omsorgssituasjon som utløser et behov for beskyttelse av barnet. Også ved overgrep begått av nabo eller en person i nærmiljøet vil dette kunne være aktuelt. Stiftelsen støtter også at kontaktforbudet kan gjelde andre barn enn den som er fornærmet i saken.»

Når det gjelder de seksuelle krenkelsene, skriver *Voksne for Barn* i sin høringsuttalelse:

«I rapporten «Seksuelle overgrep mot barn under 14 år» presenterer Kripos et utvalg rettskraftige dommer i straffesaker som gjelder seksuell omgang med barn under 14 år. Det

fremgår av rapporten at de fleste barn som blir utsatt for seksuelle overgrep, kjenner overgriperen fra før, og det er gjerne en person som barnet har tillit til. Foruten overgripere som omfattes departementets definisjon i høringsnotatet (far, stefar og fosterfar til barnet), var det også overgripere i kategorien øvrige familie, dvs. barnets fetter, bestefar, onkel og tre-menning. Voksne for Barn foreslår at også disse pålegges kontaktforbud med hjemmel i lov.»

5.8.3 Departementets vurderinger og forslag

Departementet legger til grunn den løsningen som ble foreslått i høringsnotatet. Dette innebærer at dommerens plikt til å vurdere kontaktforbud ikke begrenses ut fra gjerningspersonens relasjon til barnet, og samsvarer med hvilken personkrets som ligger til grunn for vurderingen av om kontaktforbud faktisk kan ilegges i den konkrete sak, jf. straffeloven § 57.

Dette innebærer at vurderingsplikten utelukkende utløses ved at den straffbare handlingen er utført mot et barn, uavhengig av om gjerningspersonen er barnets forelder eller steforelder. For at vurderingsplikten skal ha tilstrekkelig beskyttende effekt, bør det sentrale være om barnet ut fra sin reelle, og ikke formelle, omsorgssituasjon kan ha behov for beskyttelse mot gjerningspersonen. Også hensynet til effektive regler tilsier at plikten ikke begrenses ut fra familiær tilknytning, da dagens sammensatte og varierende samlivsformer kan gjøre det utfordrende, på tilstrekkelig forutberegnelig vis, å avgjøre hvem som skal regnes som steforelder.

Videre innebærer løsningen at vurderingsplikten også gjelder andre barn enn det fornærmede barnet. Det avgjørende bør derfor være om det ut fra den dømtes tilknytning til barnet eller dets omsorgssituasjon foreligger et aktuelt behov for å vurdere og eventuelt ilegge kontaktforbud. Som Politidirektoratet påpeker, tilsier hensynet til barnets rettssikkerhet at vurderingsplikten bør aktualiseres på bakgrunn av barnets mulige behov for beskyttelse.

Departementet finner ikke grunnlag for å innskrenke rekkevidden av vurderingsplikten til kun å gjelde tilfeller der den dømte er barnets forelder eller steforelder.

6 Regulering av samvær når det ilegges kontaktforbud eller besøksforbud

6.1 Innledning

Departementet foreslår en ny bestemmelse i barneloven som regulerer virkningen av et kontaktforbud eller besøksforbud ilagt overfor barnet. Bestemmelsen innebærer at det ikke kan gjøres gjeldende rett til et avtalt eller fastsatt samvær når det ilegges et slikt forbud, med mindre forbudet unntaksvis gir rett til samvær. Et viktig formål med forslaget er å klargjøre gjeldende rett og sikre god sammenheng i regelverket. Bestemmelsen som foreslås vil kunne bidra til å sikre barnet beskyttelse i tråd med forbudets formål. Dette vil igjen kunne hindre fortsatt eller ny kriminalitet mot barnet, og videre beskytte barnets helse. Se punkt 6.6.

6.2 Gjeldende rett

Samvær etter barneloven

Barnet har etter barneloven rett til samvær med begge foreldre. Det er også fastsatt i loven at den av foreldrene som ikke bor sammen med barnet, har rett til samvær med barnet. Se barneloven §§ 42 og 43.

Det er presisert i loven at foreldrene selv avtaler omfanget av samværet på bakgrunn av hva som er best for barnet. Se nærmere i barneloven § 43. Dersom de ikke blir enige, kan hver av dem reise sak for domstolen.

Dersom samvær ikke er til beste for barnet, må domstolen avgjøre at det ikke skal være samvær. Bestemmelsen i barneloven § 43 første ledd tredje punktum om at domstolen skal nekte samvær dersom samvær ikke er til barnets beste, ble vedtatt i 2006 og tar særlig sikte på situasjoner hvor barnet har vært utsatt for, eller det er fare for at barnet vil bli utsatt for, overgrep.

Det ble forutsatt i Prop. 85 L (2012–2013) at lovendringene og merknadene i proposisjonen ville bidra til å senke terskelen for når domstolen skal eller bør fastsette at det ikke skal være samvær, heller ikke med tilsyn. Dette synes fulgt opp i rettspraksis, se for eksempel Høyesteretts avgjø-

relse i Rt. 2013 side 1329 og Borgarting lagmannsrett LB-2016-19954. Formålet med proposisjonen var å gi barn bedre beskyttelse i tilfeller der de risikerer å bli utsatt for vold, seksuelle overgrep eller på annen måte behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen utsettes for skade eller fare. Se nærmere i Prop. 85 L (2012–2013) punkt 7.2.4. Det vises særlig til punkt 7.2.4.3 der det framgår at «når domstolene etter en bevisvurdering legger til grunn at barnet har vært utsatt for eller vitne til alvorlige forhold som vold og overgrep og det er fare for gjentakelse eller retraumatisering av barnet, må gjeldende rett forstås slik at det ikke skal fastsettes samvær, heller ikke med tilsyn.»

Domstolen kan også fastsette vilkår for samvær, jf. barneloven § 43 tredje ledd. Det kan også settes vilkår om ruskontroll, krav om deltagelse på sinnemestringskurs mv. Domstolen kan som vilkår gi pålegg om samvær under tilsyn av offentlig oppnevnt tilsynsperson, jf. barneloven § 43 a.

Samvær etter barnevernloven

Samvær kan også være fastsatt av fylkesnemnda eller domstolen etter bestemmelsen i barnevernloven § 4-19 i sak om omsorgsovertakelse. Utgangspunktet er at barn og foreldre har rett til samvær med hverandre, men samvær «kan» avskjæres «av hensyn til barnet», jf. også barnevernloven § 4-1. Den retts tekniske oppbyggingen av barnevernloven § 4-19 er nær identisk med barneloven § 43, jf. § 48, men bare barneloven fastsetter eksplisitt at samvær «skal» avskjæres. I NOU 2016: 16 Ny barnevernslov punkt 13.3.1 er det uttalt:

«Hovedregelen i § 4-19 om rett til samvær gjelder bare så lenge ikke «noe annet er bestemt». Slik avgjørelse om at en forelder ikke skal ha rett til samvær med barnet sitt, kan være hjemlet enten i barneloven eller i barnevernloven. Dette innebærer at en forelder som er nektet samvær etter barnelovens regler, i utgangspunktet ikke får større rett til samvær ved at barnet flytter ut av hjemmet ved vedtak etter barnevernloven.

Når det treffes vedtak om omsorgsovertakelse, følger det av barnevernloven § 4-19 andre ledd at fylkesnemnda alltid skal treffe avgjørelse om samvær mellom barnet og foreldrene. Fylkesnemnda kan fastsette både mer og mindre samvær enn det en forelder har hatt etter barneloven, og kan også fastsette at det ikke skal være samvær. Fylkesnemnda skal fastsette samvær også for foreldre som barnet ikke bor sammen med på tidspunktet for omsorgsovertakelsen, og for foreldre som ikke har del i foreldresvaret.»

Tvangsfullbyrdelse av samvær

Avgjørelse om samværsrett kan tvangsfullbyrdes ved tvangsbot. Det samme gjelder vedtak av fylkesmannen etter barneloven § 55. Regler om tvangsfullbyrdelse er fastsatt i barneloven § 65. Det skal ikke fastsettes tvangsbot når oppfyllingen av samværsretten er umulig, jf. barneloven § 65 andre ledd andre punktum.

Som eksempler på tilfeller hvor det ikke skal fastsettes tvangsbot fordi oppfyllelse er umulig nevner barneloven § 65 andre ledd andre punktum uttrykkelig tilfeller der det er risiko for at barnet blir utsatt for vold eller på annen måte bli behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen utsettes for skade eller fare. Dette ble tatt inn i loven for å tydeliggjøre barnets rett til beskyttelse slik at ikke retten gir pålegg for å framtvinge samvær som innebærer slik risiko. Det ble i denne forbindelse vist til statens ansvar for å beskytte barn mot vold og overgrep. Se nærmere i Prop. 85 L (2012–2013) punkt 9.7.4. Det vises til endringer i barneloven vedtatt i Stortinget ved lov 31. mars 2017 nr. 13, jf. Prop. 161 L (2015–2016) Endringer i barnelova mv. (likestilt foreldreskap) og Innst. 195 L (2016–2017). Umulighetskriteriet er videreført, men tydeliggjort. Det er også tatt inn en formulering om barnets rett til medvirkning og til å uttale seg.

Kontaktforbud og besøksforbud

Kontaktforbud og besøksforbud kan være aktuelle tiltak for å beskytte barn mot vold og overgrep. Domstolen kan fastsette kontaktforbud etter straffeloven § 57, og påtalemyndigheten kan fastsette besøksforbud etter straffeprosessloven § 222 a. Besøksforbudet kan også bringes inn for domstolene til overprøving.

Domstolen kan ilegge kontaktforbud etter straffeloven § 57 overfor den som har begått en straffbar handling, når det er grunn til å tro at vedkommende ellers vil begå en straffbar handling

overfor en annen person, forfølge en annen person, eller på annet vis krenke en annens fred. Det er et krav at den tiltalte er funnet skyldig i en straffbar handling. Se også nærmere om gjeldende rett i proposisjonen punkt 5.

Påtalemyndigheten kan nedlegge besøksforbud etter straffeprosessloven § 222 a dersom det er grunn til å tro at en person ellers vil begå en straffbar handling overfor en annen person, forfølge en annen person, på annet vis krenke en annens fred, eller begå ordensforstyrrelser som er særlig belastende for en annen person. Det er ikke krav om at den besøksforbudet gjelder har begått en straffbar handling. Besøksforbudet kan gå ut på at den som er ilagt forbudet, forbyr å oppholde seg på et bestemt sted, eller å forfølge, besøke eller på annet vis kontakte en annen person.

Besøksforbud skal bare ilegges når det er tilstrekkelig grunn til det. Dette går fram av straffeprosessloven § 170 a som sier at tvangsmidlet ikke kan brukes når det etter sakens art og forholdene ellers ville være et uforholdsmessig inngrep. Det skal også gjøres en forholdsmessighetsvurdering etter straffeloven § 57 om kontaktforbud.

Besøksforbud og kontaktforbud kan begrenses på nærmere angitte vilkår, jf. straffeprosessloven § 222 a tredje ledd og straffeloven § 57 tredje ledd. Bestemmelsene skal forstås på samme måte, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) Om lov om straff (straffeloven). Dersom det fastsettes et begrenset forbud må «dommen inneholde klare og detaljerte retningslinjer om hva begrensningene går ut på og hvordan de skal praktiseres. Begrensningene bør som regel utformes på en måte som innebærer at den forbudet skal beskytte, ikke tvinges til å ha kontakt med lovbryteren uten at en tredjeperson er til stede.» Se Ot.prp. nr. 90 (2003–2004). Det er også understreket følgende i forarbeidene til straffeloven § 57:

«Normalt vil det ikke være grunn til å fastsette et begrenset kontaktforbud. I unntakstilfeller kan det imidlertid være behov for å begrense et forbud på nærmere angitte vilkår. Dette vil for eksempel kunne gjelde i saker hvor lovbryteren har samværsrett til felles barn med den forbudet er ment å beskytte. Behovet for å begrense kontaktforbudet må alltid veies mot faren for at begrensningen kan utsette den som forbudet skal beskytte, for ytterligere press, jf. Ot.prp. nr. 109 (2001–2002) side 45.»

Brudd på et besøksforbud etter straffeprosessloven § 222 a eller et kontaktforbud etter straffeloven § 57 er straffbart, jf. straffeloven § 168.

6.3 Dansk og svensk rett

I *Danmark* kan politiet utstede et forbud mot at en forelder kontakter eller oppsøker sitt barn. Dette er regulert i lov om tilhold, oppholdsforbud og bortvisning (LOV nr 112 af 03/02/2012). Ved tilhold kan en person forbys å oppsøke en annen ved personlig, muntlig eller skriftlig henvendelse, herunder ved elektronisk kommunikasjon, eller på annen måte kontakte eller følge etter en annen. Ved oppholdsforbud kan en person forbys å oppholde seg eller ferdes i et nærmere avgrenset område i nærheten av en annen persons bolig eller arbeids-, utdannings- eller oppholdssted eller annet område hvor denne ofte ferdes. Et tilhold gis for et bestemt tidsrom på inntil fem år. Et oppholdsforbud gis for et bestemt tidsrom på inntil ett år.

Bopelsforelder kan anmode Statsforvaltningen om at en avgjørelse om samvær suspenderes eller oppheves hvis det verserer en straffesak eller det er utstedt et tilhold. Se nedenfor om at samværet straks bør suspenderes hvis det er dokumentasjon for vold eller overgrep. Hvis foreldrene har en avtale om samvær, så kan bopelsforelder selv tilbakeholde barnet, og Statsforvaltningen kontaktes ikke i slike tilfeller.

Ved en anmodning som nevnt skal Statsforvaltningen ta en avgjørelse ut fra hva som er barnets beste. Det framgår følgende av Vejledning om samvær (VEJ nr 11362 af 30/12/2015) punkt 14.1.1.7:

«I sager, hvor en forælder er flyttet fra den fælles bopæl og f.eks. bor på krisecenter med barnet, og overgrebet er tilstrækkelig dokumenteret ved anmeldelse til politiet eller kommune eller ved krisecentererklæring, skal Statsforvaltningen vejlede den pågældende forælder om hurtigt at søge om at få tillagt forældremyndigheden midlertidigt alene. Statsforvaltningen skal herefter hurtigst muligt træffe afgørelse i sagen, således at det forhindres, at barnet udleveres til en voldelig forælder, f.eks. fra barnets daginstitution, samt sikres at barnet kan få ro under sagens behandling.

Foreligger der dokumentation for, at samværsforælderen har begået overgrep over for barnet, bør en anmodning om afslag på eller ophævelse af samvær altid imødekommes. Det må anses for meget alvorligt, at en samværsforælder har begået overgrep over for sit barn, og samværet må derfor i disse situationer ophæves af hensyn til barnet.»

I *Sverige* regulerer lag (1988:688) om kontaktförbud forbud for en person til å besøke eller på annen måte ta kontakt med en annen person eller følge etter denne personen (kontaktförbud), og forbud mot å oppholde seg i felles bosted (kontaktförbud avseende gemensam bostad). Se også förordning (1988:691) om kontaktförbud.

Om ikke det er tilstrekkelig, kan forbud utvides til å omfatte forbud mot å oppholde seg i nærheten av personens bosted, arbeidssted mv. (utvidgat kontaktförbud), og ved overstredelse av dette kan også fastsettes (särskilt utvidgat kontaktförbud). Se nærmere i §§ 1 og 2. Kontaktförbud skal meddeles for en bestemt tid, og høyst ett år. Se nærmere i § 4. Det er politiet som fastsetter forbudet (åklagaren), og kan bringes inn for tingretten dersom en av partene begjærer det, jf. §§ 7 flg. og 14 flg.

Formuleringer i forarbeidene tyder på at samvær ikke gjennomføres dersom forbudet er fastsatt for å beskytte barnet, jf. proposition 1987/88:137 punkt 3.2:

«Besöksförbud får inte hindra föräldrar att umgås med sina barn, utom givetvis i de fall förbudet har tillkommit för att skydda barnet. Praktiska problem i fråga om umgänge med barn bör kunna lösas t.ex. genom att personal inom socialtjänsten förmedlar kontakter mellan föräldrarna och följer med barnet mellan föräldrarnas bosläder.»

Etter förordning (1988:691) om kontaktförbud 4 a § er det fastsatt at domstolen eller påtalemyndigheten blant annet skal underrette socialnämnden om den som er ilagt forbudet og den forbudet skal beskytte har felles barn, om en av dem bor sammen med barn, eller om en av dem har samvær med barn:

«4 a § Om en domstol eller en åklagare meddelar beslut om kontaktförbud ska socialnämnden genast underrättas, om den mot vilken beslutet avses gälla och den som förbudet avses skydda har gemensamma barn under 18 år eller om någon av dem bor tillsammans med barn under 18 år eller om barn under 18 år har umgänge med någon av dem. När ett beslut om kontaktförbud avseende gemensam bostad meddelas ska socialnämnden alltid underrättas. Underrättelse ska ske till socialnämnden på den ort där förbudet helt eller huvudsakligen ska gälla och i förekommande fall även till socialnämnden på den ort där barnet bor, om det är en annan ort. Förordning (2016:1012).»

6.4 Forslaget i høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsnotatet at det inntas en ny paragraf i barneloven som regulerer virkningen av et kontaktforbud eller besøksforbud som er ilagt overfor barnet. Det ble vist til barnets beste, til forelders plikter etter barneloven, barnets rett til beskyttelse etter nasjonal lov og særlig barnekonvensjonen, og myndighetenes plikt til å beskytte barn.

I lovutkastet var dette formulert slik:

«Når det er fastsatt forbod mot kontakt med eit barn etter straffeloven § 57 eller straffeprosessloven § 222 a, kan den som forbodet eller tiltaket gjeld ikkje krevje samvær etter avtale eller avgjerd så lenge forbodet gjeld [med mindre forbodet gir rett til dette].»

I høringsnotatet ble det presisert at reglene om tvangsbod i barneloven ikke gjelder så lenge forbudet eller tiltaket varer. Det ble ikke foreslått å lovfeste dette.

Det ble videre presisert at et kontaktforbud eller besøksforbud overfor barnet ikke utelukker samvær dersom slikt samvær, for eksempel med tilsyn, er fastsatt i kontaktforbudet eller besøksforbudet selv.

Departementet la for øvrig til grunn i høringsnotatet at også når kun bostedsforelder innvilges beskyttelsestiltak, vil det som oftest ikke være til barnets beste å gjennomføre et avtalt eller fastsatt samvær. Det ble ikke foreslått å lovfeste dette, samtidig som det ble understreket at dette ikke er ment å føre til at terskelen for å nekte samvær i slike situasjoner blir høyere enn den er i dag.

6.5 Høringsinstansenes syn

Få høringsinstanser uttaler seg om forslaget til endringer i barneloven om å klargjøre når det ikke skal gjennomføres samvær på grunn av et ilagt kontaktforbud eller besøksforbud overfor barnet. De som uttaler seg, støtter forslaget eller har detaljmerknader. Ingen av de høringsinstanser som uttaler seg er imot forslaget.

Asker kommune, Norsk psykologforening og Stine Sofies Stiftelse er blant høringsinstansens som uttrykker støtte til forslaget.

Detaljmerknader knyttet til de enkelte forslag er omtalt i forbindelse med departementets vurderinger og forslag nedenfor.

6.6 Departementets vurderinger og forslag

6.6.1 Forholdet mellom barneloven og forbud etter straffelovgivningen

Departementet opprettholder forslaget i høringsnotatet om å ta inn en ny bestemmelse i barneloven som regulerer virkningen av et kontaktforbud eller besøksforbud ilagt overfor barnet. Bestemmelsen innebærer at det ikke kan gjøres gjeldende rett til et avtalt eller fastsatt samvær når det overfor barnet ilegges et kontaktforbud eller besøksforbud, med mindre forbudet unntaksvis gir rett til dette. Forslaget gjelder kontaktforbud etter straffeloven § 57 og besøksforbud etter straffeprosessloven § 222 a.

Et viktig formål med forslaget om en ny bestemmelse som regulerer virkningen av et kontaktforbud eller besøksforbud overfor barnet, er å klargjøre gjeldende rett og sikre god sammenheng i regelverket. Departementet viser til at det å oppsøke barnet for å gjennomføre et samvær i strid med et kontaktforbud eller besøksforbud, kan være straffbart etter bestemmelsene i straffeloven § 168. Samværsretten for foreldre etter barneloven gjelder imidlertid fordeling av rettigheter når disse ikke bor sammen, og loven regulerer ikke hvilken virkning ileggelse av kontaktforbud eller besøksforbud har for samvær etter barneloven.

Når domstolen eller påtalemyndigheten ilegges et kontaktforbud eller besøksforbud, skal det foretas en vurdering av de relevante menneskerettighetene, herunder Grunnloven § 102 og EMK artikkel 8 og risiko for overgrep og vold. Bestemmelsen som foreslås vil kunne bidra til å sikre barnets beskyttelse i tråd med forbudets formål. Dette vil igjen kunne hindre fortsatt eller ny kriminalitet mot barnet, og videre beskytte barnets helse. Det vises til proposisjonen punkt 3.7.

Departementet mener også at når forbudet kun ilegges overfor bostedsforelder og barnet bor hos denne personen, vil det ofte ikke være til barnets beste med samvær. Det foreslås i tråd med høringsnotatet ikke å lovfeste dette. Departementet viser til forskning om skadevirkninger for barn av å være vitne til vold. Noen forskere vil også definere det å være vitne til vold i hjemmet som psykisk vold mot barn. Fordi barn opplever volden, er det ikke er riktig å si at de er passive vitner, men også er selvstendige ofre (Gilbert et al. (2009); Øverlien (2012) og Øverlien (2012)). Det foreligger for øvrig høyesterettspraksis som sier noe om når et besøksforbud ilegges av hensyn til

den ene forelderen, kan dette utstrekkes til også å gjelde overfor barnet. Dette for at forelderen som barnets nære og ofte eneste omsorgsperson, skal oppnå tilstrekkelig beskyttelse.

Se lovutkastet til barneloven § 43 b og merkna-den til bestemmelsen i punkt 11.1.

6.6.2 Nærmere om hvilken virkning et kontaktforbud eller besøksforbud har for samvær

Den foreslåtte bestemmelsen i barneloven innebærer at avtalt eller fastsatt rett til samvær etter barneloven faller bort så lenge forbudet består. Departementet legger også til grunn at det heller ikke kan inngås avtale om samvær når det overfor barnet er ilagt et kontaktforbud eller besøksforbud.

Det følger av barneloven § 65 at det ikke skal fastsettes tvangsbøt «dersom oppfylginga av samværsretten er umogleg, mellom anna der det er ein risiko for at barnet blir utsett for vald eller på anna vis handsama slik at den fysiske eller psykiske helsa blir utsett for skade eller fare.» Den nye lovbestemmelsen som nå foreslås om virkningen av et kontaktforbud eller besøksforbud, innebærer at umulighetskriteriet i barneloven § 65 om tvangsbøt vil være oppfylt i saker som er omfattet av den foreslåtte bestemmelsen i barneloven.

Departementet legger til grunn at foreldre etter barneloven ikke kan inngå avtale om samvær når det overfor barnet er ilagt et kontaktforbud eller besøksforbud. Når det ilegges kontaktforbud eller besøksforbud overfor barnet, har det offentlige funnet at barnet har behov for beskyttelse. Det vil da være foretatt en vurdering av risiko for barnet og en vurdering av menneskerettighetene. Avtalefrihet ville her bety at barna utsettes for risiko. Det følger av barneloven § 43 første ledd tredje punktum at det ikke skal være samvær dersom dette ikke er til barnets beste. Sammenhengen i regelverket tilsier at avtalefriheten ikke kan gjelde når det er ilagt et kontaktforbud eller besøksforbud overfor barnet. Det vises til at overtredelse av forbudet er straffbart, hvilket i seg selv tilsier at partene heller ikke kan inngå en avtale med sivilrettslige plikter som bryter med dette. Det vises også til at bostedsforelder kan være utsatt for press fra den andre forelderen, og det vil ofte være en maktubalanse.

Bestemmelsen som foreslås regulerer situasjonen når forbudet løper. Når forbudet ikke lenger gjelder, kan det være behov for å ta opp spørsmålet om eventuelt samvær på nytt. Det er fastsatt i barnelovens bestemmelse om foreldreansvaret

at foreldre skal gi barna omsorg og omtanke, og foreldrene er også de nærmeste til å sikre at barna beskyttes mot vold og overgrep. Det vises til at når samvær avtales eller fastsettes etter barneloven, skal dette skje i samsvar med barnets beste, og domstolen har plikt til å fastsette at det ikke skal være samvær dersom samvær ikke er til barnets beste. Ved avgjørelsen skal det tas hensyn til at barnet ikke må bli utsatt for vold eller på annen måte behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen utsettes for skade eller fare. Barn har også rett til å få informasjon og si sin mening når det tas avgjørelser om samvær.

6.6.3 Når samvær likevel er tillatt fordi det unntaksvis er fastsatt i forbudet

Straffeloven og straffeprosessloven åpner unntaksvis for å ilegge begrensede kontaktforbud eller besøksforbud.

Departementet bemerker til dette at forholdet til barneloven ikke er særskilt omtalt i forarbeidene til straffeprosessloven § 222 a og straffeloven § 57, jf. Ot.prp. nr. 109 (2001–2002) og Ot.prp. nr. 90 (2003–2004). Det vises til senere tids endringer i barneloven med formål å gi økt beskyttelse av barn mot vold og overgrep. Særlig gjelder dette endringer i barneloven som følge av Prop. 85 L (2012–2013). Det vises også til at barnekonvensjonen ble inkorporert gjennom menneskerettsloven § 2 nr. 4 med virkning fra 1. oktober 2003. Loven som åpner for unntaksvis å ilegge begrensede kontaktforbud eller besøksforbud, må ta høyde for og tilpasse seg rettsutviklingen når det gjelder barnets rett til beskyttelse, og barnets rett til å inkluderes og medvirke, noe som kan gjøre at terskelen for å fastsette begrensninger i forbudet bør heves.

Det vises til at når samvær avtales eller fastsettes etter barneloven, skal dette skje i samsvar med barnets beste, og domstolen har plikt til å fastsette at det ikke skal være samvær dersom samvær ikke er til barnets beste. Ved avgjørelsen skal det tas hensyn til at barnet ikke må bli utsatt for vold eller på annen måte behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen utsettes for skade eller fare. Se nærmere i barneloven §§ 43 første ledd tredje punktum og 48 andre ledd. Det ble forutsatt i Prop. 85 L (2012–2013) at lovendringene og merknadene i proposisjonen ville bidra til å senke terskelen for når domstolen skal eller bør fastsette at det ikke skal være samvær, også når det gjelder samvær med tilsyn. Se nærmere om samvær i punkt 6.2.

Barn har også rett til å få informasjon og si sin mening når det tas avgjørelser om samvær. Det vises til barneloven § 31 og til barnekonvensjonen artikkel 12. Det vises også til omtalen i punkt 3.7 av barnets rett til vern mot umenneskelig eller nedverdiggende behandling og til statens forpliktelser til å hindre dette og til å beskytte barn.

Departementet forutsetter at domstolens og påtalemyndighetens anvendelse av bestemmelsene om kontaktforbud og besøksforbud praktiseres slik at det blir sammenheng i regelverket. Departementet legger til grunn at det skal mye til

før domstolen og påtalemyndigheten kan finne det forsvarlig og til barnets beste med samvær i en situasjon hvor forbudet ilegges for å beskytte barnet.

Departementet presiserer at domstolen eller påtalemyndigheten i et eventuelt begrenset forbud ikke kan eller bør overlate til partene å inngå avtale om samvær eller avtale nærmere hvordan samværet skal gjennomføres. Hensynet til beskyttelse av barnet er et overordnet hensyn i disse sakene.

7 Foreldreansvar etter dødsfall

7.1 Innledning

Departementet foreslår endringer i barnelovens bestemmelser om foreldreansvar etter dødsfall som i stor grad er forenklinger og klargjøring av gjeldende rett. Departementet foreslår også enkelte andre endringer.

Det foreslås å klargjøre at domstolen kan tildele gjenlevende forelder foreldreansvar også når gjenlevende ikke tidligere har hatt foreldreansvar. Se punkt 7.6.1.

Det foreslås at gjenlevende forelders rettsstilling styrkes ved at andres adgang til å reise sak om foreldreansvar etter dødsfall innskrenkes. Dette gjelder når gjenlevende unntaksvis bor sammen med barnet ved dødsfallet uten å ha foreldreansvar og tildeles dette direkte i kraft av loven. Se punkt 7.6.2.

Det foreslås det klarere regulering av spørsmål om hvem barnet skal bo fast sammen med og om samvær i forbindelse med saker for domstolen om foreldreansvar etter dødsfall. Se punkt 7.6.3.

Det foreslås å klargjøre at hensynet til barnets beste også gjelder der ingen har foreldreansvaret for barnet og det bare fremmes ett krav for domstolen. Dette er tilfeller hvor domstolen etter dagens lovbestemmelse plikter å tildele foreldreansvaret til den som har framsatt kravet så lenge barnet ikke lider skade. Denne formuleringen tas nå ut av lovteksten, og de vanlige reglene vil gjelde. Se punkt 7.6.4.

Forslaget i høringsnotatet om å regulere adgangen til å avtale endringer i en avgjørelse, følges ikke opp. Forslaget om at det skal gjelde krav om sterke grunner i stedet for særlige grunner for å endre en avgjørelse om foreldreansvar etter dødsfall når en forelder har forvoldt den andre forelders død, følges heller ikke opp. Forslagene hadde sammenheng med forslaget om en bestemmelse i barneloven om tap av foreldreansvar mv. etter dom i straffesak for alvorlig vold eller overgrep mot egne barn, som ikke følges opp.

7.2 Gjeldende rett

Tildeling av foreldreansvar etter dødsfall

Barneloven §§ 38, 60 a og 63 regulerer tildeling og opphør av foreldreansvar når en forelder med foreldreansvar dør. Paragrafene er endret en rekke ganger, se særlig Ot.prp. nr. 29 (2002–2003) Om lov om endringer i barneloven mv. (Nye saksbehandlingsregler i barnefordelingsaker for domstolene) og Ot.prp. nr. 103 (2004–2005) Om lov om endringer i barnelova mv. (omfang av samvær, styrking av meklingsordningen, tiltak for å beskytte barn mot overgrep, foreldreansvar etter dødsfall, tilbakebetaling av barnebidrag mv.).

Barneloven § 38 regulerer når gjenlevende forelder ved dødsfallet får foreldreansvaret direkte i kraft av loven. Ved felles foreldreansvar får gjenlevende foreldreansvar alene ved dødsfallet, jf. barneloven § 38 første ledd første punktum. Dette gjelder etter første ledd andre punktum ikke dersom gjenlevende er siktet eller tiltalt for forsettlig eller overlagt å ha forvoldt den andres død. I slike tilfeller skal tingretten av eget tiltak ta midlertidig avgjørelse etter barneloven § 60 a. I slike tilfeller skjer det med andre ord ingen tildeling direkte i kraft av loven.

Når barnet «[b]ur saman med begge foreldra» ved dødsfallet, tildeles gjenlevende som ikke har foreldreansvar, foreldreansvaret alene, jf. barneloven § 38 andre ledd første punktum. Dette gjelder ikke dersom gjenlevende er siktet, tiltalt eller dømt for å ha forvoldt den andres død.

Tingretten skal av eget tiltak ta til behandling sak om foreldreansvar etter reglene i barneloven § 63 dersom dødsfallet fører til at ingen har foreldreansvar for et barn, jf. barneloven § 38 tredje ledd andre punktum. Etter skifteloven § 12 a skal den avdøde nærmeste slektninger, ektefellen eller andre som har vært til stede, straks gi melding om dødsfallet. Det er fastsatt i barneloven § 38 tredje ledd første punktum at lensmannen eller tingretten skal få opplysning i dødsfallsmeldingen om tilfeller der ingen har foreldreansvaret.

Barneloven § 38 fjerde ledd er en rettspedagogisk påminnelse om at andre enn gjenlevende kan kreve å få foreldreansvaret for barnet etter reglene i barneloven § 63.

Barneloven § 38 femte ledd regulerer virkningene av å få foreldreansvaret.

Behandling av saker for domstolen om forelderansvar etter dødsfall

Barneloven § 63 regulerer behandling av saker for domstolen om forelderansvar etter dødsfall.

Barneloven § 63 første ledd fastsetter at andre (enn forelder) kan reise sak med krav å få foreldreansvaret og om å få bo fast sammen med barnet når den som får foreldreansvaret direkte i kraft av loven etter § 38 første ledd, ikke bodde sammen med barnet, eller den av foreldrene som får foreldreansvaret etter § 38 andre ledd, ikke hadde foreldreansvaret da den andre døde. Fristen for å reise sak er seks måneder etter dødsfallet. Ot.prp. nr. 56 (1996–97) punkt 12, merknaden til barneloven daværende § 36 viser til at «[d]ette vil særlig være aktuelt i tilfeller hvor barnet er etablert med en ny sosial forelder og kanskje nye søsken, og ikke bør rives opp fra denne familieenheten. I andre tilfeller kan slektninger av den avdøde forelder ønske å overta foreldreansvaret for barnet.»

Barneloven § 63 første ledd andre punktum fastsetter at domstolen kan ta midlertidig avgjørelse etter barneloven § 60. På denne måten kan man hindre at barnet flyttes til den gjenlevende forelder dersom andre mener at det vil være til barnets beste at de overtar foreldreansvaret for barnet, jf. Ot.prp. nr. 56 (1996–97) punkt 5.4.1.4. Dette kan etter forarbeidene være aktuelt dersom barnet er etablert i en ny familiesituasjon med stefforelder og halvsøsken, eller har bodd sammen med den avdøde forelder og besteforeldre.

Barneloven § 63 andre ledd fastsetter at andre har rett til å reise sak om foreldreansvaret når den gjenlevende forelder har forvoldt den andre forelders død. Fristen for å reise sak for andre følger av andre ledd første punktum. Fristen er seks måneder etter at siktelse eller tiltale er frafalt eller dom rettskraftig. Det er fastsatt i andre ledd andre punktum at når gjenlevende som har forvoldt den andre forelders død krever foreldreansvaret, skal domstolen bare gå med på dette når dette er klart til beste for barnet.

Barneloven § 63 tredje ledd første punktum fastsetter at avgjørelsen skal treffes i kjennelse som kan ankes. Vanligvis skal det holdes muntlig forhandling, jf. tredje ledd andre punktum. Tredje

ledd inneholder videre noen bestemmelser om vurderingstemaet i saken. Det skal etter tredje ledd første punktum legges vekt på gjenlevende forelders ønsker. Det fastsettes videre i tredje ledd andre punktum at ingen kan få foreldreansvaret uten å oppfylle minstekravet som er fastsatt i fjerde ledd.

Barneloven § 63 fjerde ledd gjelder tilfeller der ingen har foreldreansvar for et barn. Dette leddet regulerer både behandlingsmåten og et minstekrav for å tildele foreldreansvar. (Det er også innført en bestemmelse om vurderingstemaet i sjette ledd som gjelder foreldrenes ønsker, se nedenfor.) Den som ønsker foreldreansvaret kan etter fjerde ledd første punktum vende seg til tingretten. En begjæring om foreldreansvar kan gjøres formløst, og behøver ikke oppfylle krav til stevning. Etter fjerde ledd andre punktum skal domstolen imøtekomme kravet dersom minstekravet som er fastsatt der er oppfylt. Dersom begjæringen imøtekommes, skjer det ved en formløs beslutning som kan ankes. Tilfeller der det kommer flere begjæringer er ikke regulert. Backer (2008) side 578 viser til at det tidligere fulgte uttrykkelig av loven at dersom det kommer flere krav, må avgjørelsen treffes i kjennelse, og legger til grunn at det ikke var meningen å endre dette ved lovendringen i 2003 som følge av Ot.prp. nr. 29 (2003–2004). Etter fjerde ledd tredje punktum skal avslag på krav om foreldreansvar treffes i kjennelse som kan ankes. Siden tingrettens avgjørelse er en realitetsavgjørelse, anvendes tvistelovens regler om anke over dom, ikke over kjennelse, når tingrettens avgjørelse angripes, jf. Rt. 2008 side 792.

Barneloven § 63 femte ledd gjelder uttalerett for barnet og barnets slektninger. Barnet har rett til å uttale seg etter femte ledd tredje punktum, der det vises til barneloven § 31. Barnets nærmeste slektninger og de barnet bor hos, skal gis anledning til å uttale seg i henhold til femte ledd første og andre punktum.

Barneloven § 63 sjette ledd regulerer hvem som kan få eller beholde foreldreansvar. En person kan tildeles dette alene, eller et par kan få det sammen. Får andre foreldreansvaret, kan domstolen bestemme at gjenlevende «framleis skal ha del i foreldreansvaret». Det følger av sjette ledd tredje punktum at dersom foreldrene skriftlig har gitt uttrykk for hvem de ønsker skal ha foreldreansvaret etter at de er døde, bør domstolen legge vekt på dette.

Barneloven § 63 syvende ledd gir domstolen adgang til å sette som vilkår at barnet i en viss tid ikke skal flytte fra hjemmet.

Barneloven § 63 åttende ledd bestemmer at domstolen skal melde fra til den kommunale barneverntjenesten hvis ingen har meldt seg for å overta foreldreansvaret, eller når domstolen avslår alle krav om foreldreansvar.

Barneloven § 63 niende ledd som gjelder endring av avgjørelse, forutsetter at det foreligger særlige grunner. Endringssak kan bare reises av gjenlevende. Dersom andre skulle ønske å få endret en avgjørelse, må dette tas opp med barneverntjenesten ifølge Backer (2008) side 584. Det er fastsatt i niende ledd andre punktum at barneloven § 64 tredje ledd gjelder tilsvarende. Det vil si at domstolen kan avgjøre saken uten hovedforhandling dersom det er åpenbart at det ikke foreligger særlige grunner.

Særlig om saker der en forelder har forvoldt den andres død

Det følger av politiregisterforskriften § 10-4 at politiet straks skal underrette tingretten dersom gjenlevende forelder siktes eller tiltales for forsettlig eller overlagt å ha voldt den andre forelders død. Bestemmelsen henviser til barneloven § 38 og § 60 a.

Barneloven § 60 a ble vedtatt med sikte på å unngå at en forelder som er skyld i den andre forelders død, skal beholde eller få foreldreansvaret for deres felles barn. Første ledd første punktum innebærer at tingretten av eget tiltak (ex officio) skal ta midlertidig avgjørelse om foreldreansvar i slike situasjoner. Etter første ledd andre punktum gjelder det samme dersom gjenlevende ikke har foreldreansvaret og krever å få det. Andre kan kreve å få foreldreansvar, jf. første ledd tredje punktum. Dersom gjenlevende verken har eller krever å få foreldreansvaret (slik at ingen har foreldreansvaret), får ikke barneloven § 60 a anvendelse. Tingretten skal ta avgjørelse etter barneloven § 63 der dødsfallet fører til at ingen har foreldreansvar for barnet, jf. § 38 tredje ledd.

Domstolen kan bestemme at ingen skal ha foreldreansvaret. Gjenlevende skal bare få foreldreansvaret dersom dette klart er til beste for barnet. Dette følger av barneloven § 60 a første ledd fjerde og femte punktum. I Ot.prp. nr. 103 (2004–2005) omtales hva som ligger i kravet om «klart [...] til beste for barnet».

Avgjørelsen treffes ved kjennelse og kan påankes, og domstolen kan treffe avgjørelse uten muntlig forhandling, jf. barneloven § 60 a siste ledd. I barneloven § 60 a andre ledd andre punktum er det fastsatt at tingretten skal ta ny avgjørelse etter § 63 dersom det ikke er tatt ut søksmål

innen en bestemt frist (seks måneder etter at siktelse eller tiltale er frafalt eller dom i straffesaken er rettskraftig). Det følger av barneloven § 63 andre ledd som gjelder tilsvarende at der den gjenlevende har forvoldt den andres død, kan andre alltid reise sak med krav om å få foreldreansvaret. Det følger også av dette leddet at dersom den gjenlevende krever foreldreansvaret, skal retten bare gå med på kravet når dette klart er til beste for barnet. Se Ot.prp. nr. 103 (2004–2005) punkt 5.6.4 og punkt 10, merknaden til barneloven § 60 a. Forarbeidene presiserer at etter utløpet av seks månedersfristen, kan kun gjenlevende reise krav om å få foreldreansvaret.

7.3 Dansk og svensk rett

I *Danmark* har forældreansvarsloven (LBK nr 1820 af 23/12/2015) særlige bestemmelser om foreldreansvar etter dødsfall i §§ 15 og 15 a. I Social- og Indenrigsministeriets veiledning VEJ nr 9110 af 24/02/2016 gjelder punkt 2.4.6 om forældremyndighed (heretter kalt foreldreansvar) ved død.

Dør en forelder, og hadde foreldrene ved dødsfallet felles foreldreansvar, har den gjenlevende forelder som utgangspunkt foreldreansvaret alene. Dør en forelder, og hadde foreldrene ved dødsfallet felles foreldreansvar, kan andre anmode om foreldreansvaret hvis barnet ved dødsfallet ikke hadde bopel hos gjenlevende forelder. Dør en forelder som har foreldreansvar alene, kan en gjenlevende og andre anmode om foreldreansvaret, og avgjørelsen tas ut fra hva som er best for barnet. Anmoder gjenlevende forelder om foreldreansvaret, imøtekommes anmodningen med mindre hensynet til hva som er best for barnet, taler imot det. Er det felles foreldreansvar, og dør begge foreldrene, kan andre anmode om foreldreansvaret. Statsforvaltningen tar avgjørelse om hvem som skal ha foreldreansvaret.

Forældreansvarsloven ble nylig endret ved at det er inntatt bestemmelser om foreldremyndighet etter dødsfall. I tilfeller der den ene forelder har forvoldt den annens død, og de hadde felles foreldreansvar eller den gjenlevende forelder hadde foreldreansvaret alene, skal statsforvaltningen ta avgjørelse om hvorvidt den gjenlevende fortsatt skal ha foreldreansvaret, eller om en annen skal få foreldreansvar. Hvis det i slike tilfeller var den avdøde forelder som hadde foreldreansvaret alene, kan den gjenlevende forelder og andre anmode om foreldreansvaret. Statsforvaltningen skal da ta avgjørelse.

Bestemmelsene som regulerer situasjonen der en forelder har forvoldt den andre forelders død, får anvendelse når det foreligger en overtredelse av straffelovens § 237 (drap), § 246, jf. § 245 (vold med døden til følge) eller § 250 (hensettelse i hjelpeløs tilstand). Bestemmelsene kan også få anvendelse ved medvirkning. Se veiledningen punkt 2.4.6.2. I lov om social service, jf. lovbekendtgørelse nr. 1284 af 17. november 2015 § 57 er det fastsatt at kommunalbestyrelsen «skal endvidere i fornødent omfang medvirke til, at der udpeges en egnet indehaver af forældremyndigheden, når Statsforvaltningen til brug for behandlingen af en sag efter forældreansvarslovens § 15 a, stk. 1, anmoder kommunalbestyrelsen herom.»

Dansk rett har ikke særskilte regler for foreldreansvar når en forelder utsetter sitt barn for vold eller overgrep. Det er opp til den andre forelder å starte en foreldremyndighetssak. Derimot ble følgende bestemmelse inntatt i dansk ekte-skapslov i 2014:

«§ 34. En ægtefælle har ret til skilsmisse, når den anden ægtefælle har udøvet forsættelig vold eller har udøvet seksuelt overgrep mod ægtefællen, mod ægtefællernes børn, mod ægtefællens eller ægtefællernes børns nærmeste pårørende, som ægtefællen eller ægtefællernes børn er knyttet til, eller mod andre børn.

Stk. 2. Anmodning om skilsmisse skal indgives inden 1 år efter, at ægtefællen er blevet vidende om handlingen, og inden 3 år efter, at den er begået.»

I *Sverige* fastsetter föräldrabalken (1949:381) at når en forelder dør og foreldrene ved dødsfallet hadde felles foreldreansvar, har den gjenlevende forelder foreldreansvaret alene. Om begge foreldre dør, skal domstolen etter underretning fra socialnämnden eller når forholdene ellers blir kjent, tildele foreldreansvaret til en eller to «særskilt förordnade vårdnadshavare». Om avdøde forelder hadde foreldreansvar alene, skal domstolen etter anmodning fra den gjenlevende eller etter underretning fra socialnämnden ta avgjørelse om at foreldreansvaret tildeles til den gjenlevende eller til andre. Domstolens avgjørelse treffes ut fra en vurdering av hva som er barnets beste. Se nærmere i 6 kap. 9 §.

Der finnes i svensk rett ikke særregler som regulerer de situasjoner hvor den ene forelder har forvoldt den annen forelders død. I situasjoner der en forelder utøver foreldreansvaret på en sånn måte at vedkommende gjør seg skyldig i misbruk eller forsømmelse eller på annen måte utøver

omsorg for barnet på en slik måte at det medfører fare for barnets helbred eller utvikling, kan domstolen etter anmodning fra de sosiale myndigheter treffe avgjørelse om å endre foreldreansvaret. Dette er regulert i föräldrabalken 6 kap. 7 §:

«7 § Om en förälder vid utövandet av vårdnaden om ett barn gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling, skall rätten besluta om ändring i vårdnaden.

Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad och gäller vad som sägs i första stycket en av dem, skall rätten anförtro vårdnaden åt den andra föräldern ensam. Brister också den föräldern i omsorgen om barnet på det sätt som sägs i första stycket, skall rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Står barnet under endast en förälders vårdnad, skall rätten i fall som avses i första stycket flytta över vårdnaden till den andra föräldern eller, om det är lämpligare, till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt denna paragraf prövas på talan av socialnämnden eller, utan särskilt yrkande, i mål om äkten-skapsskillnad mellan föräldrarna eller i andra mål enligt 5 §. Lag (1998:319).»

7.4 Forslaget i høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsnotatet flere endringer i barnelovens bestemmelser om foreldreansvar etter dødsfall. Mange av disse lovendringene var av lovteknisk karakter. Departementet foreslo også enkelte andre endringer. Flere av disse har et pedagogisk formål og innebærer en klargjøring av gjeldende rett.

Departementet foreslo å samle spesialbestemmelsene om domstolens behandling av saker om foreldreansvar etter dødsfall under et nytt avsnitt i barneloven kapittel 7.

Departementet foreslo videre en endring i barneloven § 38 om foreldreansvar etter dødsfall ved at paragrafen kun skal inneholde regler om når gjenlevende ved dødsfallet tildeles foreldreansvar direkte i kraft av loven. Bestemmelsen om dødsfallsmelding ble foreslått flyttet fra barneloven til skifteloven. Det ble også foreslått endringer i barneloven § 63 (ny § 64) ved at denne utformes som en hovedbestemmelse om behandling av saker for domstolen om foreldreansvar etter dødsfall. Spesi-

albestemmelsene som gjelder for tilfeller der ingen har foreldreansvar for barnet, og for tilfeller der en forelder har forvoldt den andres død, ble foreslått flyttet til egne paragrafer.

Departementet foreslo ikke å videreføre muligheten for andre til å reise sak for domstolen der gjenlevende bor sammen med barnet ved dødsfallet og tildeles foreldreansvaret direkte i kraft av loven.

Departementet foreslo videre å presisere at domstolen kan tildele foreldreansvar til en forelder også når han eller hun ikke har hatt dette fra før, og at det også kan fastsettes samvær mellom barnet og gjenlevende forelder som ikke får foreldreansvar.

Departementet foreslo å ta inn en ny bestemmelse om barnets beste, og samtidig ta ut av loven bestemmelsen i barneloven § 63 fjerde ledd som fastsetter at «[k]jem det berre eitt krav om å få foreldreansvaret, skal retten gå med på kravet, utan når det er fare for at barnet ikkje vil få forsvarleg stell og fostring, eller det vil lide skade på annan måte».

Når det gjelder vektlegging av avdødes ønsker om hvem som skal ha foreldreansvaret etter dødsfall, foreslo departementet at domstolen også kan vektlegge ønsker som ikke har kommet til uttrykk skriftlig.

Departementet foreslo dessuten å fastsette nærmere i loven når domstolen i forbindelse med en sak om foreldreansvar skal eller kan behandle og ta avgjørelse om hvem barnet skal bo fast sammen med og om samvær. Begrepet «omsorg» ble vurdert brukt for dette spesielle tilfellet i stedet for begrepet «fast bosted». Departementet foreslo at det fastsettes i barneloven at en avgjørelse om å tildele noen foreldreansvaret for et barn etter dødsfall, innebærer at den som tildeles foreldreansvaret også skal ha omsorgen for barnet. Departementet foreslo at når både gjenlevende og andre får foreldreansvaret, skal domstolen også ta avgjørelse om omsorgen for barnet. Dersom gjenlevende ikke får foreldreansvar, foreslo departementet at det fastsettes at domstolen kan ta avgjørelse om samvær. Departementet foreslo at det presiseres i loven at når domstolen tar en avgjørelse om å frata gjenlevende forelder foreldreansvaret fordi han eller hun er siktet eller tiltalt for å ha forvoldt den andre forelders død, skal gjenlevende ikke ha omsorgen for barnet, og det skal ikke være samvær mellom gjenlevende og barnet.

Departementet foreslo at det fastsettes i barneloven at domstolens avgjørelse om foreldreansvar etter dødsfall, og eventuelt om omsorg og samvær i den forbindelse, ikke kan endres ved en privatrettslig avtale. Endring må skje ved at det reises sak for domstolen.

Departementet foreslo videre at domstolens avgjørelse om foreldreansvar etter dødsfall skal treffes i dom. Departementet forutsatte at saksanlegg må skje ved stevning, og at det er barnelovens krav til stevning som skal gjelde i disse sakene. Forslaget om dom gjaldt ikke midlertidige avgjørelser der en forelder har forvoldt den andre forelders død, som treffes i kjennelse.

Departementet foreslo for øvrig at domstolen bør innhente uttalelse fra den kommunale barneverntjenesten der det trengs, før det tas avgjørelse. Videre ble det foreslått å utvide dagens plikt for domstolen til å melde fra til den kommunale barneverntjenesten dersom rettens avgjørelse innebærer at ingen har foreldreansvar for barnet, slik at domstolen også skal melde fra til fylkesmannen som vergemålsmyndighet.

Når det gjelder tilfeller der en forelder er siktet eller tiltalt for å ha forvoldt den andre forelders død, foreslo departementet at politiet, som i dag skal underrette tingretten, samtidig skal underrette barneverntjenesten. Dette ble foreslått regulert i politiregisterforskriften.

Departementet foreslo videre at det i barneloven foretas presiseringer knyttet til varigheten av slik midlertidig avgjørelse, og presiseringer av forholdet til barneloven § 38.

7.5 Høringsinstansenes syn

De høringsinstanser som uttaler seg om forslaget til endringer i bestemmelsene om foreldreansvar etter dødsfall, støtter hovedforslaget om å forenkle og klargjøre gjeldende rett. Dette gjelder *Asker og Bærum tingrett, Bergen kommune, Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker, Domstoladministrasjonen, Kongsberg og Eiker tingrett, Kristiansand tingrett, Norsk psykologforening, Oslo kommune, Private Barnehagers Landsforbund* og *Stine Sofies stiftelse*.

Noen få høringsinstanser har detaljmerknader knyttet til de enkelte forslag som er omtalt i forbindelse med departementets vurderinger og forslag nedenfor.

7.6 Departementets vurderinger og forslag

7.6.1 Lovtekniske endringer mv.

Departementet opprettholder forslaget i høringsnotatet om enkelte endringer av mer teknisk karakter i barnelovens bestemmelser om foreldreansvar etter dødsfall, som har et pedagogisk siktemål. Dette gjelder:

- Forslaget om å samle spesialbestemmelsene om domstolens behandling av saker om foreldreansvar etter dødsfall under et nytt avsnitt i barneloven kapittel 7. Forslaget vil bidra til å gjøre loven mer forståelig og tilgjengelig.
- Forslaget om en lovteknisk endring i barneloven § 38 om foreldreansvar etter dødsfall ved at paragrafen kun skal inneholde bestemmelser om når gjenlevende ved dødsfallet tildeles foreldreansvar direkte i kraft av loven.
- Forslaget om én hovedbestemmelse om domstolsbehandling av saker om foreldreansvar etter dødsfall, og at spesialbestemmelsene om når domstolen av eget tiltak skal ta til behandling sak om foreldreansvaret ved dødsfall, flyttes til egne paragrafer, jf. §§ 64 a flg. Reglene i hovedbestemmelsen gjelder etter forslaget så langt de passer også for disse tilfellene, det vil si der ingen har foreldreansvar for et barn, og der en forelder er siktet eller tiltalt for å ha forvoldt den andre forelders død. Forslaget vil klargjøre gjeldende rett om behandlingsmåten som gjelder for de aktuelle tilfellene.
- Forslaget om en endring i barneloven slik at domstolen kan tildele foreldreansvar til gjenlevende forelder også når han eller hun ikke har hatt dette fra før i situasjoner der flere ønsker foreldreansvaret etter dødsfall. Dette følger ikke direkte av dagens ordlyd i barneloven § 63.
- Forslaget om en egen paragraf om endring av avgjørelser om foreldreansvar mv. etter dødsfall. Forslaget har et pedagogisk siktemål.

Departementet følger i denne omgang ikke opp forslaget i høringsnotatet om å foreta presiseringer knyttet til varigheten av en midlertidig avgjørelse der en forelder er siktet eller tiltalt for å ha forvoldt den andre forelders død. Det samme gjelder forslaget om presiseringer av forholdet til barneloven § 38. Det har ikke kommet innspill i høringen til dette.

7.6.2 Når får gjenlevende foreldreansvaret uten at andre kan reise sak

Departementet opprettholder forslaget i høringsnotatet om en endring i barneloven ved at andres adgang til å reise sak om foreldreansvar etter dødsfall innskrenkes. Dette gjelder når gjenlevende unntaksvis bor sammen med barnet ved dødsfallet uten å ha foreldreansvar og tildeles dette direkte i kraft av loven etter barneloven § 38. Forslaget vil antakelig omfatte svært få tilfeller årlig.

Dersom barnet bor sammen med begge foreldre og den ene dør, får den gjenlevende foreldreansvaret alene etter gjeldende rett selv om bare avdøde hadde foreldreansvar, men andre kan da reise sak for å få foreldreansvar. Departementet forutsetter som nevnt i høringsnotatet at forelder i slike situasjoner normalt vil ha en nær relasjon til barnet og i praksis oppfylle de krav som stilles i barneloven § 30 til den som har foreldreansvar. Barneverntjenesten må ved behov følge opp barnet og gjenlevende forelder og foreta nærmere undersøkelser av saken.

Andre kan som før reise sak der gjenlevende forelder med foreldreansvar ikke bor sammen med barnet ved dødsfallet, uavhengig av om gjenlevende forelder har samvær eller ikke. Det ble ikke foreslått endringer på dette punkt, som kan omfatte ulikeartede tilfeller. Barnets beste gjelder, og etter barneloven § 63 tredje ledd skal det legges vekt på om gjenlevende ønsker foreldreansvaret.

Se lovutkastet til barneloven § 38 og § 64 og i merknadene til bestemmelsene i punkt 11.1.

Der en forelder har forvoldt den andre forelders død kan andre alltid reise saken, også når gjenlevende hadde foreldreansvar alene ved dødsfallet. Se punkt 7.6.6.

7.6.3 Rammene for domstolens avgjørelse om foreldreansvar mv.

7.6.3.1 Fastsettelse av fast bosted og samvær

Departementet opprettholder forslaget i høringsnotatet om en endring i barneloven slik at det fastsettes nærmere i loven når domstolen i forbindelse med en sak om foreldreansvar etter dødsfall også skal eller kan behandle og ta avgjørelse om fast bosted og samvær. Departementets forslag vil avklare gjeldende rett, og bidra til at loven blir mer klar, forståelig og tilgjengelig.

Departementet viser til at loven primært regulerer foreldreansvaret etter dødsfall. Overskriften i barneloven § 63 er «foreldreansvar», mens første

ledd regulerer når andre kan reise sak om foreldreansvar etter dødsfall der det også går fram at det kan kreves å få bo fast med barnet. Barneloven § 63 har ingen uttrykkelig hjemmel for å fastsette samvær mellom barnet og en gjenlevende som ikke får foreldreansvar for barnet, eller der barnet av andre grunner ikke skal bo sammen med gjenlevende.

Høyesterett har avgjort to saker av interesse her. Rt. 2011 side 1439, gjelder sak om foreldreansvar og fast bosted for et barn etter at moren døde. Høyesterett viste til at partene var enige om en samværsavtale, men gikk ikke nærmere inn på grunnlaget for dette:

«Partene er enige om at biologisk far bør ha *samværsrett* og om omfanget av denne. Den sakkyndige har tilrådd at samværsordningen i det vesentlige videreføres, men slik at helgesamværet utvides med en dag. Denne ordning, som partene er enige om, synes hensiktsmessig slik forholdene nå er.»

Høyesterett fastsatte en detaljert samværsordning for biologisk far A. Rt. 2000 side 1460 gjelder et tilfelle der både barnets far A og avdødes søster B og svoger C krevet foreldreansvar etter dødsfall. Barnets far, som ikke bare var biologisk far, men også ansett for å være barnets sosiale forelder, ble tilkjent foreldreansvaret (alene) og omsorgen. Høyesterett viste ikke til det rettslige grunnlaget for samværsrett, men fastsatte samværsrett for både B og C:

«Jeg ser det som vesentlig at samværsretten sikrer D en mulighet til fortsatt kontakt med sin mors familie og med sine kusiner, og etter min mening bør både B og C ha samværsrett med D. Jeg viser ellers til at de sakkyndige i sin rapport har anbefalt at samværsordningen tas opp til vurdering når D begynner på skolen.»

Departementet mener at lovens ordlyd og nevnte dommer tilsier at det bør klargjøres i barneloven hvordan barneloven skal anvendes når det gjelder spørsmål om fast bosted og/eller samvær i forbindelse med en sak for domstolen om foreldreansvar etter dødsfall. Det foreslås fastsatt at når flere (typisk både gjenlevende forelder og andre) får foreldreansvar, skal domstolen også ta avgjørelse om hvem barnet skal bo fast sammen med. Forslaget innebærer en plikt for domstolen i denne situasjonen, til forskjell fra det som gjelder i dag. Når det gjelder samvær, foreslår departementet at det presiseres i barnelovens bestemmelse om for-

eldreansvar etter dødsfall, at domstolen også kan ta avgjørelse om samvær for gjenlevende, noe som i dag ikke er uttrykkelig regulert. Når det gjelder andres rett til samvær etter dødsfall, er dette regulert i barneloven § 45 første ledd. Etter barneloven § 45 kan slektninger til barnet eller andre som er nært knyttet til barnet, kreve samvær når den ene eller begge foreldre er døde. Backer (2008) side 412 viser til at samværsrett etter § 45 første ledd kan fastsettes av retten i en egen sak eller i en sak om foreldreansvaret etter § 38, jf. § 63.

Barnets beste gjelder for rettens avgjørelse. Dette gjelder både spørsmål om foreldreansvar, omsorg og samvær. Departementet legger til grunn at domstolen tar hensyn til barnets rett til å uttale seg og formidle sitt syn.

Se lovutkastet til barneloven § 64 og merkna- den til bestemmelsen i punkt 11.1.

Departementet foreslår også at det presiseres i barneloven om rettens midlertidige avgjørelse når en forelder har forvoldt den andre forelders død, og foreldreansvaret fratras, at så lenge avgjørelsen gjelder skal gjenlevende ikke ha omsorgen for barnet og det skal ikke være samvær mellom gjenlevende og barnet. Departementet viser til at det følger av barnelovens systematikk at forelder ikke vil kunne ha barnet boende fast hos seg når han eller hun ikke har foreldreansvar. Dette er en midlertidig avgjørelse som gjelder inntil det tas en endelig avgjørelse, og gjenlevende kan her reise saken for å få vurdert spørsmål om foreldreansvar mv.

Se lovutkastet til barneloven § 64 b og merkna- den til bestemmelsen i punkt 11.1.

7.6.4 Nærmere om domstolens behandling mv.

Nedenfor omtales problemstillinger knyttet til behandlingsmåten i domstolen av saker om foreldreansvar etter dødsfall. Videre behandles spørsmål om barnets beste og den avdødes ønsker.

Rettens avgjørelse treffes i dom

Departementet opprettholder forslaget i høringsnotatet om en endring i barneloven slik at domstolens avgjørelser skal treffes ved dom.

Etter gjeldende rett skal en avgjørelse om foreldreansvar etter dødsfall treffes i kjennelse som kan ankes. Det gjelder imidlertid ikke et slikt formkrav for de særlige tilfeller som i dag er regulert i barneloven § 63 fjerde ledd (ingen har foreldreansvar for barnet), der det framgår at domstolen skal «gå med

på kravet der det bare fremmes ett krav» (forutsatt at visse minimumsbetingelser er oppfylt). Det følger imidlertid av tredje punktum at avslag skal treffes i kjennelse som kan ankes.

I Ot.prp. nr. 74 (2005–2006) Om lov om endringer i tvisteloven (endringer i straffeprosessloven og andre lover) ble det uttalt at det er ønskelig at avsluttende realitetsavgjørelser i alle instanser treffes ved dom. Endringen som foreslås er i tråd med nevnte proposisjon. Endringen vil også tydeliggjøre hvilke prosessregler som gjelder ved anke, noe som tidligere var uklart, jf. proposisjonen punkt 8.2.

Departementet legger til grunn at det er behov for en tydeligere regulering av hvilke formkrav som gjelder. Det vises dessuten til merkna-dene ovenfor om at avsluttende realitetsavgjørelser i alle instanser bør treffes ved dom.

Departementet foreslo i høringsnotatet ingen endringer når det gjelder midlertidig avgjørelse der en forelder har forvoldt den andre forelders død. Slike midlertidige avgjørelser treffes ved kjennelse. Dette er også i tråd med barneloven § 60 om midlertidige avgjørelser.

Når det nå stilles krav om dom, følger utgangspunktet om muntlig forhandling av tvistelovens bestemmelser i § 9-14, jf. barneloven § 59 tredje ledd. Departementet opprettholder derfor forslaget i høringsnotatet om en endring i barneloven ved at bestemmelsen i § 63 tredje ledd om at «retten skal til vanleg kalle inn til munnleg forhandling før det vert teke avgjerd», ikke videreføres.

Se lovutkastet til barnevernloven § 64 og merknaden til bestemmelsen i punkt 11.1.

Styrket barneperspektiv

Departementet opprettholder forslaget om å ta ut av loven bestemmelsen som fastsetter at «[k]jem det berre eitt krav om å få foreldreansvaret, skal retten gå med på kravet, utan når det er fare for at barnet ikkje vil få forsvarleg stell og fostring, eller det vil lide skade på annan måte». Departementet opprettholder ikke forslaget om å innta en ny bestemmelse om barnets beste, jf. barneloven § 48. Henvisningen til barneloven § 31 i barneloven § 63 femte ledd foreslås heller ikke videreført. Både barneloven § 48 og barneloven § 31 har et generelt virkeområde. Det anses derfor ikke nødvendig å gjenta i bestemmelsen om behandlingen av saker om foreldreansvar mv. etter dødsfall at disse skal gjelde.

Forslaget klargjør gjeldende rett, og kan innebære en viss realitetsendring. Det vises til barneloven § 48 om at avgjørelser om foreldreansvar

mv. først og fremst skal rette seg etter det som er best for barnet. Det vises også til at det følger av FNs barnekonvensjon artikkel 3 nr. 1 at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved alle handlinger som berører barn. Avgjørelsen og saksbehandlingen av saker om foreldreansvar etter dødsfall må være i tråd med dette grunnvilkåret.

Se lovutkastet til barneloven § 64 og merkna-den til bestemmelsen i punkt 11.1.

Avdødes ønsker. Krav om skriftlighet tas ut

Departementet opprettholder forslaget i høringsnotatet om en endring slik at kravet om skriftlighet når det gjelder avdødes ønsker om hvem som skal ha foreldreansvaret etter dødsfall, tas ut av bestemmelsen.

Departementet viser til at det kan være behov for mer fleksible og tidsriktige bestemmelser på dette punkt. Opplysninger om avdødes ønsker kan være viktige for å opplyse saken best mulig for domstolen, særlig når det gjelder barnets behov og barnets beste. Det bør være opp til domstolen å foreta en vurdering av relevans og vekt når det gjelder avdødes eventuelle ønsker. Hvordan ønskene har kommet til uttrykk, kan være momenter som inngår i en slik vurdering.

Se lovutkastet til barneloven § 64 og merkna-den til bestemmelsen i punkt 11.1.

Innhente «fråsegner» fra den kommunale barneverntjenesten

Departementet opprettholder forslaget i høringsnotatet om at det fastsettes at domstolen bør innhente uttalelse fra den kommunale barneverntjenesten der det trengs, før det tas avgjørelse. Forslaget klargjør gjeldende rett.

Departementet viser til at det følger av barneloven bestemmelser om avgjørelser under saksforberedelsen i barneloven § 61 første ledd nr. 6 at domstolen bør innhente fråsegner fra «barnevernet og sosialtjenesten» der det trengs. Barneloven § 61 fastsetter særlige saksbehandlingsregler for foreldretvister for domstolen. Saksbehandlingsreglene i barneloven gjelder i saker etter barneloven § 63 (om rettens behandling av saker om foreldreansvar etter dødsfall) så langt de passer. Dette følger av Ot.prp. nr. 29 (2002–2003) punkt 16.1, merknaden til bestemmelsen. Det følger dessuten av barneloven § 63 åttende ledd at domstolen skal melde fra til barneverntjenesten dersom rettens avgjørelse innebærer at ingen får foreldreansvar for barnet. Se nærmere nedenfor.

Departementet mener at saker der domstolen skal behandle en sak om foreldreansvar etter dødsfall, kan være av en slik karakter at den kommunale barneverntjenesten bør inn i saken før domstolen tar stilling. Departementet foreslår derfor at det reguleres særskilt at domstolen «bør» innhente «fråsegner» (uttalelse) fra den kommunale barneverntjenesten der det trengs, før det tas avgjørelse. Dette vil gi en klar retningslinje for domstolen om at slik innhenting må vurderes og også som regel bør skje. Bestemmelsen skal tolkes på samme måte som barneloven § 61 første ledd nr. 6. Departementet legger til grunn at dette gjelder svært få saker årlig. Sakene vil kunne gjelde familier der barneverntjenesten allerede har vært inne, eller saker der barneverntjenestens syn bør innhentes.

Departementet legger til at domstolen etter barneloven § 61 første ledd nr. 6 også kan innhente uttalelse fra sosialtjenesten.

Se lovutkastet til barneloven § 64 og merkna- den til bestemmelsen i punkt 11.1.

Meldeplikt til den kommunale barneverntjenesten og fylkesmannen

Departementet opprettholder forslaget i høringsnotatet om en endring slik at domstolens plikt til å melde fra når dommen fører til at ingen har foreldreansvar for barnet, utvides. Forslaget innebærer at det ikke bare skal meldes fra til barneverntjenesten i slike situasjoner, men også til fylkesmannen som vergemålsmyndighet.

Fylkesmannen i Oslo og Akershus uttaler:

«Vi ser svært positivt på at det i notatet er foreslått at melding til fylkesmannen skal sendes i alle tilfeller hvor den mindreårige står uten en person med foreldreansvar.»

Statens sivilrettsforvaltning uttaler:

«Statens sivilrettsforvaltning slutter seg til forslaget om at retten skal gi melding til Fylkesmannen dersom rettens avgjørelse innebærer at ingen har foreldreansvar for barnet. Etter vår oppfatning vil forslaget tydeliggjøre at det er Fylkesmannen som lokal vergemålsmyndighet som har ansvar for å oppnevne verge. Statens sivilrettsforvaltning er også av den oppfatning at det vil være ressursbesparende at underretning sendes direkte til Fylkesmannen i stedet for at det formidles via den kommunale barneverntjeneste. Departementet bør i denne forbindelse vurdere om

det kan være hensiktsmessig å innta henvisninger til vergemålsloven § 6 i barneloven, eventuelt i relevant forskrift, rundskriv, retningslinjer eller lignende. På vergemålsfeltet kan en mulig praktisk konsekvens av forslaget i punkt 9.2.2.4 være at det blir nødvendig å avklare behovet for kommunikasjon mellom den kommunale barneverntjenesten og Fylkesmannen nærmere. Statens sivilrettsforvaltning legger til grunn at de økonomiske og administrative konsekvensene av å foreta slike avklaringer vil være begrenset.»

Etter barneloven § 63 åttende ledd skal domstolen gi melding til barneverntjenesten hvis ingen har meldt seg for å overta foreldreansvaret, eller hvis domstolen gir avslag på alle krav om foreldreansvaret. Videre fastsettes at barneverntjenesten skal plassere barnet etter reglene i barnevernloven.

Departementets forslag om at domstolen skal gi melding til fylkesmannen sikrer at meldingen også går til den myndigheten som har ansvar for oppnevning av verge. Underretningen skal sendes direkte til lokal vergemålsmyndighet, jf. lov 26. mars 2010 nr. 9 om vergemål (vergemålsloven) § 6, og ikke via barneverntjenesten. Fylkesmannen har plikt til å oppnevne verge for barnet der ingen har foreldreansvar, jf. vergemålsloven § 16.

Departementet legger til grunn at det kan være behov for kontakt mellom barneverntjenesten og fylkesmannen i slike saker. Tauskapsplikten er ikke til hinder for nødvendig samarbeid mellom barneverntjenesten og vergemålsmyndigheten.

For øvrig forutsetter departementet at domstolen kontakter barneverntjenesten dersom den tar en sak til behandling og det er grunn til å tro at barnet ikke vil få nødvendig omsorg. Det kan være behov for at den kommunale barneverntjenesten tar hånd om barnet også før domstolen treffer en avgjørelse.

Se lovutkastet til barneloven § 64 og merkna- den til bestemmelsen i punkt 11.1.

7.6.5 Særlig om saker der ingen har foreldreansvar for barnet

Dødsfallsmelding

Departementet opprettholder forslaget i høringsnotatet om en endring i barneloven slik at bestemmelsen om dødsfallsmelding tas ut av barnelovens bestemmelse om når retten av eget tiltak (ex officio) skal ta til behandling sak om foreldre-

ansvar der ingen har foreldreansvaret for barnet etter dødsfall. Departementet foreslår at bestemmelsen om dødsfallsmelding tas ut av barneloven, og reguleres i skifteloven § 12 a om dødsfallsmelding. Departementet viser til at underretning i form av dødsfallsmelding, regulert i skifteloven, utløser plikt for retten til å ta til behandling sak om foreldreansvar når ingen har foreldreansvar for barnet.

Fører dødsfallet til at ingen har foreldreansvaret for et barn, skal lensmannen eller tingretten få opplysning om det i dødsfallsmeldingen, jf. barneloven § 38 tredje ledd første punktum. Det er den avdøde nærmeste slektninger, ektefellen eller andre som har vært til stede, som etter skifteloven § 12 a skal gi melding om dødsfall til namsmannen eller lensmannen eller til tingretten, og det er naturlig i den forbindelse å lovfeste der at dersom et dødsfall fører til at ingen lenger har foreldreansvaret for et barn, skal det opplyses om dette. Retten skal etter barneloven § 38 tredje ledd andre punktum ta avgjørelse om foreldreansvaret etter reglene i barneloven § 63. I forbindelse med forslaget om å tydeliggjøre når domstolen av eget tiltak skal ta til behandling sak om foreldreansvar der ingen har foreldreansvaret for barnet, særlig der en forelder har forvoldt den andre forelders død, forutsettes det i Ot.prp. nr. 103 (2004–2005) side 39 andre spalte at domstolen etter daværende § 63 «kan ta saken til behandling ved opplysning i dødsfallsmeldingen, uten stevning, og de som ønsker foreldreansvaret kan komme med en formløs begjæring om dette. [...] Departementet foreslår at dette kommer til uttrykk i § 38 tredje ledd, slik at det framgår at tingretten skal ta sak om foreldreansvar til behandling i slike tilfeller.»

Departementet viser til at det er den døde nærmeste slektninger, ektefellen eller andre som har vært til stede, som plikter å gi dødsfallsmelding etter skifteloven. Disse skal «på forlangende opplyse det han vet om formuesstillingen og slektskapsforholdene til den døde, samt om andre forhold av betydning for skiftet.»

Når det gjelder endring i skifteloven, ble det i høringsnotatet foreslått at den døde nærmeste slektninger, ektefellen eller andre som har vært til stede, straks skal gi melding til lensmannen, namsfogden eller politistasjon med sivile rettspleieoppgaver eller til tingretten.

Se lovutkastet til barneloven § 64 a og merknaden til bestemmelsen i punkt 11.1, og lovutkastet til skifteloven § 12 a og merknaden til bestemmelsen i punkt 11.2.

Saker med tilknytning til utlandet

Departementet viser til merknadene i høringsnotatet om at det i situasjoner der ingen ser ut til å ha foreldreansvar for barnet og domstolen vurderer om sak om foreldreansvar skal tas opp til behandling, må ses hen til om barnet har omsorgspersoner i utlandet. Domstolen må her undersøke om noen har foreldreansvar for barnet etter utenlandsk lov som skal legges til grunn i Norge. Rettens plikt gjelder når ingen har foreldreansvar for et barn. I saker med tilknytning til utlandet kan tilfellet være at barnet tilsynelatende er uten noen med foreldreansvar, mens det er spørsmål om noen utenfor Norge likevel kan ha foreldreansvar for barnet. Se nærmere i barneloven §§ 84 a og 84 b, jf. lov 4. september 2015 nr. 85 om Haagkonvensjonen 1996. Barneloven og internasjonale forpliktelser må tas i betraktning når det gjelder spørsmål om foreldreansvar etter dødsfall.

Dersom barnet er uten omsorg her i landet, må saken håndteres av barneverntjenesten, og ved behov må det oppnevnes verge for barnet.

Domstolens behandling av saken forutsetter at norske myndigheter har jurisdiksjon, jf. barneloven § 82.

Se lovutkastet til barneloven § 64 a og merknaden til bestemmelsen i punkt 11.1.

7.6.6 Særlig om saker der en forelder har forvoldt den andres død

Politiets underretning til tingretten

Departementet viser til at når det er tatt en midlertidig avgjørelse etter barneloven § 60 a, følger det av andre ledd andre punktum at «[e]r det ikkje teke ut søksmål innan seks månader etter at siktninga eller tiltala er fråfallen eller dom i straffesaka er rettskraftig, skal tingretten ta ny avgjerd om foreldreansvaret». Det vil si at domstolen av eget tiltak skal ta sak om foreldreansvar opp til ny behandling etter barneloven § 63 dersom det ikke tas ut søksmål innen en bestemt frist, jf. Ot.prp. nr. 103 (2004–2005) punkt 5.6.4 og punkt 10, merknaden til barneloven § 60 a. Backer (2008) side 544 skriver at andre ledd gjør det klart at en avgjørelse etter barneloven § 60 a bare skal gjelde foreløpig fram til endelig avgjørelse etter § 63, og setter i utgangspunktet en tidsfrist på seks måneder for avklaring etter at straffesaken mot den gjenlevende forelderen er avsluttet.

Asker og Bærum tingrett opplyser i sitt høringsvar at domstolen sjelden vil ha kunnskap om når politiet frafaller siktelse eller tiltale eller når straf-

fedommen mot gjenlevende er rettskraftig, og foreslår derfor at politiet også skal underrette om frafalt siktelse eller tiltale og om rettskraft. Departementet viser til politiets underretningsplikt i politiregisterforskriften § 10-4, og er enig i at det kan vurderes en endring for å sikre at domstolen fanger opp tilfeller hvor den av eget tiltak skal ta endelig avgjørelse. Departementet vil i samråd med Justis- og beredskapsdepartementet se nærmere på om det bør gjøres endringer i bestemmelsen.

Departementet foreslo i høringen for øvrig at domstolen skal ta endelig avgjørelse uten ugrunnet opphold. Et slikt krav knyttes til tidspunktet for når domstolen blir kjent med at ingen har reist sak innen fristen for dette.

Se lovutkastet til barneloven § 64 c og merkna- den til bestemmelsen i punkt 11.1.

Politiets underretning til barneverntjenesten

Departementet viser til at det i høringsnotatet ble foreslått at politiet, i tillegg til å underrette tingretten, også skal underrette barneverntjenesten når en forelder siktes eller tiltales for å ha forvoldt den andre forelders død. Det ble foreslått i høringsnotatet at politiregisterforskriften § 10-4 endres på dette punkt.

Departementet viser til at det følger av politi- registerforskriften § 10-4 at politiet straks skal underrette tingretten dersom gjenlevende forel- der siktes eller tiltales for å ha forvoldt den andre forelders død. Når det gjelder underretning til barneverntjenesten, vises til at det følger av politi- registerforskriften § 10-3 at dersom politiet får kjennskap til eller mistanke om at barn mishand- les av foreldre, foresatte eller andre som barnet bor sammen med, skal det straks gis underret- ning om dette til kommunens barneverntjeneste. Tilsvarende gjelder når politiet får kjennskap til eller mistanke om at barnet har vært utsatt for seksuallovbrudd fra en av de nevnte personer. Det ble lagt til grunn i høringsnotatet at det likevel kan være behov for å regulere politiets underret- ningsplikt til barneverntjenesten særskilt når det gjelder de tilfeller der en forelder siktes eller tilta- les for forsettlig å ha forvoldt den annen forelders død, og det kan ses nærmere på dette.

7.6.7 Særlig om lovvalg

Departementet opprettholder forslaget i hørings- notatet om lovvalg. Det foreslås å endre barne- loven § 84 a første ledd første punktum slik at det inntas en henvisning til barneloven § 38 om forel- dreansvar etter dødsfall, om tildeling av foreldre- ansvar til gjenlevende forelder i kraft av loven.

Det foreligger internasjonale forpliktelser ved- rørende jurisdiksjon, lovvalg og anerkjennelse når det gjelder foreldreansvar som følge av Norges ratifikasjon av Haagkonvensjonen 1996.

Lovvalget når det gjelder foreldreansvar etter dødsfall er i dag ikke regulert i barneloven. Det framgår av Prop. 102 LS (2014–2015) punkt 13.2, merknaden til bestemmelsen, at barneloven § 84 a om lovvalg for foreldreansvar etter loven ikke er nødvendig for å ratifisere, men lovfestingen bidrar til en best mulig tilpasning til konvensjonen. Det ble der også vist til at endringen har et pedago- gisk siktemål. Det samme gjør seg gjeldende her når det nå foreslås at det i barneloven § 84 a inntas en henvisning til barneloven § 38.

Lovvalgsregelen i barneloven § 84 a første ledd innebærer at barneloven § 38 om tildeling av foreldreansvar i kraft av loven, vil gjelde når ingen har foreldreansvar for barnet som følge av et dødsfall som finner sted etter at barnet har fått vanlig bosted i Norge.

Når det gjelder avgjørelser om foreldreansvar etter dødsfall, medfører ikke de foreslåtte endringene behov for lovendringer med hensyn til jurisdiksjon. Barneloven § 82 om jurisdiksjon gjel- der avgjørelser om foreldreansvar, flytting med barnet ut av landet, fast bosted og samvær. Den gjelder også for saker om foreldreansvar etter dødsfall. Se Backer (2008) side 761. Jurisdiksjons- bestemmelsen gjelder dermed også for avgjøre- lser som domstolen tar om foreldreansvar etter dødsfall. Dette betyr at domstolen i Norge kan ta avgjørelser når barnet har vanlig bosted her i lan- det, mens det kan tas midlertidig avgjørelse når barnet har opphold her. Etter barneloven § 82 tredje ledd vil konvensjoner som Norge er bundet av supplere og gå foran de norske jurisdiksjonsre- glene dersom annet følger av slike internasjonale forpliktelser.

Se lovutkastet til barneloven § 84 a og merkna- den til bestemmelsen i punkt 11.1.

8 Sak om foreldreansvar når forelder i utlandet ikke kan oppspores

8.1 Innledning

Departementet foreslår en endring i barneloven som presiserer at en forelder kan reise sak om foreldreansvar når det er uråd å komme fram til en avtale fordi den andre forelder ikke bor her i landet og ikke lar seg oppspore. Det gjelder i dag et krav om at det skal foreligge en uenighet for å reise saken, og endringen gjør det klart at det kan reises sak også i de aktuelle tilfellene. Se punkt 8.6.

8.2 Gjeldende rett

Hvem som har foreldreansvar for barnet er fastsatt i barneloven §§ 34 og 35. Se også barneloven § 39 om registrering av avtaler om foreldreansvar. Jurisdiksjon, lovvalg og anerkjennelse når det gjelder foreldreansvar reguleres av Haagkonvensjonen 1996 som Norge er bundet av. Barneloven §§ 34, 35 og 39 gjelder for barn som har vanlig bosted i Norge, jf. barneloven § 84 a. Etter barneloven § 84 a skal dessuten foreldreansvar eller tilsvarende myndighetsforhold etter loven i en stat der barnet tidligere hadde vanlig bosted, legges til grunn i Norge når dette følger av Haagkonvensjonen 1996 artikkel 16 nr. 3. Avgjørelser om foreldreansvar eller tilsvarende myndighetsforhold fastsatt i en konvensjonssat, anerkjennes i andre konvensjonsstater, jf. konvensjonen artikkel 23 flg. og barneloven § 84 b.

Foreldre kan i dag reise sak om foreldreansvar etter barneloven § 56 når de er uenige om foreldreansvaret. Barneloven § 56 lyder:

«§ 56. Vilkår for å reise sak

Er foreldre usamde om kven som skal ha foreldreansvar, kven barnet skal bu fast saman med, eller samvær, kan kvar av dei reise sak for retten. Sak om flytting med barnet ut av landet kan reisast av forelder med foreldreansvar eller av forelder som samstundes reiser sak om foreldreansvar. Andre enn foreldre kan reise sak når vilkåra etter §§ 45 eller 63 er oppfylde.

Eit vilkår for å reise sak etter første stykket er at foreldre kan leggje fram gyldig meklingsattest.»

Det er et lovfestet vilkår at foreldrene er «usamde». Backer (2008) side 496 skriver at saksanlegg forutsetter at foreldrene er uenige, og at «[e]r de enige, er det ikke noe behov for domstolsbehandling.» Backer skriver videre på side 497 at bestemmelsen «gjelder uansett hva slags samliv det er eller har vært mellom foreldrene. Sin hovedsaklige betydning har bestemmelsen etter et samlivsbrudd.»

Etter barneloven reises sak ved å inngi stevning til domstolen, jf. barneloven § 58. Se nærmere i punkt 3.3.

For øvrig gjelder tvistelovens regler, jf. barneloven § 59 tredje ledd.

8.3 Dansk og svensk rett

I *Danmark* kan statsforvaltningen ta en midlertidig avgjørelse når en eller begge med foreldreansvar for barnet er forhindret i å utøve sine plikter og beføyelser som innehaver av foreldreansvaret. Det kan være på grunn av fravær eller sykdom, og bestemmelsen brukes for eksempel i forhold til enslige mindreårige flyktningebarn.

Forældreansvarsloven § 28 lyder:

«§ 28. Er indehaveren eller begge indehavere af forældremyndigheden forhindret i at træffe bestemmelse om barnets personlige forhold, afgør statsforvaltningen, hvem forældremyndigheden skal tilkomme, så længe forhindringen varer.»

I *Sverige* skal retten etter föräldrabalken 6 kap. 5 § ta avgjørelse om foreldreansvaret når en eller begge foreldre vil endre foreldreansvaret:

«5 § Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och vill någon av dem få

ändring i vårdnaden, skall rätten besluta att vårdnaden skall vara gemensam eller anförtro vårdnaden åt en av föräldrarna.»

Etter föräldrabalken 6 kap. 8 a § første ledd kan domstolen der foreldrene har foreldreansvaret sammen for et barn og en av dem er varig forhindret fra å utøve foreldreansvaret, overføre foreldreansvaret til den andre forelder alene. Gjelder hindringen begge, kan domstolen overføre foreldreansvaret til en eller to «særskilt förordnade vårdnadshavare»:

«8 a § Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad och är en av dem varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden, skall rätten anförtro vårdnaden åt den andra föräldern ensam. Om hindret gäller båda föräldrarna, skall rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.»

8.4 Forslaget i høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsnotatet en endring i barnelovens bestemmelse om forelders rett til å reise sak om foreldreansvar som presiserer at en forelder har adgang til å reise sak om foreldreansvar når det er uråd å komme fram til en avtale fordi den andre forelder ikke bor her i landet og ikke lar seg oppspore. Bakgrunnen for dette var behovet i enkelte saker med tilknytning til utlandet. I lovutkastet ble dette formulert slik:

«Ein forelder kan også reise sak om foreldreansvar når det er uråd å kome fram til ei avtale fordi den andre forelder ikkje bur her i landet og ikkje lar seg oppspore [eventuelt også: eller det vil være en urimelig byrde å inngå avtale med forelder i utlandet].»

Det ble vist til at forelders rett til å reise sak om foreldreansvar, fast bosted og samvær forutsetter at foreldrene er uenige. Departementet viste til at det kan være behov for en fastsettelse av foreldreansvaret også når en forelder bor i utlandet, og det ikke er mulig å få oppsporet vedkommende for å få inngått avtale. Det ble uttalt i høringsnotatet at dagens ordlyd i barneloven § 56 ikke med rimelighet kan sies å innbefatte en adgang til å reise sak i slike tilfeller.

I høringsnotatet viste departementet til at Haagkonvensjonen og lov om Haagkonvensjonen 1996 som trådte i kraft 1. juli 2016, jf. de nye bestemmelsene i barneloven §§ 84 a og 84 b om

rettsvalg for foreldreansvar og tilsvarende myndighetsforhold og om anerkjennelse av avgjørelser om dette. De forpliktelser som følger av Norges tilslutning til Haagkonvensjonen 1996, innebærer at det i mindre grad enn før kan legges til grunn at en forelder som kommer alene med et barn, har foreldreansvar alene for barnet.

Departementet la til grunn at det bør være en adgang til å reise sak i den aktuelle situasjonen, for eksempel for å kunne ta beslutninger på vegne av barnet eller representere barnet.

Det ble presisert i forslaget at vilkåret om gyldig meklingsattest gjelder. Det ble også vist til at etter forskrift 18. desember 2006 nr. 1478 om mekling etter ekteskapsloven og barneloven § 7 andre ledd tredje punktum kreves ikke mekling for den forelder som bor i utlandet. Den forelder som ønsker å reise sak må dermed møte til mekling alene.

Departementet foreslo også enkelte endringer av teknisk karakter, som har et pedagogisk siktemål, slik at barneloven § 56 kun regulerer foreldres rett til å reise sak, mens henvisningene til barneloven §§ 45 og 63 tas ut idet de gjelder andres rett til å reise sak i særlige tilfeller. Det ble vist til at forslaget også klargjør gjeldende rett om at meklingsplikten bare gjelder for foreldre.

8.5 Høringsinstansenes syn

Enkelte høringsinstanser uttaler seg om forslaget til endringer i barneloven § 56. De som uttaler seg, støtter forslaget eller har detaljmerknader. Ingen av de høringsinstanser som uttaler seg, er imot forslaget.

Kristiansand tingrett uttaler:

«Kristiansand tingrett er positiv til den foreslåtte endringen i § 56. Det er et økende antall saker med denne problemstillingen, og det er viktig at regelverket sørger for praktiske, effektive, løsninger knyttet til utøvelse av foreldreansvaret, av hensyn til barna.»

UDI uttaler blant annet følgende:

«Hvem som har foreldreansvaret er av stor betydning for barnet og barnets rettstilstand i Norge. Det er derfor viktig at foreldreansvaret er avklart og at hvem som har foreldreansvaret er registrert i Det sentrale folkeregister, slik at offentlige myndigheter og andre kan forholde seg til rette vedkommende i saker som berører barnet.»

Justis- og beredskapsdepartementet uttaler følgende:

«Til forslaget om endring av barneloven § 56 bemerkes at det bør inntas i forarbeidene hvilke typetilfeller den foreslåtte regel i første ledd andre punktum skal omfatte. Dette gjelder særlig begrepet «urimelig byrde å inngå avtale med forelder i utlandet». Slik vi forstår forslaget er dette ment å omfatte tilfeller hvor forelderen har unnlatt å imøtekomme henvendelser om samarbeid og således utvist manglende vilje til å komme frem til en avtale. Disse forhold bør utdypes nærmere i forarbeidene.»

Utenriksdepartementet er i sitt høringssvar opptatt av konsekvenser for tilfeller der den forelderen som bor i utlandet, ikke har ønsket å flytte:

«Endringen er fornuftig, men det er viktig å være oppmerksom på hvilke konsekvenser denne endringen vil kunne få for tilfeller der den forelderen som bor i utlandet ikke har ønsket å flytte, men har vært tvunget til det som følge av samlivsbrudd og påfølgende tap av retten til opphold i Norge. I disse tilfellene vil det ofte være far som bor i Norge med barna, mens mor har blitt tvunget til å flytte tilbake til opprinnelseslandet.

Det er naturligvis viktig i disse situasjonene at man legger til rette for praktisk løsning for den forelderen som skal fortsette å ha omsorg for barna. Det er imidlertid viktig at domstolen stiller strenge krav til dokumentasjon av forsøk på å komme i kontakt med den forelderen som bor i utlandet. En avgjørelse om foreldreansvar fra en norsk domstol vil i praksis gjøre det umulig for den forelderen som ufrivillig bor i utlandet til å holde kontakt med barna. Det foreslås derfor at det presiseres i kommentarene til § 56 at det må utvises særlig varsomhet i disse tilfellene.»

Noen høringsinstanser mener at det bør gjøres unntak fra kravet om mekling. Dette gjelder *UDI*, og *Asker og Bærum tingrett* som uttaler:

«Vi har ingen bemerkninger til en lovendring som presiserer at det er adgang til å reise sak om foreldreansvar, dersom den andre forelder i utlandet ikke kan oppspores. Vi har tidligere fått opplyst at en avtale om foreldreansvar må inngås på norsk territorium (i Norge eller på norsk ambassade) for å godkjennes av folkere-

gistermyndigheten. En avtale inngått i utlandet får derfor ikke nødvendigvis betydning for barnets rettsstilling. Adgang til å reise sak for domstolen i slike tilfeller er derfor ikke upraktisk.

Vi ber imidlertid departementet vurdere å gjøre unntak fra kravet til mekling i slike tilfeller. Når den andre forelder ikke kan oppspores, synes ikke mekling ved familievernkontoret som en hensiktsmessig bruk av tid og ressurser.»

Kongsberg og Eiker tingrett viser til at forkynning burde vært omtalt:

«Slike saker vil kunne ha stor praktisk betydning, særlig når det gjelder å få foreldreansvaret alene. Det problematiseres imidlertid ikke noe rundt forkynning av slike saker. Denne problemstillingen bør i det minste nevnes i forbindelse med innføring av en slik regel.»

Detaljmerknader knyttet til de enkelte forslag er omtalt i forbindelse med departementets vurderinger og forslag nedenfor.

8.6 Departementets vurderinger og forslag

8.6.1 Lovtekniske endringer

Departementet opprettholder forslaget i høringsnotatet om enkelte endringer av teknisk karakter, som har et pedagogisk siktemål. Det foreslås en endring slik at barneloven § 56 kun regulerer foreldres rett til å reise sak, mens henvisningene til barneloven §§ 45 og 63 tas ut idet de gjelder andres rett til å reise sak i særlige tilfeller. I barneloven vil vilkår for andres rett til å reise sak være uttømmende regulert i barneloven § 45 om samvær og i bestemmelsene om foreldreansvar etter dødsfall. Forslaget klargjør gjeldende rett om at meklingsplikten bare gjelder for foreldre.

8.6.2 Adgang til å reise sak i de aktuelle tilfellene

8.6.2.1 Formål og tilfeller som omfattes

Departementet opprettholder forslaget i høringsnotatet om en endring i barneloven slik at det presiseres i loven at en forelder har adgang til å reise sak om foreldreansvar i noen særlige tilfeller med tilknytning til utlandet.

Bestemmelsen har som formål å gi et klart rettslig grunnlag for å reise sak for å få foreldreansvaret alene når den andre forelder ikke bor her i landet og ikke lar seg oppspore. Forelder kan reise slik sak både når han eller hun ikke har foreldreansvar fra før, og når dette er felles og forelder ønsker foreldreansvaret alene. Forslaget klarer i hvilke situasjoner en forelder kan reise saken etter barneloven. Departementets forslag utvider ikke gruppen av søksmålsberettigede personer. Andres rett til å reise sak om foreldreansvar og samvær er regulert i barneloven §§ 45 og 63.

Det ble uttalt i høringsnotatet at dagens ordlyd i barneloven § 56 ikke med rimelighet kan sies å innbefatte en adgang til saksanlegg når forelder ikke lar seg oppspore fordi det i dag gjelder et vilkår om uenighet for å reise sak. Når det gjelder behovet for å reise sak i de aktuelle tilfellene, viser departementet til at det forekommer slike saker for domstolen, og at sakene er vanskelige å håndtere både for enkeltpersoner og myndigheter. Videre kan det være usikkerhet om forståelsen av gjeldende rett, noe som kan gi ulik praksis. Videre er det utfordringer knyttet til sakens opplysning når det ikke kan legges fram dokumentasjon, eller når det er tvil om dokumentenes notoritet.

Behovet for å kunne reise sak om foreldreansvar når den andre forelder bor i utlandet, og det ikke er mulig å få oppsporet vedkommende for å få inngått avtale, er større i dag enn tidligere. Dette har sammenheng med innvandring til Norge (her særlig situasjonen der én forelder innvandrer alene med et barn). Det har også sammenheng med de forpliktelser som følger av Norges tilslutning til Haagkonvensjonen 1996 når det gjelder rettsvalg for foreldreansvar og anerkjennelse av avgjørelser om foreldreansvar, som innebærer at det i mindre grad enn før kan legges til grunn at en forelder som kommer alene med et barn til Norge, har foreldreansvar alene for barnet. Se nærmere i punktene 8.2 og 8.4. Forelder som er alene med barnet i Norge, vil kunne ha et behov for å få fastsatt at han eller hun har foreldreansvar alene, slik at han eller hun kan ta nødvendige beslutninger på vegne av barnet.

Det understrekes at departementets forslag ikke utvider gruppen av søksmålsberettigede personer i foreldrevister mv. i barneloven. Dette er i barneloven uttømmende regulert i § 56 jf. §§ 45 eller 63.

Departementet viser til hørings svar fra *Justis- og beredskapsdepartementet* der det bemerkes at det bør inntas i forarbeidene hvilke typetilfeller den foreslåtte regelen skal omfatte, og at dette gjel-

der særlig begrepet «urimelig byrde å inngå avtale med forelder i utlandet». Barne- og likestillingsdepartementet viser til at lovutkastet i høringsnotatet var formulert slik at vilkåret er at «det er uråd å komme fram til ei avtale fordi den andre forelder ikkje bur her i landet og ikkje lar seg oppspore», eventuelt med et alternativt vilkår «eller det vil være en urimelig byrde å inngå avtale med forelder i utlandet». Departementet mener at formuleringen «urimelig byrde å inngå avtale med forelder i utlandet» ikke bør følges opp. Departementet viser til at behovet for en lovendring primært gjør seg gjeldende der en forelder ikke kan oppspores. Dette fordi barneloven § 56 oppstiller et vilkår om uenighet for å reise sak. Når en forelder ikke kan oppspores, kan det ikke med rimelighet sies å foreligge en slik uenighet. Det kan videre være vanskelig å gi en nærmere beskrivelse av hvilke tilfeller som bør omfattes av formuleringen «urimelig byrde å inngå avtale med forelder i utlandet». Departementet foreslår å beholde formuleringen «det er uråd å komme fram til ei avtale». Ut fra lovens systematikk kan det være naturlig å ha dette med, siden utgangspunkt er at foreldre har avtalefrihet, og at det bare er når de ikke lykkes å komme fram til en avtale, at det kan reises sak for domstolen. Formuleringen vil innebære at bestemmelsen ikke får et for vidt anvendelsesområde.

Når det gjelder mekling, viser departementet til at den forelder som ønsker å reise sak, i disse tilfellene kan møte til mekling alene. Det kan etter forskrift 18. desember 2006 nr. 1478 om mekling etter ekteskapsloven og barneloven gjøres unntak fra møteplikten etter forskriften § 7 andre ledd for forelder som bor i utlandet.

Se lovutkastet til barneloven § 56 og merkna den til bestemmelsen i punkt 11.1.

Forelder som er i utlandet og ikke kan oppspores

Det er et vilkår etter forslaget at forelder som saksøkes er i utlandet og ikke kan oppspores. De vilkår som stilles innebærer at bestemmelsen som foreslås ikke skal brukes når den som reiser saken viser til at forelder i utlandet er død.

Etater, andre norske myndigheter og andre som får en sak til behandling der det må tas stilling til foreldreansvaret som en del av saken, må gjøre vurderinger av dette på grunnlag av reglene i barneloven mv. Det må dermed gjøres en individuell og konkret vurdering i relasjon til de krav som stilles på det aktuelle området. Dette innebærer at dersom saken for eksempel gjelder søknad om norsk statsborgerskap til mindreårige barn, er det UDI som må ta stilling til hvem som

har foreldreansvar for barnet og som skal avgi samtykke(r) – også når faktum er slik at forelder hevder å ha foreldreansvar alene for barnet fordi den andre forelder er død i utlandet. Det er dermed UDI som i et slikt tilfelle må vurdere og ta stilling til dokumenter og opplysninger som legges fram om et eventuelt dødsfall.

8.6.2.2 *Særlige spørsmål om behandlingsmåten mv.*

Krav til opplysning av saken mv.

Departementet legger til grunn at kravene til stevning følger av barneloven også i de tilfellene som her foreslås regulert. Bestemmelsen i barneloven § 58 siste ledd og de bestemmelsene i tvisteloven som supplerer barneloven, jf. blant annet tvisteloven § 11-5, synes tilstrekkelige til å gi grunnlag for en forsvarlig behandling av saken i domstolen. Departementet viser til at stevningens overordnede funksjon er å gi grunnlag for forsvarlig behandling av saken, og at dommer kan be partene om en nærmere redegjørelse for saken dersom det trengs for å få saken godt nok opplyst.

Utenriksdepartementet er i sitt hørings svar opp-tatt av konsekvenser for tilfeller der den forelder som bor i utlandet ikke har ønsket å flytte, men har vært tvunget til det som følge av samlivsbrudd og påfølgende tap av retten til opphold i Norge, se

gjengivelse av deres høringsuttalelse under punkt 8.5. Departementet er enig i at det bør stilles strenge krav til dokumentasjon av forsøk på å komme i kontakt med den forelder som bor i utlandet. Når det foreslås en noe større fleksibilitet i adgangen til å reise sak, så er dette av hensyn til barnets beste og for å sikre at forelder i Norge kan utøve sitt foreldreansvar for barnet på en best mulig måte. Det er også slik at det kan inngås avtale om foreldreansvar dersom foreldrene igjen får kontakt med hverandre, i etterkant av dom. Det er også mulig å reise sak om endring av avgjørelse om foreldreansvar etter barneloven. Det er heller ikke gitt at resultatet av en domstolsbehandling av sak om foreldreansvar, alltid bør være at den som reiser saken, skal få foreldreansvaret alene. Det er hensynet til barnets beste som skal være avgjørende for hva dommeren kommer til.

Forkynning

Kongsberg og Eiker tingrett viser til at forkynning burde vært omtalt, se ovenfor om høringsinstansens merknad. Departementet viser til at det er de alminnelige reglene om forkynning som gjelder. Forkynning reguleres av domstoloven. Domstoloven gjelder for rettens behandling av saker etter barneloven kapittel 7 så langt annet ikke følger av reglene her, jf. barneloven § 59 tredje ledd. Det er ikke gitt regler om forkynning i barneloven.

9 Ikraftsetting- og overgangsbestemmelser

Departementet foreslår at loven gjelder fra den tid Kongen fastsetter og kan tre i kraft til ulik tid.

Barneloven § 56 andre ledd andre punktum som gjelder unntak fra vilkår om mekling, bør tre i kraft samtidig med forskrift etter andre ledd tredje punktum.

Departementet foreslår dessuten at barneloven § 43 b gjelder forbud mot kontakt med et

barn etter straffeloven § 57 eller straffeprosessloven § 222 a når forbudet er fastsatt etter at lovendringen er i kraft.

Departementet ba om innspill fra høringsinstansene når det gjelder behov for eventuelle andre overgangsbestemmelser, men har ikke fått innspill til dette. Departementet kan gi nærmere overgangsregler i forskrift.

10 Økonomiske og administrative konsekvenser

Forslagene antas ikke å ha økonomiske eller administrative konsekvenser av betydning for det offentlige.

Forslaget om en plikt for domstolen til å vurdere kontaktforbud innebærer at domstolen må foreta en konkret vurdering av behovet for å ilegge kontaktforbud i flere saker enn tidligere. Dette gjelder imidlertid bare i de tilfeller man i dag – uten den lovfestede vurderingsplikten – ikke ville vurdert eller ilagt kontaktforbud. Det merarbeid eller de økte kostnader forslaget vil innebære er derfor vanskelig å konkretisere ytterligere.

Domstoladministrasjonen har uttalt «[s]elv om tematikken utvides til å gjelde kontaktforbud, vil det neppe i særlig grad vidløftiggjøre hovedforhandlingen». Departementet slutter seg til dette synet. Det kan ikke ses å foreligge grunnlag for å hevde at en plikt til å vurdere kontaktforbud vil medføre økonomiske eller administrative kostnader av nevneverdig omfang. Eventuelle utgifter knyttet til lovendringene dekkes innenfor gjeldende budsjettammer.

Forslaget om en ny bestemmelse i barneloven som regulerer virkningen av et kontaktforbud

eller besøksforbud ilagt overfor barnet, vil ikke ha økonomiske eller administrative konsekvenser for det offentlige.

Forslaget om en ny bestemmelse om unntak fra krav om mekling når det reises sak om foreldreansvar mv. der en forelder er dømt i straffesak for alvorlig vold eller overgrep mot egne barn, antas ikke å ha økonomiske eller administrative konsekvenser for det offentlige av betydning. Forslaget gjelder få saker.

Forslag om endringer i barnelovens bestemmelser om foreldreansvar etter dødsfall er i stor grad forenklinger og klargjøring av gjeldende rett, og antas ikke å ha økonomiske eller administrative konsekvenser av betydning for det offentlige. Forslaget gjelder svært få saker.

Forslaget om en endring i barneloven som presiserer at en forelder har adgang til å reise sak om foreldreansvar når den andre forelder ikke bor her i landet og ikke lar seg oppspore, kan føre til noen flere saker for domstolene. Forslaget gjelder få saker og antas ikke å ha økonomiske eller administrative konsekvenser av betydning for det offentlige.

11 Merknader til de enkelte bestemmelser

11.1 Til barneloven

Til § 38

Paragrafen regulerer foreldreansvar etter dødsfall, og gjelder tilfeller der foreldreansvar tildeles direkte i kraft av loven. Paragrafen endres lovteknisk ved at den nå bare inneholder bestemmelser om når gjenlevende forelder tildeles foreldreansvaret direkte i kraft av loven.

Som følge av andre endringer i barneloven, er enkelte bestemmelser flyttet. Plikten til å gi opplysninger i dødsfallsmelding når ingen har foreldreansvar for et barn reguleres nå i skifteloven § 12 a. Se merknaden til skifteloven § 12 a og merknaden til barneloven § 64 a. Bestemmelsen om at «reglane i kapitlet her og kapittel 6» gjelder for den eller de som får foreldreansvar, er flyttet til § 64 sjette ledd. Se merknaden til barneloven § 64.

Første ledd første punktum gjelder situasjonen der foreldrene har foreldreansvaret sammen, og er ikke endret. Den gjelder uansett om gjenlevende bor sammen med barnet ved dødsfallet eller ei.

Første ledd andre punktum er videreført, men henvisningen endret som følge av at § 60 a er opphevet. Det vises til merknaden til § 64 b. Formuleringen «eller overlatt» er tatt ut. Det vises til at overlegg ikke brukes i ny straffelov.

Andre ledd første punktum gjelder situasjonen der den avdøde hadde foreldreansvaret alene, men barnet bodde sammen med begge ved dødsfallet. Dette er en videreføring av tidligere andre ledd første punktum, men bestemmelsen er omformulert av pedagogiske grunner.

I andre ledd *andre punktum* avgrenses bestemmelsen i første punktum, slik at den ikke gjelder når gjenlevende er siktet, tiltalt eller dømt for forsettlig å ha forvoldt den andres død. Dette viderefører tidligere andre ledd andre punktum, men bestemmelsen er omformulert av pedagogiske grunner.

Tredje ledd er en henvisningsbestemmelse, og viser til at gjenlevende og andre kan kreve å få foreldreansvar etter reglane i §§ 64 til 64 d. Dette viderefører tidligere fjerde ledd som viste til at «andre enn foreldra kan krevje å få foreldreansva-

ret til barnet etter dødsfall etter reglane i § 63», med den endring at det også vises til at gjenlevende kan kreve foreldreansvar.

Til § 43

I § 43 *femte ledd* endres «§ 64» til «§ 63».

Til ny 43 b

Barneloven § 43 b er ny og regulerer virkningen av et kontaktforbud eller besøksforbud ilagt overfor barnet. Bestemmelsen innebærer at det ikke kan gjøres gjeldende rett til et avtalt eller fastsatt samvær når det ilegges et slikt forbud, med mindre forbudet unntaksvis er begrenset på nærmere angitte vilkår som åpner for samvær. Det kan heller ikke inngås avtale om samvær etter barneloven når det overfor barnet er ilagt et kontaktforbud eller besøksforbud. Et viktig formål med bestemmelsen er å klargjøre gjeldende rett og sikre god sammenheng i regelverket.

Bestemmelsen gjelder for kontaktforbud fastsatt av domstolen etter straffeloven § 57 og for besøksforbud fastsatt av påtalemyndigheten etter straffeprosessloven § 222 a. Bestemmelsen gjelder forbud mot kontakt «med eit barn», og omfatter tilfeller der forbudet er ilagt bare overfor barnet, men også tilfeller der forbudet gjelder overfor både forelder og barnet.

Bestemmelsen retter seg mot «den som har forbud mot kontakt med eit barn» etter straffeloven § 57 eller straffeprosessloven § 222 a, og omfatter enhver som pålegges slikt forbud overfor barnet, det være seg forelder eller andre med samværsrett.

Virkningen av forbudet er at den som forbudet gjelder ikke kan «ha» samvær med barnet. Dette innebærer at en forelder som ilegges et kontaktforbud eller besøksforbud overfor barnet ikke kan gjøre gjeldende rett til samvær selv om dette er avtalt mellom partene eller fastsatt av domstolen etter reglane i barneloven. Det vil si at avtalt eller fastsatt rett faller bort så lenge forbudet består.

Det følger av barneloven § 65 at det ikke skal fastsettes tvangsbøt «dersom oppfylginga av samværsretten er umogleg, mellom anna der det er ein risiko for at barnet blir utsett for vald eller på anna vis handsama slik at den fysiske eller psykiske helsa blir utsett for skade eller fare.» Umulighetskriteriet i barneloven § 65 om tvangsbøt vil være oppfylt i de aktuelle sakene.

Bestemmelsen innebærer også at foreldre ikke etter barneloven kan inngå avtale om samvær når det overfor barnet er ilagt et kontaktforbud eller besøksforbud. Overtredelse av forbudet er straffbart, og partene kan ikke inngå en avtale med sivilrettslige plikter som bryter med dette.

Dersom det i en sak etter barnevernloven er fastsatt samvær, vil kontaktforbud eller besøksforbud bety at «noe annet er bestemt» i henhold til barnevernloven § 4-19, siden samvær da ikke kan gjennomføres etter barneloven. Dersom det er fastsatt samvær, vil etterfølgende kontaktforbud og besøksforbud bety at dette samværet ikke kan gjennomføres, med mindre domstolen eller påtalemyndigheten har fastsatt i forbudet at samvær skal være tillatt.

Bestemmelsen innebærer at det ikke kan gjøres gjeldende rett til et avtalt eller fastsatt samvær med mindre forbudet unntaksvis gir rett til dette. Det vises til formuleringen «Dette gjeld ikkje om forbudet etter nærare føresegner gjev høve til det». Dersom domstolen eller påtalemyndigheten unntaksvis fastsetter et begrenset kontaktforbud eller besøksforbud, må det gå klart fram på hvilken måte det eventuelt skal begrenses, og dommen må inneholde klare og detaljerte retningslinjer om hva begrensningene går ut på og hvordan de skal praktiseres. Se nærmere i Ot.prp. nr. 109 (2001–2002) og Ot.prp. nr. 90 (2003–2004). Dersom kontaktforbudet eller besøksforbudet overlater til partene å avtale samvær i slike situasjoner uten klare og detaljerte retningslinjer, vil ikke nevnte vilkår i barneloven være oppfylt.

Det vises også til at barnekonvensjonen ble inkorporert gjennom menneskerettsloven § 2 nr. 4 med virkning fra 1. oktober 2003. Loven som åpner for unntaksvis å ilegge begrensede kontaktforbud eller besøksforbud, må ta høyde for og tilpasse seg rettsutviklingen når det gjelder barnets rett til beskyttelse, og barnets rett til å inkluderes og medvirke, noe som kan gjøre at terskelen for å fastsette begrensninger i forbudet bør heves. Se merknader i punkt 6.6.3.

Bestemmelsen regulerer situasjonen når forbudet løper. Når forbudet ikke lenger gjelder, vil partene kunne ha behov for å ta opp spørsmålet

om samvær på nytt. Det vises til merknadene ovenfor om barnets beste mv.

Til § 44

I § 44 *andre ledd fjerde punktum* endres «§ 64» til «§ 63».

Til § 56

Paragrafen gjelder vilkår for å reise sak i foreldretvister, og paragrafen endres lovteknisk ved at bestemmelsen nå bare regulerer foreldres rett til å reise slik sak. Tidligere første ledd siste punktum er derfor tatt ut.

Første ledd første punktum gjelder sak om foreldreansvar mv. ved uenighet mellom foreldre.

Første ledd andre punktum er nytt, og presiserer at en forelder har adgang til å reise sak om foreldreansvar når det er uråd å komme fram til en avtale fordi den andre forelder ikke bor her i landet og ikke lar seg oppspore. Det gjelder i dag et krav om at det skal foreligge en uenighet for å reise saken, og endringen gjør det klart at det kan reises sak også når den andre forelder ikke bor her i landet og ikke lar seg oppspore.

Forelder kan reise slik sak både når han eller hun ikke har foreldreansvar fra før, og når dette er felles og forelder ønsker foreldreansvaret alene.

Når det gjelder vilkåret om at forelder ikke bor her i landet, og vilkåret om at denne ikke lar seg oppspore, må det godtgjøres at det er foretatt tilfredsstillende forsøk på oppsporing.

De vilkår som stilles innebærer at bestemmelsen som foreslås ikke skal brukes når den som reiser saken viser til at forelder i utlandet er død.

Det vises til at det må foreligge et grunnlag for en forsvarlig behandling av saken i domstolen. Det vises blant annet til at dersom en forelder får foreldreansvar alene, kan denne søke om å endre statsborgerskap for barnet, og kan gi samtykke til adopsjon av barnet. Dette tilsier at det må gjøres grundige undersøkelser av hvor forelder befinner seg, noe som saksøker må dokumentere.

Det vil ikke være adgang til å avsi uteblivelsesdom når saksøkte har fravær i en sak om foreldreansvar, idet dette ikke kan skje i saker uten fri rådighet, jf. tvisteloven § 16-10 første ledd andre punktum. Uteblir noen av partene, vil saken kunne avgjøres etter vanlig realitetsbehandling, i medhold av barneloven kapittel 7. Dette forutsetter at partene er lovlig stevnet, og at saken er forsvarlig opplyst, jf. tvisteloven § 21-3 andre ledd. Barn som er i stand til å danne seg egne syns-

punkter, skal få informasjon og gis anledning til å si sin mening i slike saker.

Kravene til stevning i barneloven § 58 gjelder. Domstolen kan be om nærmere redegjørelse av saken fra partene dersom det trengs for å få saken godt nok opplyst, jf. barneloven § 58 siste ledd.

Tidligere første ledd andre punktum er nytt første ledd *tredje punktum* som følge av den nye bestemmelsen i andre punktum, og er ikke endret.

Andre ledd gjelder meklingsattest. Andre ledd første punktum er uendret. Andre ledd *andre punktum* er nytt og fastsetter at forelder kan reise sak om foreldreansvar, fast bosted og samvær uten mekling når en forelder er dømt i straffesak for alvorlig vold eller overgrep mot egne barn. Det er ikke et vilkår at avgjørelsen er rettskraftig. Andre ledd *tredje punktum* er nytt og fastsetter at departementet kan gi forskrifter om hvilke tilfeller som er omfattet.

Til § 58

I første ledd første punktum er «flytting med barnet ut av landet» tatt inn i loven for å rette opp en inkurie.

I forbindelse med endringene som ble vedtatt i barneloven for å slutte seg til Haagkonvensjonen 1996, jf. Prop. 102 LS (2014–2015), ble det åpnet for at foreldre som er uenige om at barnet kan flytte utenlands kan reise egen sak for retten om selve utenlandsflyttingen. Lovendringen er en ren teknisk endring, og vil gjøre lovteksten i tråd med gjeldende rett. Det vises for øvrig til merknaden til lovendring i barneloven § 51 som omtales i Prop. 161 L (2015–2016).

Til § 60 a

Paragrafen oppheves. Se merknaden til barneloven § 64 b.

Til § 63

Paragrafen gjelder endring av avtale eller avgjørelse om foreldreansvar mv. og svarer til tidligere § 64. Andre ledd fjerde punktum er imidlertid opphevet som følge av andre endringer i barneloven, slik at bestemmelsen om endring av midlertidig avgjørelse flyttes. Se merknaden til barneloven § 64 d.

I overskriften er «o.l.» endret til «mv.» som er den formuleringen som er mest brukt i barneloven, og som her viser til flytting med barnet ut av landet, fast bosted og samvær.

I første ledd er «flytting med barnet ut av landet» tatt inn i loven for å rette opp en inkurie. Se merknaden til § 58.

Til kapittel 7 nytt avsnitt IV

Nytt avsnitt IV lyder «Sakshandsaminga for retten om foreldreansvar mv. etter dødsfall».

Til § 64

Barneloven § 64 er hovedbestemmelsen om saker for retten om foreldreansvar etter dødsfall. Bestemmelsen svarer til tidligere § 63, men spesialbestemmelsene om når retten av eget tiltak (ex officio) skal ta til behandling sak om foreldreansvar er skilt ut og flyttet til §§ 64 a flg.

Første ledd første punktum fastsetter at andre kan reise sak med krav om å få foreldreansvar når gjenlevende har foreldreansvaret men ikke bodde sammen med barnet ved dødsfallet. Bestemmelsen viderefører tidligere § 63 første ledd, med den endring at det ikke lenger er adgang til å reise sak «når den av foreldra som får foreldreansvaret etter § 38 andre stykket, ikkje hadde foreldreansvaret da den andre døydde». Det er også en endring ved at formuleringen «bu fast saman med barnet» i tidligere § 63 første ledd ikke er videreført.

Fristen for å reise sak er skilt ut i et eget punktum av pedagogiske grunner, jf. første ledd *andre punktum*.

Sak reises ved stevning. Det er barnelovens krav til stevning i § 58 som gjelder i disse sakene. Det vises også til de bestemmelsene i tvisteloven som supplerer barneloven, jf. barneloven § 59 siste ledd. Se blant annet tvisteloven § 11-5.

Bestemmelsen gjelder krav om foreldreansvar. Dersom bare én reiser saken, vil den som får foreldreansvaret, også ha omsorgen for barnet. Dersom flere reiser saken, blir det spørsmål om fast bosted og samvær, se sjetted ledd. Det er tilstrekkelig å reise sak om foreldreansvar, og det forutsettes at retten veileder partene dersom det er aktuelt også å ta stilling til fast bosted og samvær.

Det følger av første ledd *tredje punktum* at retten kan ta midlertidig avgjørelse etter § 60.

Etter *andre ledd første punktum* kan andre reise sak med krav om å få foreldreansvar når gjenlevende er siktet, tiltalt eller dømt for forsettlig å ha forvoldt den andre forelderens død. I denne situasjonen kan andre reise sak selv om de ikke har adgang til det etter første ledd. Dette gjelder også når gjenlevende hadde foreldreansvaret alene ved dødsfallet. Fristen for å reise sak følger av andre ledd *andre punktum*.

Etter andre ledd *tredje punktum* kan også gjenlevende reise sak i slike tilfeller, der han eller hun ikke har eller får foreldreansvar, men ønsker dette. Dette var tidligere ikke eksplisitt regulert, men fulgte forutsetningsvis av andre ledd andre punktum: «Dersom attlevande krev foreldreansvaret, skal retten berre gå med på kravet når dette klart er til beste for barnet.» Det gjelder ingen frist for gjenlevende, jf. Ot.prp. nr. 103 (2004–2005), punkt 10, merknaden til barneloven § 60 a.

Bestemmelsen i tidligere § 63 første ledd om at tingretten tar midlertidig avgjørelse etter § 60 er overflødig, og ikke videreført.

Tredje ledd gjelder vurderingstemaet i saker om foreldreansvar etter dødsfall. Formuleringen i tidligere § 63 fjerde ledd andre punktum, «Kjem det berre eitt krav om å få foreldreansvaret, skal retten gå med på kravet, utan når det er fare for at barnet ikkje vil få forsvarleg stell og fostring, eller det vil lide skade på annan måte», er ikke videreført. Avgjørelsene skal først og fremst rette seg etter det som er best for barnet, og dette følger av barneloven § 48. Barnet har også rett til å være med på avgjørelsen, og dette følger av barneloven § 31.

Det følger av tredje ledd *første punktum* at retten skal legge vekt på om den gjenlevende ønsker foreldreansvaret, og videre av tredje ledd *andre punktum* at retten bør legge vekt på avdødes ønsker, særlig når de er uttrykt skriftlig. Sistnevnte to bestemmelser viderefører tidligere § 63 tredje ledd tredje punktum og sjette ledd tredje punktum. Mens det tidligere var fastsatt at retten bør legge vekt på avdødes ønsker om hvem som skal ha foreldreansvar etter dødsfall når disse har kommet til uttrykk skriftlig, er kravet om skriftlighet nå tatt ut. Det er nå opp til retten å foreta en vurdering av relevans og vekt når det gjelder avdødes eventuelle ønsker. Hvordan ønskene har kommet til uttrykk, vil være momenter som inngår i en slik vurdering.

I tredje ledd *tredje punktum* fastsettes at når en forelder er siktet, tiltalt eller dømt for å ha forvoldt den andre forelders død, gjelder kravet om at gjenlevende bare kan beholde eller få foreldreansvaret dersom dette klart er til beste for barnet. Vilkårret «klart» er ikke nytt, og var fastsatt både i tidligere § 60 a første ledd femte punktum, og i tidligere § 63 andre ledd andre punktum. Bestemmelsene er ellers endret til «få eller framleis ha foreldreansvaret». Se tidligere § 60 a første ledd femte punktum.

Fjerde ledd gjelder behandlingsmåten. Etter fjerde ledd *første punktum* skal retten avgjøre spørsmålet om foreldreansvar ved dom. Tidligere skulle avgjørelsen treffes i kjennelse som kunne

ankes. Endringen innebærer også en klargjøring av hvilke prosessregler som gjelder ved anke.

Det følger av barneloven § 59 tredje ledd at tvisteloven og domstoloven gjelder for behandlingen så langt ikke annet følger av reglene i loven. Bestemmelsen i tidligere § 63 tredje ledd om at «retten skal til vanleg kalle inn til munnleg forhandling før det vert teke avgjerd» er ikke videreført. Når det nå stilles krav om dom (tidligere kjennelse), følger utgangspunktet om muntlig forhandling av tvistelovens bestemmelser.

De generelle bestemmelsene i kapittel 7 gjelder så langt de passer, jf. Ot.prp. nr. 29 (2002–2003), side 91, merknaden til tidligere § 63. Bestemmelser i kapittel 7 om mekling og meklingsattest gjelder ikke. Vilkårret om meklingsattest i barneloven § 56 gjelder kun i saker mellom foreldre, jf. barneloven § 51.

Det er nå lovfestet i barneloven § 64 fjerde ledd *andre punktum* at retten «bør» innhente «fråsegner» fra den kommunale barneverntjenesten der det trengs. Dette vil gi en klar retningslinje for retten om at slik innhenting må vurderes og også i regelen bør skje. Retten kan etter barneloven § 61 første ledd nr. 6 også innhente uttalelse fra sosialtjenesten.

Det er fastsatt i fjerde ledd *tredje punktum* at retten bør gi de nærmeste slektningene til barnet eller de som barnet bor sammen med, anledning til å uttale seg, med mindre uttale er unødvendig. Dette er en videreføring av tidligere § 63 femte ledd første og andre punktum som nå er trukket sammen, og med den endring at det er tilstrekkelig at uttale er unødvendig slik at kravet om «særlege grunnar» ikke videreføres.

Femte ledd regulerer avgjørelsens innhold. Femte ledd *første punktum* fastsetter at retten kan la en person få foreldreansvar alene eller la gifte eller samboende få dette sammen. Bestemmelsen svarer til tidligere § 63 sjette ledd første punktum.

Femte ledd *andre punktum* er endret. Mens lovens ordlyd tidligere bare ga mulighet for retten til å la en forelder beholde («framleis skal ha del i») foreldreansvaret når andre fikk foreldreansvar, gis det nå mulighet for også å tildele foreldreansvaret til en forelder som ikke har hatt dette fra før. Det følger av femte ledd *tredje punktum* at retten kan bestemme at barnet i en tid ikke skal flytte fra hjemmet, noe som er en videreføring av tidligere § 63 syvende ledd. Ordlyden er endret ved at «ikkje skal kunne flyttast» er endret til «ikkje skal måtte flytte», uten at dette innebærer noen realitetsendring.

Sjette ledd første punktum fastsetter en ny bestemmelse om at når flere får foreldreansvar,

skal retten også ta avgjørelse om hvem barnet skal bo fast sammen med. Det følger av sjette ledd *andre punktum* at retten alltid kan ta avgjørelse om samvær for gjenlevende. Dette gjelder både når gjenlevende får og når gjenlevende ikke får foreldreansvar.

Når det gjelder andres rett til samvær etter dødsfall, er dette regulert i barneloven § 45 første ledd. Samværsrett etter barneloven § 45 første ledd kan fastsettes av retten i en egen sak eller i en sak om foreldreansvaret etter § 64 flg.

Dersom den eller de som er tildelt foreldreansvaret forvalter det på en måte som innebærer at barnets helse og utvikling skades eller at barnet ikke har trygge oppvekstvilkår, må saken håndteres av barneverntjenesten, og ved behov må det oppnevnes verge for barnet.

Sjette ledd *tredje punktum* viderefører bestemmelsen i tidligere § 38 siste ledd, og lyder «For den eller dei som får foreldreansvaret, gjeld reglane i kapitlet her og kapittel 6». Henvisningen til «kapitlet her» er endret til «kapittel 5» som følge av andre endringer i barneloven.

Syvende ledd første punktum gjelder plikt til å gi melding og viderefører tidligere åttende ledd første punktum i tidligere § 63, med den endring at retten ikke bare skal gi melding til barneverntjenesten, men også til fylkesmannen som vergemålsmyndighet dersom rettens avgjørelse har som resultat at ingen har foreldreansvar for barnet. Det samme gjelder dersom ingen har foreldreansvaret for barnet og ingen vender seg til retten etter barneloven § 64 a. *Syvende ledd andre punktum* svarer til tidligere § 63 åttende ledd andre punktum, men er endret slik at henvisningene til bestemmelsene i barnevernloven er tatt ut, noe som ikke er en realitetsendring. Videre er «følge opp barnet» tatt inn. Også før retten tar en avgjørelse kan det være behov for at den kommunale barneverntjenesten tar hånd om barnet. Retten må ved behov kontakte barnverntjenesten i slike tilfeller.

Tidligere niende ledd er flyttet til barneloven § 64 d.

Til ny § 64 a

Barneloven § 64 a er ny og inneholder spesialbestemmelser om når retten av eget tiltak (ex officio) skal ta til behandling sak om foreldreansvar der et dødsfall fører til at ingen lenger har foreldreansvar for et barn. Den som ønsker foreldreansvaret kan be om dette ved å vende seg til retten.

Barneloven § 64 a viderefører, med enkelte endringer, bestemmelser i tidligere § 38 tredje ledd og § 63 fjerde ledd.

Barneloven § 64 får anvendelse så langt den passer ved behandlingen av saker etter § 64 a. Dersom ingen vender seg til retten, skal det ikke tas noen avgjørelse, men retten skal melde fra til barneverntjenesten og fylkesmannen, jf. barneloven § 64 syvende ledd.

Retten har etter barneloven § 64 a plikt til å ta til behandling sak om foreldreansvaret, og plikten inntreffer når retten får underretning i form av dødsfallsmelding etter skifteloven § 12 a. Retten kan også bli kjent med saken ved at noen vender seg dit. Dersom det er behov for å ta hånd om barnet eller sikre barnet juridisk før det foreligger dødsfallsmelding eller avgjørelse fra retten, er riktig instans den kommunale barneverntjenesten og/eller fylkesmannen som vergemålsmyndighet.

Første ledd fastsetter rettens plikt til av eget tiltak og uten ugrunnet opphold å ta saken under behandling når det er gitt opplysning i dødsfallsmelding om at et dødsfall fører til at ingen lenger har foreldreansvar for et barn. Rettens plikt er knyttet til underretning i form av dødsfallsmelding. Se merknaden til skifteloven § 12 a. Dersom det foreligger henvendelser til retten uten dødsfallsmelding, bør disse veiledes om at det er krav om dødsfallsmelding. Dersom det er behov for å ta hånd om barnet eller sikre barnet juridisk før det foreligger offentlig dokumentasjon for dødsfallet i form av dødsfallsmelding eller avgjørelse fra retten, er det den kommunale barneverntjenesten og/eller fylkesmannen som er rett instans.

Det er et vilkår at «ingen lenger har foreldreansvaret for eit barn». I saker med tilknytning til utlandet kan situasjonen være at barnet tilsynelatende er uten noen med foreldreansvar i Norge, mens det er spørsmål om andre likevel kan ha foreldreansvar. Se nærmere i barneloven §§ 84 a og § 84 b. Dersom det følger av disse bestemmelsene at noen har foreldreansvar for barnet, må dette legges til grunn av retten, også når denne personen befinner seg i utlandet. Dersom barnet er alene i Norge, og personer med foreldreansvar er i utlandet, og det er behov for å ta hånd om barnet, gjør barneverntjenesten det etter barneloven og fylkesmannen har kompetanse til å oppnevne verge. Rettens behandling av saken forutsetter for øvrig at norske myndigheter har jurisdiksjon, jf. barneloven § 82.

Det følger av *andre ledd* at når ingen lenger har foreldreansvar for et barn, kan gjenlevende og andre som ønsker foreldreansvaret be om dette ved å vende seg til retten der barnet bor. Det gjel-

der her ikke krav om stevning. Det er nok at de som ønsker foreldreansvaret, vender seg til retten, og en slik begjæring kan gjøres formløst. Retten har plikt til å sørge for at saken blir forsvarlig opplyst, jf. tvisteloven § 11-4, jf. § 21-3 andre ledd.

En situasjon der ingen har foreldreansvar for et barn, kan oppstå også når en forelder er siktet eller tiltalt for å ha forvoldt den andre forelders død. (Gjenlevende som ikke har foreldreansvaret ved dødsfallet, får i en slik situasjon ikke foreldreansvaret etter barneloven § 38.) Barneloven § 64 b om når retten av eget tiltak skal ta avgjørelse i en slik situasjon gjelder når gjenlevende har eller krever å få foreldreansvar. Dersom gjenlevende ikke har eller krever foreldreansvaret, kan andre kreve foreldreansvaret ved å vende seg til retten etter § 64 a. Dersom gjenlevende her krever foreldreansvaret, må retten ta midlertidig avgjørelse etter barneloven § 64 b. Gjenlevende kan bare få foreldreansvaret dersom dette er klart til beste for barnet, jf. barneloven § 64 tredje ledd tredje punktum.

Det følger av *tredje ledd* at bestemmelsene i barneloven § 64 gjelder så langt de passer.

Henvisningen til barneloven § 64 innebærer blant annet at det gjelder krav om dom. I tidligere § 63 fjerde ledd andre punktum var det fastsatt at retten skal «gå med på kravet» der det bare fremmes ett krav, videre fulgte det av fjerde ledd tredje punktum at avslag skal treffes i kjennelse som kan ankes, mens tilfeller der det kommer flere begjæringer, ikke var regulert.

Det skal foretas en alminnelig barnets bestevurdering, jf. barneloven § 48. Formuleringen i tidligere § 63 fjerde ledd andre punktum, «Kjem det berre eitt krav om å få foreldreansvaret, skal retten gå med på kravet, utan når det er fare for at barnet ikkje vil få forsvarleg stell og fostring, eller det vil lide skade på annan måte», er ikke videreført.

Henvisningen til barneloven § 64 innebærer videre at retten plikter å melde fra til den kommunale barneverntjenesten og fylkesmannen dersom ingen har foreldreansvar for barnet og ingen har vendt seg til retten etter § 64 a, eller dersom avgjørelsen fører til at ingen har foreldreansvar for barnet.

Se nærmere i merknaden til barneloven § 64.

Til ny § 64 b

Barneloven § 64 b er ny og inneholder spesialbestemmelser om når retten av eget tiltak (ex officio) skal ta midlertidig avgjørelse om foreldreansvaret der en forelder er siktet eller tiltalt for å ha forvoldt den andre forelders død. Bestemmelsen gjelder når gjenlevende har eller krever å få for-

eldreansvaret. Barneloven § 64 b svarer, med enkelte endringer, til tidligere § 60 a.

Barneloven § 64 får anvendelse så langt den passer ved behandlingen av saker etter § 64 b.

Paragrafen er endret for å tydeliggjøre at retten har plikt til å ta sak til behandling av eget tiltak når bestemmelsens vilkår er oppfylt. Formuleringen «av egne tiltak» er derfor lagt til i *første ledd*.

Det er nå fastsatt at retten skal handle «utan ugrunna opphald». Det vises til barneloven § 59 første ledd som inneholder et generelt direktiv til dommeren om å påskynde saker om foreldreansvar mv. så mye som mulig. Formuleringen «utan ugrunna opphald» innebærer en ytterligere presisering av dette kravet.

Vilkåret om «melding» er nytt og viser til politiets underrettingsplikt. At retten får underretning om tilfeller der en forelder har forvoldt den andre forelders død, er en forutsetning for at retten skal kunne handle av eget tiltak. Regler om politiets underrettingsplikt er fastsatt i politiregisterforskriften § 10-4.

Bestemmelsen gjelder siktelse eller tiltale etter straffeloven. Formuleringen «eller overlagt» i tidligere § 60 a er tatt ut. Det vises til at overlegg ikke brukes i ny straffelov.

Barneloven § 64 b gjelder etter første ledd dersom gjenlevende «har eller krev å få» foreldreansvaret. Dette viderefører tidligere § 60 a første ledd første og andre punktum. Dersom gjenlevende verken har eller krever å få foreldreansvaret (slik at ingen har foreldreansvaret), er situasjonen den at ingen har foreldreansvar for barnet. Andre kan da vende seg til retten etter barneloven § 64 a, og retten tar avgjørelse i dom. Se merknaden til barneloven § 64 a.

Andre ledd fastsetter at midlertidig avgjørelse treffes i kjennelse og at det ikke er nødvendig med muntlig forhandling på forhånd. Dette er en videreføring av bestemmelsene i tidligere § 60 a tredje ledd.

I *tredje ledd* er det inntatt en ny bestemmelse som presiserer at så lenge den midlertidige avgjørelsen om å frata foreldreansvaret gjelder, skal gjenlevende ikke bo fast sammen med barnet, og det skal ikke være samvær med barnet. Dette er en midlertidig avgjørelse som gjelder inntil det tas en endelig avgjørelse, og gjenlevende kan her reise saken etter barneloven § 64 for å få vurdert spørsmål om foreldreansvar, fast bosted og samvær.

Det følger av *fjerde ledd* at reglene i barneloven § 64 gjelder så langt de passer. Tidligere § 60 a inneholdt ikke en slik generell henvisning.

Dersom gjenlevende er siktet eller tiltalt for forsettlig å ha forvoldt den andre forelderens død, kan gjenlevende etter barneloven § 64 tredje ledd tredje punktum bare beholde eller få foreldreansvaret dersom dette klart er til beste for barnet.

Henvisningen til barneloven § 64 innebærer videre blant annet at bestemmelsen om når domstolen skal melde fra til barneverntjenesten og fylkesmannen gjelder. Det følger også av barneloven § 64 at retten bør innhente uttalelse fra barneverntjenesten der det trengs.

Se nærmere i merknaden til barneloven § 64.

Til ny § 64 c

Barneloven § 64 c er ny og inneholder spesialbestemmelser om når retten av eget tiltak (ex officio) skal igangsette sak og ta endelig avgjørelse om foreldreansvaret når det er tatt en midlertidig avgjørelse om foreldreansvaret der en gjenlevende forelder er siktet eller tiltalt for å forvoldt den andre forelderens død, og ingen har reist sak etter § 64 innen fristen der. Barneloven § 64 inneholder bestemmelser som får anvendelse ved behandlingen av saker etter § 64 c.

Bestemmelsen svarer til tidligere § 60 a andre ledd andre punktum, men med endringer som følge av andre endringer i barneloven. Formuleringen «teke ut søksmål», som ble benyttet tidligere, er endret til «reist sak», siden dette er mest brukt i barneloven. Dette er ingen realitetsendring. Det er fastsatt i *første ledd første punktum* at når det er tatt en midlertidig avgjørelse og ingen har reist sak innen fristen i § 64, har retten en plikt til å behandle saken av eget tiltak. Adgangen til å reise sak og fristen for dette er nå regulert i barneloven § 64.

Eventuelle regler om underretningsplikt der siktelse eller tiltale frafaller, eller dom i straffesaken er rettskraftig kan fastsettes i politiregisterforskriften.

Det er klargjort i første ledd *andre punktum* at retten ikke skal ta avgjørelse av eget tiltak dersom det etter § 64 b er tatt avgjørelse om at ingen skal ha foreldreansvaret, og det er gitt melding til den kommunale barneverntjenesten og fylkesmannen. I slike tilfeller vil det bli oppnevnt verger, og barnet vil bli tatt hånd om etter bestemmelsene i barnevernloven. Saken vil imidlertid likevel kunne komme til behandling i retten ved at det reises sak etter barneloven § 64 innen fristen, eventuelt at det reises endringssak etter § 64 d.

I *andre ledd* fastsettes at reglane i § 64 og § 64 b tredje ledd gjelder så langt de passer. Henvisningene innebærer blant annet at gjenlevende bare

kan få eller beholde foreldreansvaret dersom dette klart er til beste for barnet. Se merknaden til barneloven § 64 tredje ledd.

Til ny § 64 d

Barneloven § 64 d inneholder bestemmelser om endring av avgjørelser om foreldreansvar etter dødsfall. Dette er bestemmelser som er flyttet fra tidligere § 63 og § 64 som følge av andre endringer i barneloven. Det vises til at bestemmelser om foreldreansvar etter dødsfall er inntatt i et nytt avsnitt IV i kapittel 7. Det er ikke foretatt realitetsendringer.

Det følger av *første ledd første punktum* og *andre punktum* at gjenlevende forelder kan reise sak om endring av avgjørelse etter §§ 64, 64 a og 64 c, og at slik avgjørelse kan endres dersom særlige grunner taler for det. Dette viderefører tidligere § 63 siste ledd, men bestemmelsen er omformulert av pedagogiske grunner. Formuleringen om at avgjørelsen kan «innstemnast på ny for retten», som ellers ikke er benyttet i barneloven, er av pedagogiske grunner endret til «kan reise sak for retten».

Bestemmelsen i tidligere § 63 siste ledd om at § 64 tredje ledd gjelder tilsvarende, anses overflødig og er ikke videreført. Det legges til grunn at de relevante materielle bestemmelsene og bestemmelsene om behandlingsmåten gjelder også ved endringssak, men det vises til at det kreves særlige grunner for endring.

Etter første ledd *tredje punktum* kan gjenlevende og andre reise sak om endring av en foreløpig avgjørelse etter § 64 b når det foreligger særlige grunner, jf. «same vilkår».

I første ledd *fjerde punktum* er det fastsatt at midlertidig avgjørelse etter barneloven § 64 b kan endres av den domstolen som tok midlertidig avgjørelse. Dette viderefører tidligere § 64 andre ledd fjerde punktum.

Andre ledd viderefører tidligere § 64 tredje ledd. Dersom det er åpenbart at det ikke foreligger særlige grunner, kan retten avgjøre saken uten hovedforhandling.

Til § 84 a

Bestemmelsen regulerer rettsvalg for foreldreansvar etter loven, der det er fastsatt at barneloven §§ 34 og 35 gjelder for barn med vanlig bosted i Norge, jf. også andre punktum om avtaler etter barneloven § 39.

Det foreligger internasjonale forpliktelser vedrørende jurisdiksjon, lovvalg og anerkjennelse når

det gjelder foreldreansvar som følge av Norges ratifikasjon av Haagkonvensjonen 1996 med virkning fra 1. juli 2016. Barneloven § 84 a første ledd første punktum endres ved at det er tatt inn en henvisning også til barneloven § 38 som er en materiell regel om når foreldreansvar følger direkte av lov ved dødsfall. Som følge av dette er det tatt ut et «og» og satt inn et komma her.

11.2 Til skifteloven

Til § 12 a

Skifteloven § 12 a regulerer plikten til å gi dødsfallsmelding og plikten til på forlangende å inngi opplysninger om avdøde som har betydning for skiftet. Departementet foreslår en ny bestemmelse i første ledd om at dersom dødsfallet fører til at ingen lenger har foreldreansvaret for et barn, skal det opplyses om dette. Denne opplysningsplikten følger i dag av barneloven § 38 tredje ledd. Etter departementets syn er det mer hensiktsmessig at dette reguleres samme sted som plikten til å inngi dødsfallsmelding.

11.3 Til straffeloven

Til § 282 annet ledd

Forslaget til § 282 annet ledd innebærer en plikt til å vurdere ileggelse av kontaktforbud i saker om overtredelse av straffeloven § 282 første ledd bokstav b. For øvrig vises til merknadene til straffeloven § 319 nedenfor, som gjelder tilsvarende.

Til § 319

Endringene i straffeloven § 319 er utelukkende av prosessuell art. Forslaget gir ingen føringer for de materielle vurderingene som skal skje etter § 57, som er uendret. Plikten til å vurdere ileggelse av kontaktforbud gjelder ved domfellelse for de lovbruddene som allerede er oppregnet i bestemmelsen. Plikten er videre generell og ikke begrenset

til å gjelde det barnet lovbruddet er begått overfor. Også eventuelle andre barn som befinner seg i den dømtes husstand, omfattes av vurderingsplikten.

Det vil kunne bli nødvendig å innhente barnets syn, og synspunkter fra den eller de som har foreldreansvaret, før kontaktforbud idømmes. Avviklingen av hovedforhandlingen, herunder vurderingen av hvilke bevis som skal tilbys for retten, må ta hensyn til dette. Dersom det, mot formodning, ikke er utsikt til at tilfredsstillende kontradiksjon lar seg gjennomføre selv om dom avsies på et vesentlig senere tidspunkt, antas det kun unntaksvis å være formålstjenlig å utsette saken. Dommeren vil i et slikt tilfelle kunne beslutte ikke å idømme kontaktforbud. Påtalemyndigheten kan imidlertid i ettertid eventuelt ilegge besøksforbud etter straffeprosesslovens regler.

Forslaget legger ingen lovbestemt plikt på påtalemyndigheten til å forberede spørsmålet. Departementet mener imidlertid at det er naturlig at påtalemyndigheten innretter bevisførselen slik at rettens plikt til å vurdere kontaktforbud blir ivarettatt på en hensiktsmessig måte.

Hensynet til kontradiksjon tilsier i alminnelighet at barnet må få anledning til å uttale seg om grunnlaget for å idømme kontaktforbud, jf. FNs barnekonvensjon artikkel 12 om barnets rett til å bli hørt og få vektlagt sine synspunkter i alle forhold som vedrører barnet. Kontaktforbud etter straffeloven § 57 vil kunne innebære vidtgående inngrep i enkelttilfeller, hvilket tilsier at andre som berøres av kontaktforbudet også bør få anledning til å uttale seg. I særlig grad gjelder dette for den dømte, som for øvrig under hovedforhandling i sak om seksuelle overgrep og sak om mishandling i nære relasjoner vil ha rett til forsvarer. Dersom kontaktforbudet innebærer at det gis forbud mot å oppholde seg i eget hjem, jf. straffeloven § 57 tredje ledd, følger det dessuten av straffeprosessloven § 100 b annet ledd at den som forbudet er rettet mot har rett til forsvarer.

Barne- og likestillingsdepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om endringer i barnelova og straffeloven mv. (bedre rettsvern for barn mot vold og overgrep).

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om endringer i barnelova og straffeloven mv. (bedre rettsvern for barn mot vold og overgrep) i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til lov om endringer i barnelova og straffeloven mv. (bedre rettsvern for barn mot vold og overgrep)

I

I lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre gjøres følgende endringer:

§ 38 skal lyde:

§ 38 *Foreldreansvar etter dødsfall*

Døyr den eine av foreldra som har foreldreansvaret saman, får den attlevande foreldreansvaret aleine. Dersom den attlevande er sikta eller tiltala for *forsettleg å ha valda* den andre forelderen sin død, skal retten ta førebels avgjerd om foreldreansvaret etter reglane i § 64 b.

Døyr ein forelder som har foreldreansvaret aleine, får den attlevande foreldreansvaret dersom barnet budde saman med begge ved dødsfallet. Dette gjeld ikkje i høve der den attlevande er sikta, tiltala eller dømd som *nemnt i første stykket* andre punktum.

Attlevande og andre kan krevje å få foreldreansvar etter reglane i §§ 64 til 64 d.

§ 43 femte ledd skal lyde:

Dersom den som har foreldreansvaret eller som barnet bur hos hindrar at ein samværsrett kan gjennomførast, kan den som har samværsretten krevje ny avgjerd av kven som skal ha foreldreansvaret eller kven barnet skal bu saman med, jf. § 63.

Ny § 43 b skal lyde:

§ 43 b *Samvær ved kontaktforbod eller besøksforbod*

Den som har forbod mot kontakt med eit barn etter straffeloven § 57 eller straffeprosessloven § 222 a, kan ikkje ha samvær med barnet etter avtale eller avgjerd. Dette gjeld likevel ikkje om forbodet etter nærare føresegner gjev høve til det.

§ 44 andre ledd fjerde punktum skal lyde:

Reglane i § 63 gjeld tilsvarande.

§ 56 skal lyde:

§ 56 *Vilkår for å reise sak*

Er foreldra usamde om kven som skal ha foreldreansvar, kven barnet skal bu fast saman med,

eller samvær, kan kvar av dei reise sak for retten. *Ein forelder kan også reise sak om foreldreansvar når det er uråd å kome fram til ei avtale fordi den andre forelderen ikkje bur i landet og ikkje lar seg oppspore.* Sak om flytting med barnet ut av landet kan reisast av forelder med foreldreansvar eller av forelder som samstundes reiser sak om *foreldreansvar*.

Eit vilkår for å reise sak etter første stykket er at foreldra kan leggje fram gyldig meklingsattest. *Dette gjeld ikkje der ein forelder er dømd for alvorleg vald eller overgrep mot eigne barn etter straffeloven eller i slike høve er overført til tvungent psykisk helsevern eller idømt tvungen omsorg. Departementet kan ved forskrift gje utfyllande reglar om hvilke høve som er omfatta av unntaket i andre punktum.*

§ 58 første ledd første punktum skal lyde:

Stemmemålet skal innehalde namn og adresse til foreldra og barna, og skal vise om usemja gjeld foreldreansvaret, *flytting med barnet ut av landet*, kvar barnet skal bu fast eller samværet, og gje ei kort utgreiing om grunnlaget for usemja og saksøkjarens påstand.

§ 60 a oppheves.

§ 63 skal lyde:

§ 63 *Endring av avtale eller avgjerd om foreldreansvaret mv.*

Foreldra kan gjere om avtale eller avgjerd om foreldreansvaret, *om flytting med barnet ut av landet*, om kven barnet skal bu hos fast og om samværsretten.

Vert foreldra ikkje samde, kan kvar av dei reise sak for retten, jf. § 56. Dom, rettsforlik og avtale med tvangskraft kan likevel berre endrast når særlege grunnar talar for det. Førebels avgjerd etter § 60 kan endrast på same vilkår av den domstolen som har *hovudsaka*.

Dersom det er openbert at det ikkje ligg føre slike særlege grunnar som nemnt i andre stykket, kan retten avgjere saka utan hovudforhandling.

Etter § 63 skal nytt avsnitt IV lyde:

IV. Sakshandsaminga for retten om foreldreansvar mv. etter dødsfall

§ 64 Handsaming av saker om foreldreansvar mv. etter dødsfall

Dersom den attlevande som får foreldreansvaret etter § 38 første stykket, ikkje budde saman med barnet på tidspunktet for dødsfallet, kan andre reise sak med krav om å få foreldreansvaret. Fristen for å reise sak er seks månader etter dødsfallet. Retten kan ta førebels avgjerd etter § 60.

Dersom den attlevande er sikta, tiltala eller dømd for forsettleg å ha valda den andre foreldereren sin død, kan andre reise sak med krav om å få foreldreansvaret. Fristen for å reise sak er seks månader etter at siktinga eller tiltala er fråfallen eller dom i straffesaka er rettskraftig. Den attlevande kan også reise slik sak.

Retten skal leggje vekt på om den attlevande ønskjer foreldreansvaret. Retten bør også leggje vekt på den avdøde sine ønskjer, særleg når de er uttrykt skriftleg. Er den attlevande sikta, tiltala eller dømd for forsettleg å ha valda den andre foreldereren sin død, kan den attlevande berre få eller framleis ha foreldreansvaret dersom dette klart er til det beste for barnet.

Retten skal avgjere spørsmålet om foreldreansvar ved dom. Retten bør innhente fråsegner frå den kommunale barneverntenesta der det trengst. Retten bør gje dei næraste slektningane til barnet eller dei som barnet bur saman med, høve til å uttale seg, med mindre dette er uturvande.

Retten kan la ein person få foreldreansvaret aleine eller la gifte eller sambuande få det saman. Retten kan la ein forelder få eller framleis ha foreldreansvaret sjølv om andre får foreldreansvar. Retten kan setje som vilkår for avgjerda at barnet i ei viss tid ikkje skal måtte flytte frå heimen der det bur, dersom flyttinga kan vere uheldig for barnet, og det ikkje er rimeleg grunn til å flytte.

Når fleire får foreldreansvar, skal retten også ta avgjerd om kven barnet skal bu fast saman med. Retten kan alltid ta avgjerd om samvær for den attlevande. For den eller dei som får foreldreansvar, gjeld reglane i kapittel 5 og 6.

Retten skal gje melding til den kommunale barneverntenesta og fylkesmannen dersom ingen har vendt seg til retten etter § 64 a, eller dersom dommen fører til at ingen har foreldreansvar for barnet. Barneverntenesta skal plassere og følgje opp barnet etter reglane i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester.

§ 64 a Handsaminga av saken der ingen har foreldreansvar etter dødsfall

Retten skal av eige tiltak og utan ugrunna opphald handsame sak om foreldreansvaret når den får melding etter skifteloven § 12 a om at eit dødsfall fører til at ingen lenger har foreldreansvaret for eit barn.

Den som ønskjer foreldreansvaret, kan vende seg til retten der barnet bur om dette.

Reglane i § 64 gjeld så langt dei høver.

§ 64 b Førebels avgjerd om foreldreansvar når ein forelder er sikta eller tiltala for å ha valda den andre foreldereren sin død

Retten skal av eige tiltak og utan ugrunna opphald ta førebels avgjerd om foreldreansvaret når den får melding om at den attlevande er sikta eller tiltala for forsettleg å ha valda den andre foreldereren sin død, og den attlevande har eller krev å få foreldreansvaret.

Retten treff avgjerda ved orskurd. Det er ikkje nødvendig med munnleg forhandling på førehand.

Så lenge ei førebels avgjerd om å frata foreldreansvaret gjeld, skal den attlevande ikkje ha samvær eller bu fast saman med barnet.

Reglane i § 64 gjeld så langt dei høver.

§ 64 c Avgjerd om foreldreansvar når det er teke førebels avgjerd og ingen har reist sak

Retten skal av eige tiltak og utan ugrunna opphald avgjere kven som skal ha foreldreansvaret når det er teke ei førebels avgjerd og ingen har reist sak etter § 64. Dette gjeld ikkje dersom det etter § 64 b er teke avgjerd om at ingen skal ha foreldreansvaret, og det er gitt melding til den kommunale barneverntenesta og fylkesmannen.

Reglane i §§ 64 og 64 b tredje stykket gjeld så langt dei høver.

§ 64 d Endring av avgjerd om foreldreansvar mv. etter dødsfall

Den attlevande foreldereren kan reise sak for retten med krav om endring av avgjerd etter §§ 64, 64 a og 64 c. Ei avgjerd skal berre endrast dersom særlege grunnar talar for det. Den attlevande foreldereren og andre kan på same vilkår reise sak om endring av ei førebels avgjerd etter § 64 b. Sak om endring etter tredje punktum skal reisast for den domstolen som tok den førebelse avgjerda.

Dersom det er openbert at det ikkje ligg føre særlege grunnar, kan retten avgjere saka utan hovudforhandling.

Kapittel 7 avsnitt IV blir nytt avsnitt V.

§ 84 a første ledd første punktum skal lyde:

Reglane i §§ 34, 35 og 38 gjeld for barn som har vanleg bustad i Noreg.

II

I lov 21. februar 1930 om skifte skal § 12 a første ledd lyde:

Om dødsfall skal den døde nærreste slektning, ektefellen eller andre som har vært til stede, straks gi melding til namsmannen eller lensmannen eller til tingretten. *Fører dødsfallet til at ingen lenger har foreldreansvaret for et barn, skal det opplyses om dette.*

III

I lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff gjøres følgende endringer:

§ 282 nytt annet ledd skal lyde:

Når noen kjennes skyldig i en straffbar handling etter § 282 første ledd bokstav b, skal retten vurdere om kontaktforbud etter § 57 skal idømmes.

§ 319 skal lyde:

§ 319 *Plikt til å vurdere rettighetstap og kontaktforbud*

Når noen kjennes skyldig i en straffbar handling etter §§ 299, 302, 304 eller 305, skal retten vurdere om rettighetstap etter § 56 og *kontaktforbud etter § 57* skal idømmes.

IV

1. Loven gjelder fra den tid Kongen bestemmer. Kongen kan sette i kraft de enkelte bestemmelsene til forskjellig tid.
2. Barneloven § 43 b gjelder når kontaktforbud etter straffeloven § 57 eller besøksforbud etter straffeprosessloven § 222 a er fastsatt etter at lovendringen har trådt i kraft.
3. Departementet kan gi nærmere overgangsregler i forskrift.

Bestilling av publikasjoner

Offentlige institusjoner:

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

Internett: www.publikasjoner.dep.no

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Privat sektor:

Internett: www.fagbokforlaget.no/offpub

E-post: offpub@fagbokforlaget.no

Telefon: 55 38 66 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på

www.regjeringen.no

Trykk: 07 Xpress AS – 09/2017

